

Ovo djelo..

-Analizira način obavljanja džume-
namaza kroz Sunnet Allahovog
Poslanika s.a.v.s. i prve „najbolje
generacije muslimana.

-Ima za cilj oživljavanje izvorne
islamske prakse koja je zalog opstanka
muslimana i njihovog prosperiteta na
ovim prostorima.

-Plod je trogodišnjeg istraživanja
prevashodno hadisko-fikhske literature
kao i brojnih drugih djela posvećenih
isključivo ovoj temi.

ISBN 995895332-3

9 789958 953323

DŽUMA NAMAZ Pravni(fikhski) propisi -Safet Kuduzović

DŽUMA NAMAZ

Pravni(fikhski)propisi

Safet Kuduzović

Safet Kuduzović

DŽUMA-NAMAZ

Pравни (fikhski) propisi

Naslov knjige:

DŽUMA-NAMAZ

Pравни (fikhski) propisi

Autor:

Safet Kuduzović

Jezička korekcija i lektura:

Remzija Hurić-Bećirović

Kompjuterska obrada teksta:

Safet Kuduzović

DTP:

Emanet studio, Zenica

Tiraž

1500

ISLAMSKA - BIBLIOTEKA . NET

Džuma-namaz pravni (fikhski) propisi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog

Allah ﷻ kaže:

﴿يا أيها الذين آمنوا إذا نودي للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا إلى ذكر الله وذروا البيع ذلكم خير لكم إن كنتم تعلمون فإذا قضيت الصلاة فانتشروا في الأرض وابتغوا من فضل الله واذكروا الله كثيرا لعلكم تفلحون﴾ سورة الجمعة 9-10.

“O vjernici, kada se petkom na namaz pozovete, kupoprodaju ostavite i na namaz pođite, to vam je bolje neka znate! A kada namaz obavite onda se po zemlji razidite i Allahovu blagodat tražite i Allaha mnogo spominjite, da biste uspjeli.” (Prijevod značenja Kur’ana, El-Džumua, 9-10.)

Allahov Poslanik ﷺ je kazao:

“Ko opere svoju glavu i okupa se petkom, potom porani na džumu-namaz idući pješice, ne koristeći prijevozno sredstvo, zatim se približi imamu i pažljivo sluša, imaće nagradu za svaki učinjeni korak godinu dana posta i namaza.”

Hadis - Sabirači Sunena

Umjesto predgovora

Budući da svaka nebeska objava ima svoje elementarne fundamente na kojima počiva, a bez njih biva potpuno bezvrijedna, tako i ova uzvišena vjera islam, koja je dokinula sve prethodne nebeske religije, ima pored duhovnih i svoje praktične osnove.

Najesencijalniji i najfrekventniji praktični obred u islamu je namaz. On se tretira fokusom na kome počiva vjera i paravanom između istinskog vjerovanja i nevjerstva. Ko ga uspostavi uspostavio je vjeru, a ko ga zapostavi zapostavio je svoju vjeru, jer duhovna egzistencija svakog muslimana ovisi o njegovom namazu kao temeljnom činiocu zdravog vjerovanja. To je jedini vjerski obred koji je propisan bez posredstva plemenitog meleka Džibrila ﷺ, iznad nama nedostupnih nebeskih sfera, prvo pedeset, potom pet puta u jednom danu.

Ovi aksiomi indiciraju na značaj i ulogu namaza u islamskoj doktrini koji predstavlja glavnu vezu i osnovnu nit između Uzvišenog Allaha i Njemu pokornih robova. Ova veza počiva još u ranom djetinjstvu i ostaje sve do smrti. Allahov Poslanik ﷺ je rekao: "Naređujte djeci namaz u sedmoj, a udarite ih (ako odbiju namaz) u desetoj godini." Ovo privikavanje maloljetnika na namaz ima bitnu ulogu u ljudskom životu na ovom i budućem

svijetu. Uzvišeni Allah je rekao: "Uistinu namaz odvrata od razvratu i svega što je ružno." Allahov Vjerovjesnik ﷺ kaže: "Prvo za šta će čovjek polagati račun na Sudnjem danu je namaz. Ako bude ispravan, biće ispravna i primljena ostala djela. Ako namaz bude pokvaren, biće i ostala djela pokvarena i bezvrijedna." X Sure 29, 52 - Al-Ankabut Aja 45 X Sure Nesci Nr. 465

Očito je da ovakvo preferencijalno mjesto pripada jedino namazu za koga je Poslanik ﷺ rekao: "Paravan između nas i njih (licemjera) je namaz, ko ga ostavi počinio je nevjerstvo." X

Molim Uzvišenog Allaha da nas učini ustrajnim u obavljanju namaza, da očisti naša srca i namjere i da nas obaspe Svojom neizmjernom milošću. Amin!

Autor

U Ammanu, 30. 12. 2002. god.

Uvod

Zahvala pripada Allahu ﷻ. Samo Njega obožavamo i samo od Njega pomoć tražimo. Njemu se utječemo od zla naših duša. Koga On uputi, niko ga u zabludu ne može odvesti; a koga On u zabludi učini, niko ga na pravi put ne može uputiti.

Sujedočimo da nema drugog boga osim Allaha ﷻ i da je Muhammed ﷺ Njegov rob i Njegov poslanik.

O vjernici, bojte se Allaha istinskom bogobožnošću i umirite samo kao muslimani.¹

O ljudi, bojte se Gospodara svoga Koji vas od jednog čovjeka stvara, i od njega je suprugu njegovu stvorio i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte s imenom čijim jedni druge molite, i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdī.²

O vjernici, bojte se Allaha i govorite samo istinu, On će vas za vaša dobra djela nagraditi i grijehе vam oprostiti. A onaj ko se Allahu i Poslaniku Njegovu bude pokoravao, postići će ono što bude želio.³

¹ Prijevod značenja Kur'ana, Ali-Imran, (102).

² Prijevod značenja Kur'ana, En-Nisa, (1).

³ Prijevod značenja Kur'ana, El-Ahzab, (70.-71).

Uistinu, najljepši je govor Allahov govor, a najbolja je uputa uputa Muhammeda ﷺ. Najgore stvari su novotarije, a svaka novotarija je zabluda.⁴

Uzvišeni Allah je svakom narodu propisao dan u kome će se sastajati, jedni druge podsjećati, upozoravati i prisjećati se Dana kada će Allah ﷻ cijelo čovječanstvo na jedno mjesto sakupiti, potom im po pravdi suditi. Budući da su sljedbenici posljednjeg Poslanika i Vjerovjesnika ﷺ najbolji narod koji je stvoren na Zemlji, simetrično je da njima pripadne najbolji dan u sedmici, a to je petak. Poslanik ﷺ o ovome danu kaže: "Najbolji dan u kome je granulo sunce je petak. U njemu je stvoren Adem, u njemu je izveden iz Dženneta i umro je u njemu. Petkom će se puhnuti u rog i nastupiće Sudnji dan. Svako živo biće se plaši nastupa Sudnjeg dana petkom od zore do izlaska sunca,⁵ osim ljudi i džina."⁶ U drugoj predaji stoji

⁴ Muslim, (867), Nesai, (1403), Ahmed, (1/432), Tajalisi, (338), Ibn-Nasr Mervezi u *Es-sunne*, (75).

⁵ Ovako se navodi u svim hadiskim zbirkama, od nastupa zore do izlaska sunca.

⁶ Ebu-Davud, (1046), Ahmed, (2/486), Šafija u *El-umm*, (1/209), Bejheki, (3/20) i u *Es-sunen-us-sugra*, (1/27-208), Asbehani u *Et-tergibu vet-terhib*, (1/497). Imam Nevevi i šejh Albani svrstali su je među vjerodostojna predanja. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/753), *Sahih-us-sunen*, (1/289-290).

da se petka (nastupa Sudnjeg dana) plaše bliski meleki, nebesa, zemlja, ujetar, planine i mora.⁷

Petkom se okupljaju muslimani da obave džumu-namaz, koji se smatra temeljnim simbolom islama, čijim je povodom Uzvišeni Allah objavio posebnu suru u Kur'anu, suretul-Džumua.⁸

Budući da džuma-namaz ima posebne propise koji nisu svojstveni drugim namazima i zbog brojnih propusta koji se čine pri obavljanju ovoga namaza napisao sam ovo skromno djelo. U njemu je prezentiran način

⁷ Ibn-Madže, (1093), Ahmed, (3/430), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/477), Bezzar, (9/191), Ebu-Šejh Asbehani u *El-azame*, (1191), Ebu-Nuajm u *El-hilje*, (1/281), Asbehani u *Et-tergibu vet-terhib*, (1/501-502). Imam Busiri i šejh Albani ovu predaju smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, (1/129) i *Sahihus-sunen*, (1/321).

⁸ Ebu-Hurejre kaže: "Sjedili smo sa Poslanikom ﷺ kada mu je objavljena sura El-Džumua." Buhari, (4897), Muslim, (2546). Ebu-Hurejre je relativno kasno nakon Hidžre primio islam. Imam Kurtubi i Semani tvrde da je ova sura objavljena u Medini po konsenzusu islamskih učenjaka. Vidjeti: *El-džamiu li ahkamil-Kur'an*, (18/91) od imama Kurtubija i *Tefsirul-Kur'an*, (5/430) od imama Semanija. Međutim, imam Alusi kaže da većina islamskih učenjaka zastupa ovo mišljenje. Vidjeti: *Ruhul-meani*, (1/136). Vidjeti, također: *Džamiul-bejan*, (28/106) od imama Taberija, *Tefsiru Ebi-Saud*, (6/246) od imama Amadija, *El-muharrerul-vedžiz*, (14/438) od imama Ibn-Atije, *Mealimut-Tenzil*, (5/81) od imama Begavija i *Fethul-kadir*, str. (1777) od imama Ševkanija.

obavljanja džume-namaza shodno vjerodostojnom Sunnetu Allahovog Poslanika ﷺ.

Neophodno je naznačiti da položaj današnjih muslimana ovisi o njihovom držanju za Sunnet, jer Allah ﷻ učvršćuje na zemlji one koji se vladaju po normama koje je uspostavio Poslanik ﷺ. Jedini put koji vodi muslimane ka prosperitetu i konvergenciji na ovom i budućem svijetu je praktikovanje izvornog islama kao idealnog sistema za ljudski život. Obaveza je vjernicima da se u svemu pokore Allahu i Njegovu Poslaniku ﷺ. Uzvišeni Allah je rekao: "Kada Allah i Poslanik Njegov nešto nešto odrede onda ni vjernik ni vjernica nemaju pravo da po svome hiru postupe. A oni koji su nepokorni Allahu i Poslaniku u očitoj su zabludi."⁹ U drugom ajetu Allah ﷻ kaže: "I tako mi Gospodara tvoga, oni neće istinski vjerovati dok za sudiju u sporovima među vama tebe ne prihvate i da onda zbog presude tvoje u dušama svojim nimalo tegobe ne osjete i dok se sasvim ne pokore."¹⁰ Vjerovjesnik ﷺ je rekao: "Meni je objavljen Kur'an i s njim slično njemu, (tj. Sunnet)."¹¹

⁹ Prijevod značenja Kur'ana, El-Ahzab, (36).

¹⁰ Prijevod značenja Kur'ana, En-Nisa, (65).

¹¹ Ebu-Davud, (4604), Ahmed, (4/130), Tahavi u *Šerhul-meani*, (4/209), Ibn-Hibban, (1/188), Darekutni, (4723), Bejheki, (9/332), Ibn-Nasr Mervezi u *Es-sunne*, (257), Hazimi u *El-iatibaru*, str. (22). Šejh Albani je ovaj hadis ocijenio vjerodostojnim. Vidjeti: *Sahihul-džamija*, (1/516).

Brojni su dokazi koji aludiraju na obavezu slijedenja Sunneta. Iz navedenih citata možemo uočiti da je Sunnet neprikosnoveni izvor islama i da nije ispravno slijediti bilo čije stavove i mišljenja ako se kose sa riječima ili djelom Allahovog Poslanika ﷺ. Islamski učenjaci su tumačili Kur'an i Sunnet na osnovu raspoloživih argumenata. Nisu slijepo slijedili mišljenja svojih prethodnika, naročito ako se radi o pitanjima za koja ne postoje kategorički dokazi. Bili su daleko od svih vrsta slijepe pristrasnosti. Nisu odstupali od Sunneta kada se potvrdi njegova vjerodostojnost, znajući da mišljenja učenjaka ne mogu zamijeniti objavu.

Jednoga dana imam Šafija je spomenuo hadis i potvrdio njegovu vjerodostojnost. Jedan od prisutnih ga upita da li prihvata rad po dotičnom hadisu? Imam Šafija se naljuti i reče: "Smatraš li me kršćaninom?!, ili si me možda vidio u crkvi?! Da li sam to sebe opasao zunarom?! Prenosim hadis, a da ne prihvatim rad po njemu?!"¹² Poznati tabiin Mudžahid b. Džebr je rekao: "Od svakog se prihvata i odbija osim riječi Poslanika ﷺ."¹³

¹² U ovome kontekstu navodi je Sujuti u *Miftahul-dženne*, str. (16). Smisao ove predaje bilježi Ebu-Nuajm u *El-hilje*, (9/106) i u *Zikru ahbari Asbehan*, (1/174), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

¹³ Ebu-Nuajm u *El-hilje*, (3/300), Hatib u *El-fekihu vel-mutefekkih*, (1/441) i Bejheki u *El-medhalu*, (1/107), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Ove riječi se također pripisuju Ibn-Abbasi i imamu Maliku.

Abdullah b. el-Mubarek prenosi da je imam Ebu-Hanife kazao: "Kada Poslanik ﷺ nešto kaže to je neprikosnoveno. Kada kažu ashabi možemo birati između njihovih mišljenja. Što se tiče tabiina diskutovaćemo o njihovim stavovima."¹⁴ Veliki hadiski autoritet Ebu-Bekr b. Huzejme je rekao: "Ničije se riječi ne mogu usporediti sa riječima Poslanika ﷺ ako su vjerodostojno prenesene."¹⁵ Identično ovome kazao je Omer b. Abdul-Aziz.¹⁶

Vidimo da su naši prethodnici smatrali Sunnet osnovom koja sudi među ljudima.¹⁷ Niko od njih nije

¹⁴ Ibn-Abdul-Berr u *El-munteka*, str. (145) sa dobrim lancem prenosilaca. Uzeto iz *Miftahul-dženne*, str. (92) i (104) (iz fusnote). Ovu predaju je također zabilježio imam Bejheki u *El-medhalu*, (1/111).

¹⁵ Bejheki u *El-medhalu*, (1/106), Hatib u *El-fekihu vel-mutefekkih*, (1/536) i Kajseri u *Tezkiretul-huffaz*, (2/728) sa ispravnim lancem prenosilaca.

¹⁶ Darimi, (432), Adžurri u *Eš-šeriah*, (1/182), Ibn-Nasr Mervezi u *Es-sunne*, (96), Ibn-Battah u *El-ibane*, (1/60), Herevi u *Zemmul-kelami ve ehlihi*, (3/12) i (5/27) Hatib u *El-fekihu vel-mutefekkih*, (1/508) sa dobrim lancem prenosilaca.

¹⁷ Poznati tabiin Ibn-Šihab ez-Zuhri je rekao: "Naši učenici prethodnici su govorili da je držanje za Sunnet spas." Darimi, (96), Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/15) i (1/93-94), Ebu-Nuajm u *El-hilje*, (3/369), Ibn-Battah u *El-ibane*, (1/83), Bejheki u *El-medhalu*, (1/454), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Muhammed b. Sirin, također tabiin, kazao je: "Smatrali su (ashabi i tabiini) da su na pravom putu sve dok se drže Sunneta." Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/86), Darimi, (141), Adžurri u *Eš-šeriah*, (1/132) i Ibn-

obavezivao na slijeđenje nekoga od islamskih učenjaka ponaosob, jer nepogrješivost u vjeri pripada samo poslanicima, dok učenjaci mogu pogriješiti u interpretiranju vjersko-pravnih pitanja, bez obzira na stepen njihove znanosti. Najistaknutije islamske ličnosti i osnivači velikih pravnih škola nisu dozvolili da ih neko slijepo slijedi ili preferira njihova mišljenja nad hadisima Poslanika ﷺ.

Imam Ebu-Hanife je rekao: "Kada se ispostavi vjerodostojnost hadisa to je moje mišljenje."¹⁸ Isto ovo se prenosi od Ebu-Sevra.¹⁹

Imam Malik je kazao: "Ja sam čovjek pogodim i pogriješim. Kada vidite da se moje mišljenje podudara sa

Battah u *El-ibane*, (1/99), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Ebu-Alije, tabiin, oporučio je: "Dobro se prihvatite Sunneta Poslanika ﷺ i prakse njegovih ashaba." Abdur-Rezzak u *El-musannefu*, (11/367), Ibn-Veddah u *El-bida*, (80), Adžurri u *Eš-šeriah*, (1/124), Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/58), Ibn-Battah u *El-ibane*, (1/77) i (1/91-92), Ibn-Adi u *El-kamilu*, (3/163), Ibn-Nasr u *Es-sunne*, (26), Ebu-Nuajm u *El-hilije*, (2/218), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. U ovome smislu se navode brojne druge predaje od ashaba i tabiina, a mogu se vidjeti u prethodno navedenim djelima.

¹⁸ Vidjeti: *Hašijetu Ibni-Abidin*, (1/385). Imam Ibn-Abidin ove riječi pripisuje imamima četiri pravne škole. Vidjeti, također: *Sifetu salatin-Nebijj*, str. (46-48) od šejha Albanija.

¹⁹ Vidjeti: *Sijeru ealamin-nubela*, (10/35) od imama Zehebija.

Kur'anom i Sunnetom uzmite ga, u protivnom ga ostavite."²⁰

Od imama Šafije se prenose naredne izreke: "Nije dozvoljeno učenjaku da ostavi riječi Poslanika ﷺ zbog nečijeg mišljenja."²¹ "Ako vidite u mojim knjigama što se kosi sa Sunnetom Poslanika ﷺ, uzmite Sunnet a ostavite moje mišljenje."²² "Ako vam spomenem ispravan hadis pa ostavim rad po njemu, znajte da sam izgubio razum."²³ "Muslimani su složni da nije dozvoljeno ostaviti vjerodostojan Sunnet zbog nečijeg mišljenja."²⁴ "Odričem se svojih mišljenja koja nisu u skladu sa Sunnetom Poslanika ﷺ i slijedim hadise."²⁵

²⁰ Vidjeti: *Mevahibul-dželil*, (3/40), *El-ihkam*, (6/244) od Ibn-Hazma, *Ialamul-muvekkiin*, (1/75) od Ibn-Kajjima.

²¹ Vidjeti: *El-umm*, (7/260) od imama Šafije i *Hilijetul-evlija*, (9/107).

²² Bejheki u *El-medhalu*, (1/205) i Hatib u *El-fekihu vel-mutefekkih*, (1/389) sa ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti, također: *El-medžmua*, (1/136), *Mevahibul-dželil*, (1/400), *Avnul-mabud*, (2/323), *Šerhuz-Zurkani*, (1/407), *Tuhfetul-ahvezi*, (1/456), *Subulus-selam*, (4/38), *Kešfuz-zunun*, (1/826).

²³ Bejheki u *El-medhalu*, (1/205) i Hatib u *El-fekihu vel-mutefekkih*, (1/389) sa također ispravnim lancem prenosilaca.

²⁴ Vidjeti: *Ialamul-muvekkiin*, (1/7).

²⁵ Ebu-Nuajm u *El-hilije*, (9/107). Vidjeti, također: *Ialamul-muvekkiin*, (2/285).

Imam Ahmed je govorio: "Ne slijedite mene, niti Malika, niti Šafiju, niti Evzaia, niti Sevrija, već uzmite odakle su oni uzeli."²⁶

Imam Ibn-Hazm, osnivač bukvalističke pravne škole, govoreći o jednom slabom hadisu, kaže: "Da je ispravan rado bih ga prihvatio i ne bih ga ostavio zbog nekakvih drugih mišljenja."²⁷ Na drugom mjestu Ibn-Hazm je rekao: "Što se nas tiče, ničije riječi nisu (kategoričan) dokaz osim riječi Allahovog Poslanika ﷺ. Da ima ispravna predaja od Vjerovjesnika ﷺ, po ovom pitanju, prihvatili bismo je i zadovoljili se time."²⁸

Dakle ovo su stavovi osnivača pet danas postojećih pravnih škola ehlu-sunnetskih provenijencija. Svi su zabranjivali da ih neko slijepo slijedi, naročito ako njihovi stavovi nisu u potpunoj skladnosti sa Kur'anom ili Sunnetom. Iz navedenih citata također vidimo, neosnovanost uvjerenja onih koji smatraju da će islamski učenjaci zagovarati kod Uzvišenog Allaha za svoje sljedbenike zbog eventualnih propusta koje počinu slijedeći njihova mišljenja, iako su znali da su oprečna Kur'anu ili Sunnetu.

²⁶ Felani, (113). Uzeto iz *Sifetu salatin-Nebiji*, str. (53). Vidjeti, također: *Ialamul-muvekkiin*, (2/201) i *El-kavlul-mufid*, (1/61) od imama Ševkanija.

²⁷ Vidjeti: *El-muhalla*, (10/408) od Ibn-Hazma.

²⁸ Vidjeti: *Ibid*, (5/75).

Sve podjele među muslimanima imaju negativan odraz na njihove međusobne odnose, naročito one vjerske o čijoj stvarnosti sujedoči vrijeme u kome živimo, što se, dakako, kosi sa konvergencijom koju je uspostavio islam među vjernicima. Ponekad se ove divergencije pravdaju hadisom čije porijeklo nije poznato vrhunskim hadiskim ekspertima. U njemu stoji da je Poslanik ﷺ kazao: "Razilaženje je milost mojim sljedbenicima."²⁹ Nakon što je spomenuo smisao citiranog hadisa imam Ibn-Hazm, kaže: "Ovo su ništavne i bezvrijedne riječi. Ako je razilaženje milost, onda su sloga i jedinstvo, gnjev i gorčina."³⁰ Negirajući ispravnost ovoga hadisa imam Es-Subki kaže: "Ova predaja nije poznata hadiskim stručnjacima. Ne poznajem njen vjerodostojan lanac prenosilaca, niti faličan, niti apokrifan."³¹ Navode se i drugi apokrifni hadisi koji podržavaju razilaženja kao: "Allah neće kažnjavati ljude zbog jednog vjerskog propisa oko koga se spore." "Razilaženje među ashabima je

²⁹ Vidjeti: *El-lealiul-mensure*, str. (38) od imama Zerkešija, *Ed-durerul-muntesire*, str. (59) od imama Sujutija, *Kešful-hafa*, (1/66) od imama Adžlunija, *El-esrarul-merfua*, str. (108) od imama Alija Karija, *Esnel-metalib*, str. (52) od imama Bejrutija. Šejh Albani ovaj hadis smatra apokrifnim. Vidjeti: *Es-silsiletud-daiife*, (1/76-78) i *Daiful-džamia*, str. (34).

³⁰ Vidjeti: *El-ihkam*, (5/61) od Ibn-Hazma.

³¹ Vidjeti: *Fejdul-kadir*, (1/212) od imama Menavija.

milost prema vama." "Moji ashabi su kao zvijezde na nebu, koga god slijedili od njih bićete na uputi."³²

Molim Uzvišenog Allaha da ujedini muslimane, da ih okupi oko Kur'ana i Sunneta, da ih sačuva svega što ih razjedinjava, odazivajući se riječima Uzvišenog Allaha: "I pokoravajte se Allahu i Poslaniku Njegovu, i ne sporite se, pa da u raskol odete, i duhom svojim klonete."³³ U drugom ajetu Allah ﷻ kaže: "Vaša je vjera jedna vjera, a Ja sam vaš Gospodar, pa samo Mene obožavajte."³⁴ Kada je Allahov Poslanik ﷺ poslao Muazu i Ebu-Musaa kao izaslanike u Jemen, rekao im je: "Olakšavajte a ne otežavajte, obradujte ljude i ne odbijajte ih, budite jedinstveni i ne razilazite se."³⁵

Autor

12. ramazan 1423. god. po H.

19. novembar 2002. god.

Amman - Jordan

³² Vidjeti: *Musnedul-firdevs*, (4/160) od imama Dejlemija, *Fejdul-kadir*, (1/212), *Ed-durerul-muntesire*, str. (59), *El-esrarul-merfua*, str. (372), *Kešful-hafa*, (2/504), *Esnel-metalib*, str. (52) i *Es-silsiletud-daiife*, (1/78-79).

³³ Prijevod značenja Kur'ana, El-Enfal, (46).

³⁴ Prijevod značenja Kur'ana, El-Enbija, (92).

³⁵ Buhari, (3038), Muslim, (1733).

Korištene metode pri pisanju ovoga djela

Da bi određeno djelo imalo svoju vrijednost treba biti konstituirano po određenim uzusima koje uspostavljaju kompetentni stručnjaci u određenoj oblasti. Tako pisanjem ovog djela korištene su određene metode koje su, dakako, služile islamskim učenjacima u njihovom traganju za istinom. Možemo ih svrstati u naredne skupine:

Prvo: Navedeni su kur'anski i hadiski šerijatsko-pravni dokazi sa stepenom ispravnosti hadisa, služeći se ocjenama eminentnih hadiskih stručnjaka. Kao argumenti korišteni su izričito vjerodostojni (sahih) i dobri (hasen) hadisi.

Drugo: Posebna pažnja posvećena je konsenzusu islamskih učenjaka, jer je on, također, verifikovani i legitimni vjerski izvor kod učenjaka ehlu-sunnetskih pravnih usmjerenja.

Treće: Zbog opće koristi bilo je neophodno pojasniti neke propise koji su manje poznati ili zanemareni i upozoriti na neke propuste koji se čine petkom.

Četvrto: U nekim situacijama zbog upozorenja ali ne kao dokaz spomenuta su neka nevjerodostojna predanja koja uzrokuju pogrešno shvatanje i krivo praktikovanje vjerskih propisa.

Peto: Korišteno je više različitih izdanja jednog istog djela ovisno o dostupnoj štampi npr: *El-istizkar*, imama *Ibn-Abdul-Berra*; *Bedaeus-sanaia*, imama *Kasanija*; *El-medžmua*, imama *Nevevija*; *Fethul-bari*, hafiza *Askalanija*; *El-mugni*, imama *Ibn-Kudame*; *Medžmuatul-fetava*, šejhul-islama *Ibn-Tejmije*.

Šesto: Kod izričito spornih pitanja među islamskim pravicima navedeni su argumenti dviju strana, potom su komentarisani, po našem mišljenju, slabiji od njih.

Sedmo: Ovom prilikom nužno je istaći neka stara djela kao primarne izvore koji su bili od posebnog značaja, kao što su: *El-evsat*, *Et-temhid*, *El-medžmua šerhul-muhezzeb*, *Hulasatul-ahkam*, *El-minhadžu šerhu sahihi Muslimin b. el-Hadždžadž*, *Medžmeuz-zevid*, *Medžmuatul-fetava*, *Sunnetul-džumua*, *Zadul-mead*, *Fethul-bari*, *Et-telhisul-habir*, *Nejlul-eutar*, *Tuhfetul-ahvezi*.

Od savremenih djela posebnu pažnju zaslužuju: *Eš-šerhul-mumtia*, *Es-silsiletus-sahiha*, *Sahihul-džamia*, *Irvaul-galil*, *El-kavlul-mubin*, *El-munteka min ehadisil-džumua*, *Tenkihul-kelam*.

Osmo: Djelo nije naklonjeno mišljenju jedne pravne škole, već je slobodoumno, shodno argumentima, odabiran prioriterniji stav. Time je dato svim islamskim učenjacima pravo koje zaslužuju, ne preferirajući nijednog od njih nad drugima. U suprotnom, uskratilo bi se pravo dijelu

učenjaka, učinivši im nepravdu, kako tvrdi imam *Eš-Šatibi* u djelu "*El-muwafakat*," (3/131-132). Prema tome, odabrana mišljenja nisu neprikosnovena tako da nikoga ne obavezujemo da ih slijedi.

Deveto: Na kraju ovoga djela navedena je bibliografija s imenom autora, godinom njegove smrti, mjestom i godinom izdanja, ako su poznati. Izvori su poredani po abecednom redoslijedu.

Deseto: Jedino je govor Uzvišenog Allaha neprikosnovena istina, dok su riječi i djela ljudi bliže ili dalje od nje. Prema tome, ovo skromno djelo nije osim jedan u nizu brojnih pokušaja kreacije islamske misli, koja bi podsjetila našu populaciju ispravanom načinu prakticiranja vjerskih propisa, koji je, dakako, prisutan nekoliko stoljeća na Balkanu.

Odlike petka i džume-namaza

Uzvišeni Allah je odlikovao petak i džumu-namaz posebnim svojstvima, preferirajući time ovaj dan nad drugim danima i džumu nad drugim namazima. Shodno hadisima koji govore o vrlinama petka i džume ove odlike možemo svrstati u sljedeće skupine:

1. Džuma do džume briše (manje) počinjene grijeha između njih

Ebu-Hurejre prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: *"Ko se abdesti upotpunjavajući svoj abdest, potom ode na džumu, te bude pažljivo slušao i šutio biće mu oprošteno što poćini do naredne džume."*³⁶ U dugom hadisu stoji: *"Pet dnevnih namaza i džuma do džume brišu sve što je manje od velikih grijeha."*³⁷

2. Petak je najbolji između ostalih dana

Ebu-Hurejre prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: *"Najbolji dan u kome je granulo sunce je petak. U njemu je stvoren Adem, u njemu je uveden i izveden iz"*

³⁶ Muslim, (867), Ebu-Davud, (1050), Tirmizi, (498), Ibn-Madže, (1099), Ibn-Huzejme, (3/130-131), Asbehani u *Et-tergibu vet-terhib*, (1/509).

³⁷ Muslim, (233), Tirmizi, (214), Ahmed, (2/400), Ibn-Huzejme, (3/158), Ibn-Hibban, (1733), Bejheki, (10/187), Ebu-Jala, (6486), Ebu-Avvane, (2/20).

*Dženneta, a Sudnji dan neće nastupiti osim u petak."*³⁸ U predaji Ebu-Lubabe se navodi da je Poslanik ﷺ kazao: *"Petak je poglavar svih dana."*³⁹

Šejhul-islam Ibn-Tejmije kaže: "Najbolji dan u sedmici je petak po konsenzusu islamskih ućenjaka, a najbolji dan u godini je Kurban-bajram."⁴⁰

3. Petkom ima čas u kome se uslišava dova

U vezi s ovim momentom Ebu-Hurejre nam prenosi sljedeće Poslanikove ﷺ rijeći: *"U njemu (u petku) ima čas u kome musliman ako zamoli svoga Uzvišenog Gospodara za nešto daće mu to."*⁴¹

4. Odlazak na džumu nagrađuje se Džennetom

Ebu-Seid el-Hudri je ćuo Poslanika ﷺ kada je rekao: *"Ko uradi (sljedećih) pet stvari u jednom danu Allah će ga upisati među dženetlije: ko posjeti bolesnika,*

³⁸ Muslim, (854), Ebu-Davud, (1046), Tirmizi, (488), Abdullah b. Ahmed u *Es-sunne*, (520), Hakim, (2/544), Tajalisi, (2331) prvi dio hadisa.

³⁹ Ibn-Madže, (1093), Ahmed, (3/430). Imam Busiri i šejh Albani su lanac prenosilaca ove predaje ocijenili dobrim. Vidjeti: *Ez-zevaid*, (1/129) i *El-miškah*, (1/430).

⁴⁰ Vidjeti: *Medžmuatul-fetava*, (25/288).

⁴¹ Buhari, (935), Muslim, (852).

prisustvuje dženazi, posti, ode na džumu i ko oslobodi roba."⁴²

5. Svaki korak do džume-namaza vrednuje se kao djela učinjena u jednoj godini

Evs es-Sekafi prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ rekao: "Ko opere svoju glavu i okupa se petkom, potom porani na džumu-namaz idući pješice, ne koristeći prijevozno sredstvo, zatim se približi imamu i pažljivo sluša, imaće nagradu za svaki učinjeni korak godinu dana posta i namaza."⁴³

Imam Ali el-Kari, navodeći riječi nekih učenjaka kaže: "Ne poznajemo vjerodostojnog hadisa koji objedinjuje (za neko učinjeno djelo) ovakve nagrade."⁴⁴

6. Ko umre petkom ili uoči petka biće sačuvan kaburskih iskušenja

⁴² Ibn-Hibban, (2771), Ebu-Jala, (1044). Imam Hejsemi u *El-medžmea*, (2/382) tvrdi da su prenosioci ove predaje pouzdani. Šejh Albani je smatra dobrom. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, (1/288).

⁴³ Nesai, (1380), Tirmizi, (496), Ebu-Davud, (345 i 346), Ibn-Madže, (1096), Ibn-Huzejme, (3/132), Ibn-Hibban, (2781), Ahmed, (4/104), Asbehani u *Et-tergibu vet-terhib*, (1/499-500), Hakim, (1/282). Imam Hakim i Busiri su ga ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Ithaful-hajeretil-mehera*, (3/11). Imam Tirmizi, Nevevi i šejh Albani ga smatraju dobrom. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/542), *Hulasatul-ahkam*, (2/775) i *Sahihu Sunenit-Tirmizi*, (1/281).

⁴⁴ Vidjeti: *Mirkatul-mesabih*, (3/437) od Alija Karija.

Poturda ovome je predaja Abdullaha b. Amra u kojoj se spominje da je Poslanik ﷺ kazao: "Svaki musliman koji umre petkom ili uoči petka biće sačuvan kaburskih iskušenja."⁴⁵

7. Stepen vjernika na Sudnjem danu ovisi o vremenu njegovog odlaska na džumu

Abdullah b. Mesud kaže da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: "Ljudi će na Sudnjem danu biti u Allahovoj blizini shodno njihovom odlasku na džume. Prvo koji porani, potom naredni, potom naredni."⁴⁶

⁴⁵ Tirmizi, (1074), Ahmed, (2/169), Asbehani u *Et-tergibu vet-terhib*, (1/504). Šejh Albani ga je ocijenio dobrim. Imam Mubarekfuri je, također, ukazao na pojačavanje ovoga hadisa u *Tuhfetul-ahvezi*, (4/136).

⁴⁶ Ibn-Madže, (1103), Taberani u *El-kebiru*, (10/78) i Ibn-Ebi-Asim u *Es-sunne*, (633), Ukajli u *Ed-duafa*, (4/204) i Bejheki u *Eš-šuabu*, (3/99). Imam Munziri i Busiri ovu predaju smatraju dobrom. Vidjeti: *Daifut-tegib*, (1/227) i *Misbahuz-zudžadže*, (1/364). Ibn-Kajjim je ovom predajom dokazivao vrijednost ranog odlaska na džumu-namaz. Vidjeti: *Zadul-mead*, (1/311). Dobrom ju je ocijenio dr. Basim el-Dževabire u svojim opaskama na *Es-sunne*, (1/425) od Ibn-Ebi-Asima. Međutim imam Ebu-Hatim er-Razi, Darekutni, Ibrahim Hasini i šejh Albani su prigovorili ovoj predaji. Vidjeti: *Ilelu Ibn-Ebi-Hatim*, (1/211), *Ilelu Darekutni*, (5/138), *El-bejanu vet-tarif*, (2/46), *Es-silsiletud-daiife*, (6/329-331), *Temamul-minne*, str. (325-326) i *Daifus-sunen*, str. (85). U biografiji Mamera b. Rašida el-Ezdija, koji slovi kao pouzdan prenosilac, istoričari navode mahane hadisa koje prenosi od El-Eameša, a citirani hadis pripada ovoj skupini. Vidjeti: *Takribut-tehzib*, (2/271).

8. U petku je najbolji namaz

Allahov Poslanik ﷺ je kazao: "Najodabraniji namaz kod Allaha je sabah-namaz petkom u džematu."⁴⁷

Džuma-namaz i petak imaju brojne druge specifičnosti kojima se odlikuju nad drugim namazima i danima.⁴⁸

Džuma-namaz je obligatna obaveza

Na obavezu džume-namaza jasno ukazuju Kur'an, Sunnet i konsenzus muslimana.

⁴⁷ Ebu-Nuajm u *El-hilje*, (7/243-244), Taberani u *El-kebiru*, (1/156) i u *El-eusatu*, (1/65) i Bezzar, (*El-Kešf* 1/298). Šejh Albani u *Es-sahiha*, (4/91-93), ga je ocijenio vjerodostojnim. Međutim drugi islamski učenjaci su prigovorili ovome hadisu. Vidjeti: *El-džamiu fi ehadisil-ibadat*, (2/128) od Abdus-Selama Alluša.

⁴⁸ Šejhul-islam Ibn-Kajjim je spomenuo trideset i tri odlike džume-namaza i petka. Vidjeti: *Zadul-mead*, (1/282-326). Imam Sujuti ima posebno djelo u kome je sabrao odlike petka i džume-namaza, koje su dostigle stotinu odlika. Međutim, veliki dio ovih hadisa nije utemeljen u vjerodostojnom Sunnetu. Djelo je štampano dva puta. Prvi put pod imenom *El-lematu fi hasaisi jevmil-džumua*, a drugi put pod imenom, *Hasaisu jevmil-džumua*. Vidjeti, također: *Bezlul-medžhud*, (6/4).

Uzvišeni Allah je rekao: "O vjernici, kada se petkom na namaz pozovete, kupoprodaju ostavite i k namazu pohrlite, to vam je bolje neka znate."⁴⁹

Upozoravajući muslimane od ostavljanja džume Vjerovjesnik ﷺ je kazao: "Ili će svijet prestati napustati džumu-namaz ili će Allah njihova srca zapečatiti i nemamim ih učiniti."⁵⁰

Ebu-Musa prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: "Svakom muslimanu je stroga obaveza da klanja džumu-namaz u džematu osim četverice: roba, žene, malodobnika i bolesnika."⁵¹

U predaji Hafse stoji: "Džuma je obavezna svakom punoljetniku."⁵² Islamski učenjaci su suglasni na obavezi

⁴⁹ Prijevod značenja Kur'ana, *El-Džumua* (9).

⁵⁰ Muslim, (865), Nesai, (1369), Ibn-Madže, (801), Ahmed, (1/239), Tajalisi, (2735).

⁵¹ Ebu-Davud, (1067), Bejheki, (3/173), Darekutni, (1561) i Hakim, (1/288). Imam Hakim, Zehebi i Nevevi ga smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/483) i *Hulasatul-ahkam*, (2/757). Imam Bejheki u *Es-sunen-us-sugra*, (1/210) je ukazao na njegovo pojačavanje. Međutim, neki učenjaci nisu prihvatili ovu predaju.

⁵² Nesai, (1370), Ebu-Davud, (342), Ibn-Huzejme, (3/110). Imam Nevevi kaže da ova predaja ispunjava Muslimove kriterije. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/483) i *Hulasatul-ahkam*, (2/758). Šejh Albani je smatra vjerodostojnom. Vidjeti: *Sahih-us-Sunen-in-Nesai*, (1/443).

džume-namaza⁵³ i da onaj ko porekne njenu obavezu izlazi iz okvira islama (smatra se otpadnikom od vjere).⁵⁴ Ukoliko ipak ne porekne obavezu džume-namaza, ali je ne obavlja, takav je veliki grijешnik, od koga se ne prihvata svjedočenje, po mišljenju svih islamskih učenjaka.⁵⁵

Posljedice neopravdanog ostavljanja džume namaza

Allah ﷻ je u Svojoj Plemenitoj Knjizi naredio obavljanje džume-namaza, kao i Poslanik ﷺ u brojnim hadisima. Stoga, ostavljanje ovoga obreda spada među najveće grijehe, za koje Uzvišeni Allah žestoko kažnjava.

U hadisu Ebu-Džada prenosi se da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: "Ko ostavi džumu-namaz tri puta, bez opravdanog

⁵³ Vidjeti: *Et-temhid*, (10/277-278), *El-idžma*, str. (44), *El-evsat*, (4/291), *Aridatul-ahvezi*, (2/286), *Bedaeus-sanaia*, (1/577), *El-medžmua*, (4/363), *El-mugni*, (3/158-159), *Medžmuatul-fetava*, (11/615) i (21/339), *Zadul-mead*, (1/283) i (1/301), *Hašijetu Ibni-Abidin*, (2/145), *Fikhus-sunne*, (1/228), *Hajrul-ejjami*, str. (15).

⁵⁴ Vidjeti: *Bedaeus-sanaia*, (1/577) i *Es-salatu ve hukmu tarikiha*, str. (16-17) od Ibn-Kajjima.

⁵⁵ Vidjeti: *El-istizkar*, 2/322 i *Mevahibul-dželil*, 2/168.

razloga, Allah će zapečatiti njegovo srce."⁵⁶ U hadiskim zbirkama Ibn-Hujejme i Ibn-Hibbana stoji da je Poslanik ﷺ rekao: "Ko ostavi tri džume bez opravdanog razloga on je licemjer."⁵⁷

Ibn-Mesud kaže da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: "Htio sam narediti nekome da predvodi džemat, a ja da odem popaliti kuće onih koji ne dolaze na džumu-namaz."⁵⁸

Džabir b. Abdullah prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: "Ko vjeruje u Sudnji dan neka dolazi na džumu-namaz."⁵⁹

⁵⁶ Nesai, (1368), Ebu-Davud, (1052), Tirmizi, (500), Ibn-Madže, (1135), Hakim, (1/280), Ibn-Hujejme, (3/176), Ibn-Hibban, (7/26), Ahmed, (3/424), Begavi, (1048), Tajalisi, (2435), Mervezi u *El-džumua*, (62), Bejheki u *Es-sunenus-sugra*, (1/207), Dulabi u *El-kuna*, (158), Asbehani u *Et-tergibu vet-terhib*, (1/517). Imam Tirmizi, Begavi, Nevevi, Busiri, Hejsemi i Askalani ovaj hadis smatraju dobrim. Darekutni, Hakim, Ibn-Seken, Ibn-Munzir, Zehebi i Ibn-Ebil-Aiz su ga ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Ibid*, *Et-telhis*, (2/562-563), *Hulasatul-ahkam*, (2/758), *Misbahuz-zudžadže*, (1/135), *Šerhul-akidetit-Tahavijje*, (2/773) i *El-medžmea*, (2/192).

⁵⁷ Ibn-Hujejme, (3/176) i Ibn-Hibban, (El-mevarid 2/275-276). Šejh Albani ga je ocijenio vjerodostojnim. Vidjeti opaske Albanija na *Sahihu Ibni-Hujejme*, (3/176), *Sahihul-džamia*, (2/1058), *Sahihut-tergib*, (1/451) i *Sahihu mevaridiz-zaman*, (1/265).

⁵⁸ Muslim, (652), Hakim, (1/292), Tajalisi, (316).

⁵⁹ Bejheki, (3/184), Darekutni, (1560). Abdul-Hakk, Ibn-Kattan i Ibn-Mulekkin su je ocijenili slabom. Vidjeti: *Hulasatul-bedril-munir*, (1/217). Ova predaja iako ima dvije mahane u svome lancu

Ovdje možemo ponoviti hadis Ebu-Hurejre u kome Poslanik ﷺ kaže: "Ili će svijet prestati napustati džumu-namaz, ili će Allah njihova srca zapečatiti i nemarnim ih učiniti."⁶⁰

Ibn-Abbas ؓ kaže: "Ko ostavi tri džume uzastopno, taj je napustio svoj islam."⁶¹

Dakle, vidimo da je ostavljanje džume-namaza, bez opravdanog razloga, postupak koji ima negativne posljedice na ovome i budućem svijetu. To je, ustvari, veliki grijeh (fiskun) koji može počinioca učiniti licemjerom, što je očita propast.⁶²

prenosilaca, imam Bejheki navodi druge verzije koje je pojačavaju. To potvrđuje i imam Nevevi u *El-medžmua*, (4/483-484).

⁶⁰ Muslim, (865), Nesai, (1369), Ibn-Madže, (801), Ahmed, (1/239), Tajalisi, (2735), Asbehani u *Et-tergibu*, (1/518).

⁶¹ Ebu-Jala, (2712), Abdur-Rezzak, (5169). Hafiz Hejsemi i Askalani turde da su prenosioci ove predaje pouzdani. Vidjeti: *El-medžmea*, (2/423) i *Et-telhis*, (2/563). Hafiz Munziri, Busiri i šejh Albani je smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *Ithaful-hajeretil-meher*, (3/23) i *Sahihut-tergib*, (1/308-309).

⁶² Imam Zehebi je ostavljanje džume surstao među velike grijehe, pod rednim brojem sedamdeset pet. Vidjeti: *El-kehair*, str. (208).

Ko nije obavezan klanjati džumu-namaz

Prethodno smo spomenuli vjerodostojnu predaju u kojoj se navodi da je Poslanik ﷺ kazao: "Svakom muslimanu je stroga dužnost klanjati džumu-namaz u džematu osim četverice: roba, žene, malodobnika i bolesnika."⁶³

Prema tome, ove četiri skupine nisu dužne klanjati džumu-namaz, dok je to ostalim muslimanima obligatna dužnost, osim uz vjerski adekvatan razlog.⁶⁴

Kada se zadese džuma i bajram-namaz u istom danu

Pored prethodno spomenutih skupina, džumu nije obavezan klanjati onaj ko klanja petkom bajram namaz.

⁶³ S obzirom na svoju ispravnost ovaj hadis ispunjava Buharijine i Muslimove kriterije. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/483) i *Hulasatul-ahkam*, (2/757).

⁶⁴ Vidjeti: *El-eusat*, (4/18-21), *Es-suneneul-kubra*, (3/184), *El-idžma*, str. (44) od Ibn-Munzira, *El-istizkar*, (2/289), *Bidajetul-mudžtehid*, (2/327), *El-mugni*, (3/217), *Šerhuz-Zurkani*, (1/315)

Muavija b. Ebi-Sufjan je pitao Zejda b. Erkama da li je klanjao sa Poslanikom ﷺ u danu kada se spoje dva bajrama.⁶⁵ Rekao je: "Da, klanjao sam." Potom ga upita: "Šta je Poslanik ﷺ činio?" Odgovorio je: "Klanjao je bajram i učinio olakšicu u pogledu džume, ali ko želi može je klanjati."⁶⁶

U drugoj predaji od Ebu-Hurejre se navodi da je Poslanik ﷺ rekao: "U ovome danu spojila su se dva bajrama; ko ne želi nije obavezan klanjati džumu-namaz, a mi ćemo je, inša-Allah, klanjati."⁶⁷

⁶⁵ Tj. bajram i džuma, jer se džuma smatra sedmičnim bajramom muslimana.

⁶⁶ Ebu-Davud, (1070), Nesai, (1590), Ibn-Madže, (1326), Ibn-Hujejme, (2/359), Hakim, (1/228). Ibn-Medini, Ibn-Hujejme, Hakim, Zehebi, Sanani i Albani ovaj hadis smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *Et-telhisul-habir*, (2/621), *Bulugul-meram*, str. (85), *Subulus-selam*, (2/645) i *Temamul-minne*, str. (344). Imam Nevevi ga je ocijenio dobrim u *El-medžmua*, (4/492) i *Hulasatul-ahkam*, (2/816). Vidjeti, također: *Bezlul-medžhud*, (6/45).

⁶⁷ Ebu-Davud, (1073), Ibn-Madže, (1327), Hakim, (2/288-289), Ibn-Džarud, (302), Bejheki, (3/318), Ibn-Abdul-Berr u *Et-temhidu*, (10/272). Hakim, Busiri, Zehebi i Albani ovu predaju smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, (1/429) i *Sahihu Ibni-Madže*, (1/392). Međutim, ovom hadisu su prigovorili imam Ahmed, Darekutni, Ibn-Dževzi, Nevevi i Askalani. Vidjeti: *El-ilelul-mutenahije*, (1/470) i *Et-tahkik*, (1/503) od Ibn-Dževzija, *El-medžmua*, (4/492) i *Et-telhisul-habir*, (2/622).

Od Osmana b. Affana se također prenosi da je učinio olakšicu za džumu kada se zadesi sa bajramom u istom danu.⁶⁸

Nema posebnih razilaženja da onaj ko klanja bajram nije dužan klanjati džumu-namaz,⁶⁹ već se vodi spor da li u tom slučaju treba klanjati podne ili ne. Islamski učenjaci po ovom pitanju imaju dva mišljenja.

Prva skupina učenjaka kaže da onaj ko klanja bajram-namaz nije dužan klanjati do ikindije, budući da džuma mijenja podne-namaz petkom, pa sa koga spada džuma spada i podne, jer ne može rob u jednom namaskom vremenu biti zadužen sa dva propisana namaza. Ovo mišljenje se također zasniva na predaji Ataa u kojoj stoji da je Ibn-Zubejr klanjao kao imam bajram-namaz, potom nije klanjao do ikindije.⁷⁰

Druga skupina učenjaka kaže da je onaj ko ostavi džumu-namaz, koristeći olakšicu, obavezan klanjati podne-namaz,⁷¹ jer je bajramom postignut cilj džume s obzirom na okupljanje muslimana na jedno mjesto i slušanje

⁶⁸ Buhari, (5572), Malik, (431), Šafija u *El-umm*, (1/274).

⁶⁹ Šejhul-islam Ibn-Tejmije navodi konsenzus ashaba po ovom pitanju. Vidjeti: *El-fetava*, (24/114).

⁷⁰ Ebu-Davud, (1072). Šejh Albani ga je ocijenio vjerodostojnim u *Sahihu-sunen*, (1/296).

⁷¹ Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, (8/180, 182) (stalna komisija za islamsko misionarstvo).

hutbe. Međutim, ako je spala obaveza džume, nije i obaveza podne-namaza kao kod bolesnika, žene, roba ili putnika. Svako namasko vrijeme, kažu ovi učenjaci, odlikuje se jednim propisanim namazom koga nije dozvoljeno ostaviti. Uzvišeni Allah je rekao: "Uistinu je namaz u određenim vremenima propisan"⁷²

U prilog ovome mišljenju ide predaja Ataa u kojoj kaže: "Ibn-Zubejr je klanjao petkom bajram-namaz kao imam, potom smo se iskupili na džumu-namaz, međutim on nije izišao. Zatim smo klanjali pojedinačno. U to vrijeme Ibn-Abbas je boravio u Taifu. Kada se vratio spomenuli smo mu šta se desilo pa je rekao: 'Postupio je po Sunnetu.'⁷³ Iz ove predaje vidimo da je Ibn-Abbas odobrio Ibn-Zubejrov postupak, kao što je odobrio drugima klanjanje podne-namaza zasebno.

Vidimo da svaka strana nastoji shodno raspoloživim argumentima osnovati mišljenje koje zastupa. Tako prva skupina kao dokaz koristi predaju Ataa da Ibn-Zubejr nakon bajrama nije klanjao do ikindije namaza, pa kažu

⁷² Prijevod značenja Kur'ana, En-Nisa, (103).

⁷³ Ebu-Davud, (1071), Ibn-Huzejme, (2/359-360), Hakim, (1/296-297), Ibn-Ebi-Šejbe, (2/7), Abdur-Rezzak, (3/303), Ibn-Munzir u *El-evsatu*, (4/288), Fakihi u *Ahbaru Mekke*, (3/93). Hakim, Nevevi, Zehebi i Albani ga smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/816-817) i *Sahih-us-sunen*, (1/295). Imam Ševkani u *Nejlul-eutaru*, (3/282) tvrdi, da su prenosioci ove predaje pouzdani.

da ostavljanjem džume spada obaveza i podne-namaza. Međutim, ova predaja ne može biti dovoljan dokaz, jer se u drugom predanju spominje da Ibn-Zubejr nije izišao klanjati džumu-namaz, što ne znači da nije klanjao podne u svojoj kući, kao što su to drugi učinili u džamiji, svako zasebno. Možda je Ata pretpostavio da Ibn-Zubejr nije klanjao, ili je time mislio da nije klanjao s njima u džamiji. Da je Ibn-Zubjer smatrao da ostavljanjem džume spada i podne-namaz, on bi bar ukorio one koji su klanjali podne, jer čine novotariju koja se kosi sa Sunnetom, ili bi ih Ibn-Abbas i drugi ashabi ukorili, a to nam od njih nije preneseno.

Nije ispravno reći da su Ata i drugi klanjali džumu zasebno a ne podne-namaz, jer se džuma po konsenzusu islamskih učenjaka ne može obaviti osim kolektivno u džematu.⁷⁴ Prema tome, općepoznato je da u svakom namaskom vremenu ima propisani namaz i nije dozvoljeno pomjeriti jedan namaz u drugo namasko vrijeme ili ga u potpunosti ostaviti, osim uz jasan i autentičan dokaz, a koji ne postoji u ovom slučaju. Predaja Ibn-Zubjera može se dvosmisleno razumjeti, pa zbog svoje nejasnoće ne može biti dokaz, naročito u ovakvom fikhsko-pravnom pitanju. U najmanju ruku sigurnije je klanjati podne-namaz, ugledajući se na Ataa i druge, potom na Ibn-Abbasovo odobrenje njihovog

⁷⁴ Vidjeti: *Subulus-selam*, (2/646).

postupka i zbog nepostojanja jasnih dokaza o pokudenosti ili zabrani toga čina, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Također, onaj ko propusti džumu sa ili bez razloga, dužan je klanjati četiri rekata (podne-namaza). Ibn-Mesud je rekao: "Ko stigne na jedan rekat džume stigao je na namaz, a ko propusti džumu neka klanja četiri rekata."⁷⁵

Ovo mišljenje su odabrali mnogi islamski učenjaci kao što su: šejhul-islam Ibn-Tejmijje, koji navodi konsenzus ašhaba po ovom pitanju, Sanani i drugi.⁷⁶

Islamski učenjaci su se razišli kada se zakasni na jedan rekat džume-namaza, da li se računa džuma ili ne. Međutim, jasan je hadis Allahovog Poslanika ﷺ: "Ko stigne na jedan rekat jednog namaza stigao je na taj namaz."⁷⁷ Nakon što je prenio ovaj hadis poznati tabiin

⁷⁵ Ibn-Ebi-Šejbe, (1/461), Abdur-Rezzak, (3/235), Ibn-Munzir u *El-eusatu*, (4/101), Dževheri u *Musnedul-Džad*, (1/290), Ibn-Hazm u *El-muhalla*, (5/75), Taberani u *El-kebiru*, (9/306) i (9/309), sa dobrim lancem prenosilaca kako turdi imam Hejsemi u *El-medžmea*, (2/192).

⁷⁶ Vidjeti: *El-fetava*, (23/256), *Es-subul*, (2/646).

⁷⁷ Buhari, (580), Muslim, (607). Izniman je hadis u kome Poslanik ﷺ kaže: "Ko stigne na jedan rekat džume-namaza, stigao je na džumu." Nesai, (556), Ibn-Madže, (1131, 1133), Ibn-Hujejme, (3/173-174), Hakim, (1/291), Darekutni, (1579-1593), Ibn-Munzir, (4/103), Bejheki, (3/302), Ibn-Abdul-Berr, (7/71). Ebu-Hatim er-Razi, Ibn-Munzir, Darekutni, Ibn-Hibban, Ukajli, Ibn-Dževzi, Nevevi, Ibn-Mulekkin, Busiri, Ibn-Hadžer i šejh Albani su prigovorili ovome

Ibn-Šihab ez-Zuhri je rekao: "Džuma je jedan od namaza."⁷⁸ Ibn-Abdul-Berr kaže da je ovo opći hadis koji nije napravio razliku između džume i drugih namaza, tako da vrijedi za sve namaze općenito.⁷⁹ Prenosi se od Ibn-Omera da je kazao: "Ko stigne na drugi rekat džume-namaza neka naklanja još jedan, a ako dođe na tešehud neka klanja četiri rekata."⁸⁰ Nakon što je spomenuo ove predaje od Ibn-Mesuda i Ibn-Omera imam Ibn-Hazm je rekao: "Niko od ašhaba nije kazao suprotno ovome."⁸¹ Imam Malik b. Enes kaže: "Ovaj stav zastupaju učenjaci Medine, shodno hadisu Poslanika ﷺ: 'Ko stigne na jedan

hadisu. Vidjeti: *Ilelu Ibni-Ebi-Hatim*, (1/203), *El-eusat*, (4/102-103), *Ilelu Darekutni*, (9/210), *El-ilelul-mutenahije*, (1/465), *Hulasatul-ahkam*, (2/672), *El-medžmua*, (4/555-556), *Hulasatu bedril-munir*, (1/179), *Misbahuz-zudžadže*, (1/135), *Et-telhisul-habir*, (2/543-545) i *Irvaul-galil*, (2/84-90). Ata, Tavis i Mudžahid su kazali: "Ko propusti džumansku hutbu neka klanja četiri rekata, jer je džuma-namaz skraćena (na dva rekata) zbog hutbe." Fakihi u *Ahbaru Mekke*, (3/93), sa ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-mesail*, str. (123) od Abdullaha b. Ahmeda.

⁷⁸ Abdur-Rezzak u *El-musannefu*, (3/235), Ibn-Munzir u *El-eusatu*, (4/101), Malik, (234) i Ibn-Hujejme, (3/173) sa ispravnim lancem prenosilaca.

⁷⁹ Vidjeti: *Et-temhid*, (7/72) od Ibn-Abdul-Berra.

⁸⁰ Abdur-Rezzak u *El-musannefu*, (3/235) i Ibn-Ebi-Šejbe u *El-musannefu*, (1/461) Ibn-Munzir u *El-eusatu*, (4/101) Ibn-Hazm u *El-muhalla*, (5/75), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Vidjeti, također: *Et-temhid*, (7/70) i *Bulugul-meram*, str. (83).

⁸¹ Vidjeti: *El-muhalla*, (5/75).

rekat jednog namaza stigao je na taj namaz.”⁸² Ovo mišljenje, pored spomenutih učenjaka, odabrali su Enes b. Malik, Seid b. el-Musejjib, Hasan el-Basri, Eš-Šabi, Alkame, Ibrahim en-Nehai, Salim b. Abdullah, Nafia, Šafija, Ahmed, Ebu-Sevr, Sufjan es-Sevri, Muhammed b. Hasan, Zufer, Lejs b. Sad, El-Evzai, Abdul-Aziz b. Ebi-Seleme i drugi.⁸³

Šta je lijepo činiti prije džume-namaza

Da bi musliman na najpotpuniji način obavio džumu-namaz i tako zaslužio Allahovom ﷺ milošću neke ili sve obećane nagrade, neophodno je da učini sljedeće:

1. Da se okupa prije džume-namaza

Brojni hadisi motivišu i obavezuju muslimane na kupanje petkom, a u nekim predajama se spominje upotreba misvaka i mirisa.

⁸² Vidjeti: *El-evsat*, (4/101), *Et-temhid*, (7/70) i *Šerhuz-Zurkani*, (1/332).

⁸³ Vidjeti: *Musannefu Ibni-Ebi-Šejbe*, (1/461-462), *Musannefu Abdir-Rezzak*, (234-236), *El-evsat*, (4/100-103) i *Et-temhid*, (7/70). Šejh Sejjid Sabik kaže da ovo mišljenje zastupa izrazita većina islamskih učenjaka. Vidjeti: *Fikhus-sunne*, (1/338), *Fetaual-ledžnetid-daime*, (8/227) i *El-vedžizu fi fikhis-sunne*, str. (145-146).

Ebu-Seid el-Hudri kaže da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: “Kupanje petkom je obaveza (vadžib) svakom punoljetniku.”⁸⁴ Amr b. Sulejm od Ebu-Seida prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: “Kupanje petkom je obaveza svakom punoljetniku, te da očisti zube misvakom i da se namiriše ukoliko je u mogućnosti.”⁸⁵ Potom je Amr rekao: “Što se tiče kupanja sujedom da je obavezno, međutim upotreba misvaka i mirisa, Allah najbolje zna da li je obavezno, ali tako je spomenuto u hadisu.”

Ibn-Omer prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: “Ko bude išao na džumu neka se okupa.”⁸⁶ U drugoj predaji Poslanik ﷺ kaže: “Svaki punoljetnik je obavezan ići na džumu, a svako ko ide na džumu dužan je okupati se.”⁸⁷

Ebu-Hurejre prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: “Obaveza svakog muslimana je da se okupa jedanput sedmično, perući svoju glavu i tijelo.”⁸⁸ Kod imama Nesaija stoji dodatak: “...i to petkom.”⁸⁹

⁸⁴ Buhari, (858), Muslim, (846).

⁸⁵ Buhari, (880) i Muslim, (846) bez riječi Amra.

⁸⁶ Buhari, (887), Muslim, (844).

⁸⁷ Ebu-Davud, (342), Ibn-Huzejme, (3/110), Ibn-Džarud, (287), Bejheki, (3/172), Ebu-Nuajm u *El-hilje*, (8/360). Šejh Albani ga je ocijenio vjerodostojnim u svojim opaskama na *Sahihu Ibni-Huzejme*, (3/110).

⁸⁸ Buhari, (898), Muslim, (849).

⁸⁹ Nesai, (1377), Ahmed, (3/304), Ibn-Ebi-Šejbe (1/434). Imam Nevevi i šejh Albani ga smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/775), *Sahihu Suneni-Nesai*, (1/444) i *Irvaul-galil*, (1/173).

Ashabi ﷺ su također razumjeli riječi Poslanika ﷺ kao naredbu. Abdullah b. Omer, kada je pitan o kupanju petkom, rekao je: "Poslanik ﷺ nam je naredio kupanje petkom."⁹⁰ Isti ashab je rekao: "Naređeno nam je da se kupamo petkom."⁹¹ Ebu-Hurejre kaže: "Svaki punoljetnik je obavezan okupati se petkom, kao što se kupi nakon ejakulacije."⁹²

Dakle, ovo su jasne naredbe iz kojih se zaključuje da je kupanje petkom obavezno. Ovo mišljenje zastupaju Omer b. el-Hattab, Ebu-Hurejre, Ebu-Seid el-Hudri, Hasan el-Basri, imam Malik, Ishak b. Rahavej, Ibn-Hazm kao i neki savremeni učenjaci.⁹³

Međutim, izrazita većina učenjaka smatra da kupanje petkom nije obavezno a citirane naredbe smatraju

⁹⁰ Ahmed, (2/47), Mervezi u *El-džumua*, (27). Lanac prenosilaca ove predaje ispunio je kriterije Buharije i Muslima. Ispravnim ga smatra šejh Ahmed Šakir. Vidjeti opaske Šakira na *El-musned*, (4/502).

⁹¹ Mervezi, (29), sa dobrim lancem prenosilaca.

⁹² Malik, (*Tenvirul-havalik* 1/122), Abdur-Rezzak, (3/198), Ibn-Munzir u *El-evsatu*, (4/40).

⁹³ Vidjeti: *El-evsat*, (4/39-42), *Mealimus-sunen*, (1/91), *El-muhalla*, (2/14), *Bidajetul-mudžtehid*, (2/348), *El-minhadž*, (6/108), *Tarhut-tesrib*, (3/146-147) i *Nejlul-eutar*, (1/231). Prema tome, jasno se vidi nepreciznost mišljenja u kome se kaže da kupanje petkom nije obavezno po konsenzusu muslimana. Vidjeti, također: *El-temhid*, (10/79), *Ialamul-muvekkin*, (3/173) i *Tarhut-tesrib*, (3/147).

dobrovoljnim.⁹⁴ Ovo je također mišljenje Ibn-Mesuda⁹⁵ i Ibn-Abbasa⁹⁶ a zasniva se na nekoliko dokaza.

Prvi dokaz je hadis Ibn-Džunduba u kome se navodi da je Poslanik ﷺ kazao: "Ko se abdesti petkom lijepo je postupio, a ko se okupa učinio je bolje djelo."⁹⁷

Kada bismo prihvatili autentičnost ove predaje ona ne bi bila afirmativan dokaz pred jasnim hadisima koji obavezuju na kupanje petkom. Također, ako kažemo da

⁹⁴ Vidjeti: *Er-risale*, str. (302-306) od imama Šafije, *El-evsat*, (4/38-43), *Mealimus-sunen*, (1/91), *Šerhu Sahihil-Buhari*, (2/278-279) od Ibn-Battala, *Bidajetul-mudžtehid*, (2/348), *Fethul-bari*, (2/312), *Umdetulkari*, (6/169), *Tenvirul-havalik*, (1/124-125), *Iršadus-sari*, (2/547), *Nejlul-eutar*, (1/231), *Šerhuz-Zurkani*, (1/319) i *Keuserul-meani*, (10/19) od Muhammeda Šinkitija.

⁹⁵ Abdur-Rezzak, (3/200), sa ispravnim lancem prenosilaca.

⁹⁶ Ibn-Munzir, (4/42), sa dobrim lancem prenosilaca.

⁹⁷ Nesai, (1379), Ebu-Davud, (354), Tirmizi, (497), Ibn-Madže, (1100), Ahmed, (5/22), Darimi, (1539), Ibn-Huzejme, (3/128), Begavi, (336), Bejheki, (1/295). Ovaj hadis u svome lancu prenosilaca ima više mahana. Međutim u ovome smislu ima još šest drugih predaja koje pojačavaju ovaj hadis a prenose ih Ebu-Hurejre, Ebu-Seid, Ibn-Abbas, Džabir, Enes i Abdur-Rahman b. Semure sa slabim lancima prenosilaca. Zbog mnoštva navedenih predaja ovaj hadis dobrim su ocijenili imami Tirmizi, Begavi i šejh Albani. Vidjeti: *Šerhus-sunne*, (1/431) i *Sahihu Ibni-Huzejme*, (3/128). Ebu-Hatim ga smatra vjerodostojnim, jer prihvata sve hadise koje prenosi Semure od Hasana el-Basrija. Vidjeti: *Hulasatul-bedril-munir*, (1/219). Slabim ga je ocijenio Ibn-Rušd u *Bidajetul-mudžtehid*, (2/349).

se iz hadisa zaključuje da je kupanje bolje od abdesta, ali da nije obavezno, onda bi to značilo da ni abdest nije obavezan za džumu, jer je, po ovom hadisu, abdest na nižem stepenu nego kupanje. Ove riječi bi tada, bez dvojbe, bile neispravne, jer bi se kosile sa Kur'anom, Sunnetom i konsenzusom islamskih učenjaka. Ako se kaže da drugi dokazi ukazuju na obavezu abdesta za namaz općenito pa i za džumu, reći ćemo, da drugi dokazi, također, ukazuju na obavezu kupanja. Kako ova predaja ne može spustiti obavezu abdesta za džumu na stepen sunneta, tako ne može ni obavezu kupanja. Allah najbolje zna, ali ovim hadisom se želi ukazati da je kupanje petkom vrednije od abdesta, a ne želi se time osporiti neka od obaveza. Kada se u vjerskim izvorima spomene da je nešto bolje od nečega, ne mora uvijek značiti da činjenje boljeg djela nije obavezno. Dokoz tome su riječi Uzvišenog Allaha: "Kada bi židovi i kršćani vjerovali to bi im bilo bolje."⁹⁸ U drugom ajetu Allah ﷻ je rekao: "O ljudi, došao vam je Poslanik sa istinom od vašeg Gospodara, vjerujte to vam je bolje!"⁹⁹ Obraćajući se sljedbenicima Knjige Uzvišeni ﷻ kaže: "Mesih, Isa, sin Merjemin, samo je Allahov poslanik, i Riječ Njegova koju je Merjemi dostavio, i Duh od Njega; zato vjerujte u Allaha i Njegove poslanike i ne govorite:, Trojica su!

⁹⁸ Prijevod značenja Kur'ana, Ali Imran, (110).

⁹⁹ Prijevod značenja Kur'ana, En-Nisa, (170).

Prestanite, bolje vam je."¹⁰⁰ Uzvišeni Allah za licemjere kaže: "A ako se pokaju to im je bolje"¹⁰¹ Iz citiranih ajeta ne smije se razumjeti da je nevjerstvo dobro ali da je vjerovanje bolje. Oni samo ukazuju na vrijednost vjerovanja u Allaha ﷻ.

Drugi dokaz ovih učenjaka je predaja Abdullaha b. Omera u kojoj se navodi da je Omer ﷺ držao hutbu, a Osman b. Affan je zakasnio na džumu, pa ga je Omer upitao: "U koje to vrijeme dolaziš?" "Danas sam bio zaposlen i nisam otišao kući sve do džumanskog ezana, pa sam se samo abdestio," odgovorio je. Omer mu reče: "Zar samo abdest, a znaš da nam je Poslanik ﷺ naredio kupanje?!"¹⁰²

U komentaru ovoga hadisa imam Nevevi kaže: "Osman se nije okupao za džumu, a Omer ga nije ukorio, već ga je podržao, te su tako klanjali džumu. Da je kupanje bilo obavezno, ne bi mu Omer dozvolio da klanja dok se ne okupa."¹⁰³

Međutim, iz ove predaje se zaključuje da je Omer ukorio Osmana i to riječima: "... a znaš da je Poslanik ﷺ

¹⁰⁰ Prijevod značenja Kur'ana, En-Nisa, (171).

¹⁰¹ Prijevod značenja Kur'ana, Et-Teube, (74).

¹⁰² Buhari, (878), Muslim, (845).

¹⁰³ Vidjeti: *El-minhadž*, (6/108). Slično ovome kazao je imam Šafija u svome poznatom djelu *Er-risale*, str. (305).

naredio kupanje." Isto tako, Omer nije mogao narediti kupanje Osmanu, jer bi u tom slučaju, možda, zakasnio na džumu-namaz, a ne bi bilo ispravno propustiti namaz zbog kupanja. Pored toga, ne znači da je Osman morao biti vraćen, jer kupanje iako je obavezno, nije uvjet za valjanost džume po konsenzusu islamskih učenjaka.¹⁰⁴ Također, Osman je spomenuo da je bio zaposlen, tj. imao je opravdanje, zbog koga se nije mogao okupati. Potom, da kupanje za džumu nije obavezno ne bi se oko toga vodio ovaj dijalog između Omera i Osmana, prekidajući time hutbu i ne bi ga Omer podsjećao na naredbu Poslanika ﷺ. Poznati islamski pravnik Ishak b. Rahavej i drugi, su upravo ovim hadisom dokazivali da je kupanje petkom obavezno.¹⁰⁵

Treći dokaz ovih učenjaka jeste prethodno spomenuti hadis Amra b. Sulejma u kome Vjerovjesnik ﷺ kaže: "Kupanje petkom je obavezno (vadžib) svakom punoljetniku, te da očisti zube misvakom i da se namiriše, ukoliko je u mogućnosti."¹⁰⁶ Potom je Amr rekao: "Što se tiče kupanja svjedočim da je obavezno,

¹⁰⁴ Vidjeti: *Mealimu-sunen*, (1/91), *El-istizkar*, (2/272), *Bidajetul-mudžtehid*, (2/348).

¹⁰⁵ Vidjeti: *El-eusat*, 4/43, *Tarhut-tesrib*, 3/146-147 od hafiza Irakija i *Fethul-bari*, 2/362.

¹⁰⁶ Buhari, (880), Muslim, (846).

međutim, upotreba misvaka i mirisa, Allah najbolje zna da li je obavezno, ali tako je spomenuto u hadisu."

Ova skupina učenjaka kaže da je u ovome hadisu naređeno kupanje petkom, a za ovu naredbu se veže upotreba misvaka i mirisa, što znači da su identificirani u propisu. Pouzdano se zna da upotreba mirisa i misvaka nije obavezna i to po konsenzusu učenjaka.¹⁰⁷

Velika su razilaženja među učenjacima oko značenja ovog hadisa. Vidimo da je prenosilac hadisa Amr kategorički potvrdio obavezu kupanja, ali ne obavezu misvaka i mirisa, jer hadis nije jasno obavezao na njihovu upotrebu. Također, neki lingvističari arapskog jezika dozvoljavaju povezivanje dviju ili više riječi veznikom, bez njihovog sudioništva u propisu.¹⁰⁸ Ipak, ova predaja je

¹⁰⁷ Vidjeti: *El-eusat*, (4/38), *Šerhu Sahihil-Buhari*, (2/479) od Ibn-Battala, *Umdetul-kari*, (6/169). Međutim, Sufjan b. Ulejje u *El-džam'ia*, sa vjerodostojnim lancem prenosilaca, bilježi da je Ebu-Hurejre smatrao upotrebu mirisa petkom obaveznim. Ovo je također mišljenje nekih učenjaka bukvalističke pravne škole. Vidjeti: *Fethul-bari*, (2/362) od Ibn-Hadžera i *Fethul-bari*, (8/88) od Ibn-Redžeba. Također, neki učenjaci iz poznijih generacija smatraju upotrebu misvaka obaveznom. Vidjeti: *El-furua*, (5/117), *Fejdul-kadir*, (5/341), *El-insaf*, (8/40), *Avnul-mabud*, (1/94).

¹⁰⁸ Vidjeti: *Fethul-bari*, (2/362), *Umdetul-kari*, (6/169), *Iršadus-sari*, (2/547).

djelomično validan dokaz učenjacima koji kažu da kupanje petkom nije obavezno.¹⁰⁹

Prema tome, kupanje za džumu je u najmanju ruku potvrđeni sunnet koga Poslanik ﷺ nikada nije ostavio¹¹⁰ niti neko od ashaba, osim iz opravdanog razloga. Zbog toga, vjernicima ne preostaje nego da slijede ovu praksu, odazivajući se naredbi Poslanika ﷺ: "Kada vam nešto naredim učinite od toga koliko možete."¹¹¹ Bitno je naznačiti da onaj ko se okupa prije namaza¹¹² od džeenabeta, sa namjerom kupanja za petak, nije dužan ponovo se kupati za džumu.¹¹³

¹⁰⁹ Ovo je stav većine pravnika. Vidjeti: *Fethul-bari*, (3/10) i *El-minhadž*, (6/108).

¹¹⁰ Nije vjerodostojan hadis u kome se kaže da je Poslanik ﷺ ponekad ostavljao kupanje petkom. Taberani, (12/242). Vidjeti: *Tenkihul-kelam*, str. (422).

¹¹¹ Buhari, (7288), Muslim, (1337).

¹¹² Kupanje petkom je zbog namaza a ne zbog petka. Tako, onaj ko se okupa nakon namaza nije izvršio naređeno po konsenzusu, osim Ibn-Hazma koji turdi da je kupanje zbog dana, ne zbog namaza. Vidjeti: *El-istizkar*, (2/277), *Et-temhid*, (14/151), *Fethul-bari*, (2/358) i *El-muhalla*, (1/266).

¹¹³ Ovo mišljenje zastupa većina islamskih učenjaka kao što su: Ibn-Omer, Mudžahid, Mekhul, Ebu-Hanife, Malik, Sufjan Seuri, Ebu-Zinad, Evzai, Šafija, Rebia, Ebu-Sevr, Ishak, Ahmed i drugi. Vidjeti: *Sunenu Ebi-Davud*, str. (89), *El-eusat*, (4/43-44), *El-vesit*, (1/253) od imama Gazalija, *El-medžmua*, (1/387), *El-mugni*, (1/140), *El-havil-kebir*, (1/375) od imama Maverdija, *Et-tadžu vel-*

Korisno je napomenuti da uz kupanje za džumu ide i najljepša odjeća.¹¹⁴ Uzvišeni Allah je rekao "O sinovi Ademovi, lijepo se obucite kada u džamiju pođete."¹¹⁵

Komentirajući ovaj ajet hafiz Ibn-Kesir je rekao: "Pohvalno je za namaz obući najljepšu odjeću, a posebno za džumu i bajram, te se namirisati."¹¹⁶

Također u Sunnetu Poslanika ﷺ nailazimo na brojne predaje koje potvrđuju smisao citiranog ajeta. Aiša prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: "Svako ko ima mogućnosti neka nabavi za džumu drugu mimo svakodnevnog odjeće koju koristi."¹¹⁷

iklil, (1/312), *El-ešbahu ven-nazair*, (1/22) od Sujutija, *Fikhus-saum*, str. (51-53) od dr. Husama Affane. Drugi učenjaci smatraju da nije dovoljno samo jedno kupanje već dva. Ovo mišljenje zastupaju Tavus, Ibrahim, Katade, Hasan, Zuhri, Ibn-Hazm i dr. Od savremenih učenjaka odabrao ga je šejh Albani. Vidjeti: *El-muhalla*, (2/42-47) i *Temamul-minne*, str. (126-128).

¹¹⁴ Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, (2/356).

¹¹⁵ Prijevod značenja Kur'ana, El-Earaf (31).

¹¹⁶ Vidjeti: *Tefsirul-Kur'anil-Azim*, (2/219). Vidjeti, također: *Et-teshilu li ulumit-Tenzil*, (1/287), *Fethul-kadir*, str. (583), *Tejsirul-Kerimir-Rahman*, str. (443).

¹¹⁷ Ebu-Davud, (1078), Ibn-Madže, (1106), Malik, (240), Ibn-Huzejme, (3/132). Imam Busiri ga je ocijenio vjerodostojnim u *Ez-zevaidu*, (1/365). Šejh Albani ga je po Muslimovim kriterijima svrstao među vjerodostojne hadise. Vidjeti: *Gajetul-meram*, (76).

U drugoj predaji Poslanik ﷺ je rekao: "Ko se propisno očisti i okupa petkom, obuče najljepšu odjeću, ne bude upražnjavao prazne priče i ne razdvoji dvojicu dok sjede, biće mu oprošteno ono što počini do naredne džume."¹¹⁸

Imam Buhari je u svome "Sahihu" u poglavlju džume naslovio cjelinu: "Oblačenje najljepše odjeće," potom je naveo hadis Ibn-Omera u kome se spominje da je Omer vidio lijep svileni ogrtač, pa je konsultovao Poslanika ﷺ za mišljenje da ga kupi za džumu-namaz i kada dolaze izaslanici. Poslanik ﷺ nije osporio Omerov prijedlog, već mu je rekao: "To je odjeća onih koji su propali na budućem svijetu."¹¹⁹

2. Donositi salavate na Poslanika ﷺ

Eus b. Eus prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: "Najbolji dan je petak u njemu je stvoren Adem i u njemu je umro. Petkom će se puhnuti u rog i sve će pomrijeti. Zato donosite salavate na mene petkom više nego obično, jer oni dospijevaju do mene." Potom su ashabi upitali: "O Allahov Poslaniče, kako dospijevaju do tebe, a ti ćeš

¹¹⁸ Ibn-Madže, (1107), Ibn-Huzejme, (3/157). Imam Busiri i šejh Albani ovaj hadis smatraju autentičnim. Vidjeti: *Ez-zevid*, (1/336) i *Sahih-us-sunen*, (1/326).

¹¹⁹ Buhari, (886), Muslim, (2068). Uporediti *Fethul-bari*, (3/28-29).

postati prašina?!" Odgovorio im je: "Allah je zabranio zemlji tijela vjerovjesnika."¹²⁰

Enes b. Malik prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: "Obilujte salavatima na mene petkom i uoči petka, jer ko donese na mene jedan Allah će na njega donijeti deset salavata."¹²¹

Više hadisa govori o vrijednosti salavata na Poslanika ﷺ petkom, a najispravniji jeste prethodni hadis Ibn-Eusa, kako turdi imam Ahmed.¹²²

3. Učiti suru El-Kehf

Poslanik ﷺ podsticao je ashabe na učenje sure El-Kehf svakog petka. U hadisu Ebu-Seida el-Hudrija stoji da

¹²⁰ Nesai, (1373), Ebu-Davud, (1047), Ibn-Madže, (1094), Ibn-Huzejme, (3/118), Ibn-Hibban, (910), Asbehani u *Et-tergibu vet-terhib*, (1/497-498), Hakim, (1/278). Po ocijeni Hakima i Zehebija ovaj hadis ispunjava Buharijine i Muslimove kriterije. Imam Nevevi i šejh Albani ga smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/548), *Hulasatul-ahkam*, (2/814) i opaske Albanija na *Sahihu Ibni-Huzejme*, (3/118).

¹²¹ Bejheki u *Šuabul-imanu*, (3/110), sa dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, (1/263). Slično tome bilježe Hakim, (2/241) i Ibn-Madže, (1637).

¹²² Vidjeti: *El-marife*, (2/529) od imama Bejhekija i *Dželaul-efham*, str. (227) od Ibn-Kajjima.

je Vjerovjesnik ﷺ rekao: "Ko prouči petkom suru *El-Kehf*, biće mu sujetlo do naredne džume."¹²³

4. Poraniti na džumu-namaz

Allahovom voljom, ovaj doskoro zapostavljeni sunnet oživljava se u mnogim podnebljima. Tako vidimo starije i mlađe klanjače kako rane u džamije prije džume-namaza. Njima, uz Allahovu pomoć, pripada ono što je Vjerovjesnik ﷺ spomenuo u hadisu kojeg prenosi Ebu-Hurejre: "Ko se okupa petkom kao što se kupa od džēnabeta, potom porani kao da je prinio žrtvu deve, ko ode u drugom satu ima nagradu kao onaj ko prinese kravu za žrtvu, a ko ode u trećem satu kao da je prinio žrtvu ovce. Ko ode u četvrtom satu kao da je prinio žrtvu kokoši, a ko ode u petom satu kao da je prinio jaje, pa kada se popne imam na minber dođu meleki da slušaju opomenu."¹²⁴

U hadisu Eusa se spominju sljedeće Poslanikove ﷺ riječi: "Ko opere svoju glavu i okupa se petkom, potom

¹²³ Hakim, (1/564). Hakim i Zehebi ga ocjenjuju vjerodostojnim po Muslimovim kriterijima. Nesai u *El-amelul-jeumi*, (952), Bejheki (3/249) i ovo je njegova verzija. Ovaj hadis ima mnoštvo puteva koji pojačavaju jedni druge. Šejh Albani ga smatra vjerodostojnim. Vidjeti: *El-irva*, (3/93). Međutim, neki učenjaci smatraju da su ovo riječi Ebu-Seida el-Hudrija. Vidjeti: *Et-telhisul-habir*, (2/594) i *Hedjun-Nebiji*, str. (48-51) od dr. Nuruddina Aitra.

¹²⁴ Buhari, (881), Muslim, (850).

porani na džumu-namaz, idući pješice, ne koristeći prijevozno sredstvo, zatim se približi imamu i pažljivo sluša, imaće nagradu za svaki učinjeni korak godinu dana posta i namaza."¹²⁵

5. Doviti i ibadetiti više nego obično

Dova je najjače oružje vjernika i bez nje biva potpuno nemoćan.¹²⁶ Mogućnost primanja dove u nekim vremenima i mjestima je veća nego obično. Ebu-Hurejre prenosi da je Poslanik ﷺ kazao: "U njemu (tj. u petku) ima čas u kome musliman dok dovi ako zamoli svoga

¹²⁵ Nesai, (1380), Tirmizi, (496), Ebu-Davud, (345 i 346), Ibn-Madže, (1096), Ibn-Hujejme, (3/132), Ibn-Hibban, (2781), Ahmed, (4/104), Asbehani u *Et-tergibu vet-terhib*, (1/499-500), Hakim, (1/282). Imam Hakim i Busiri su ga ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti *lthaful-hajeretil-mehere*, (3/11). Imam Tirmizi, Nevevi i šejh Albani ga smatraju dobrim. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/542), *Hulasatul-ahkam*, (2/775), i *Sahihi Sunenit-Tirmizi*, (1/281).

¹²⁶ U ovome smislu se navodi hadis koga bilježi Taberani u *El-evsatu*, (5/371), Bejheki u *Eš-šuabu*, (6/429), Abdul-Kerim Kazvini u *Et-tedvinu fi ahbari Kazvin*, (2/450), Ramehrumzi u *El-muhadisul-fasil*, (1/337), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca, u kome Poslanik ﷺ kaže: "Najnemogućiji su oni koji su nemoćni da dove, a najškrtiji su oni koji škrtare sa nazivanjem selama." Vidjeti: *Sahihul-džamia*, (1/238). Bilježi Buhari u *El-edebul-mufredu*, (1042), sa ispravnim lancem prenosilaca kontekst citiranog hadis kao riječi Ebu-Hurejre. Vidjeti: *Sahihul-edebul-mufred*, str. (397) i *Es-silsiletus-sahiha*, (1/152-153). Ibn-Ebi-Šejbe ga navodi kao riječi Omera b. el-Hattaba u *El-musannefu*, (7/232).

Gospodara za nešto, uslišaće njegovu dovu.”¹²⁷ U drugoj predaji stoji: “Ako musliman u tome času bude molio svoga Gospodara za bilo koje dobro, daće mu ga.”¹²⁸

Islamski učenjaci se razilaze oko vremena u kome se prima ova dova. Hafiz Ebu-Bekr b. el-Munzir navodi osam različitih mišljenja.¹²⁹ Međutim, razilaženje je mnogo veće od spomenutog, pa je hafiz Askalani, kao i obično, pobrojao i sakupio ova mišljenja kojih ima četrdeset dva iznijevši dokaze svake skupine ponaosob.¹³⁰ Od Poslanika ﷺ preneseni su brojni hadisi u vezi s ovim satom. Jedni su pouzdani a drugi nisu i spominju različita vremena. Imam Ahmed kaže: “Najviše hadisa koji govore o ovome satu spominju vrijeme poslije podne i poslije ikindije-namaza.”¹³¹ Ovo mišljenje zastupaju mnogi ashabi, kao i učenjaci prvih i potonjih generacija.¹³² Zasnivaju ga na predaji Enesa b. Malika u kojoj se navodi da je Poslanik ﷺ rekao da je to jedno od posljednjih vremena nakon ikindije-namaza.¹³³ U hadisu Ebu-Musaa el-Ešarija stoji da

¹²⁷ Buhari, (935), Muslim, (852).

¹²⁸ Muslim, (852), Nesai, (1388), Ebu-Davud, (1048), Tirmizi, (490).

¹²⁹ Vidjeti: *Sahihut-tergib*, (1/296-297).

¹³⁰ Uporediti *Fethul-bari*, (3/81-90).

¹³¹ Ovo je prenio imam Tirmizi od imama Ahmeda. Vidjeti: *El-džamia*, (1/278).

¹³² Vidjeti: *Ibid*, *Fethul-bari*, (3/89) i *El-Minhadž*, (6/116-117).

¹³³ Tirmizi, (489), Nesai, (1388), Ebu-Davud, (1048), Hakim, (1/279). Po mišljenju Hakima, Munzirija i Zehebija ova predaja ispunjava

je Poslanik ﷺ kazao: “To je vrijeme od imamova izlaska na minber do završetka namaza.”¹³⁴

Seid b. Mensur bilježi da su se ashabi Poslanika ﷺ skupili i prisjećali sata u kome se ne odbija dova. Svi su se složili da je to jedan od posljednjih sati u petku.¹³⁵

Ovo fikhsko pitanje, s obzirom na svoje predaje, u mnogo čemu liči pitanju Lejletul-kadra.¹³⁶ Tako je najbolje petkom tokom cijelog dana doviti za ahiretska i ovosvjetska dobra zbog eventualne mogućnosti da ovaj sat bude u bilo kojem dijelu dana, posebno nakon što imam sjedne na minber pa do zalaska sunca, jer za ta vremena postoje najjači dokazi, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

6. Klanjati dobrovoljne namaze prije nastupa džumanskog vremena

Muslimove kriterije. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, (1/296). Imam Nevevi je ovu predaju ocijenio vjerodostojnom, a šejh Albani dobrom. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/541) i *Sahihu Sunenit-Tirmizi*, (1/277).

¹³⁴ Muslim, (853).

¹³⁵ Hafiz Askalani u *El-fethu*, (3/89) lanac prenosilaca ove predaje ocijenio je ispravnim.

¹³⁶ Međutim, neki učenjaci tvrde da nema autentičnih argumenata koji ukazuju da se ovaj čas pomjera poput Lejletul-kadra, već se iz spoljašnjeg značenja prethodnih hadisa zaključuje da je ovaj čas fiksne prirode. Vidjeti: *Zadul-mead*, (1/300), *Hulasatul-ahkam*, (2/755) i *Hedjun-Nebijj*, str. (59) od dr. Nuruddina Aitra.

Nafia kaže: "Ibn-Omer bi oduljio s namazom prije džume, a poslije nje bi klanjao dva rekata, potom je kazao da je Poslanik ﷺ tako činio."¹³⁷ Ebu-Hurejre prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: "Ko se okupa potom ode na džumu, pa klanja koliko bude u mogućnosti i bude šutio dok imam ne završi s hutbom, zatim klanja za njim, biće mu oprošteno ono što poćini između dvije džume."¹³⁸

Imam Nevevi u komentaru citiranog hadisa kaže: "U njemu je dokaz da je klanjanje dobrovoljnih namaza prije izlaska imama na minber¹³⁹ sunnet i to je mišljenje većine ućenjaka."¹⁴⁰

Na osnovu prethodno spomenutog jasno se vide propusti klanjaća koji razgovaraju ispred džamije i ne ulaze u nju sve do ezana. Sunnet Poslanika ﷺ je poraniti na džumu-namaz i ibadetiti sve do ezana na jedan ili više od spomenutih načina. Također, nema potpore u Sunnetu da neko od džematlija ili imam ući Kur'an

¹³⁷ Ebu-Davud, (1128), Ahmed, (2/103) i Ibn-Ebi-Šejbe, (1/463). Hafiz Iraki, Nevevi, Ahmed Šakir i šejh Albani su lanac prenosilaca ove predaje ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Nejilul-eutar*, (3/255), *Hulasatul-ahkam*, (2/812-813), opaske Šakira na *El-musned*, (5/245) i *Sahihus-sunen*, (1/309).

¹³⁸ Muslim, (857).

¹³⁹ Znaći prije nastupa džumanskog vremena, jer je Poslanik ﷺ izlazio na minber neposredno po nastupu namaskog vremena.

¹⁴⁰ Vidjeti: *El-minhadž*, (6/121) i *Fikhus-sunne*, (1/227).

povišenim glasom ili drži predavanje prije džume-namaza, ometajući time one koji žele ibadetiti zasebno. Međutim, nema smetnje nakon završetka džume poućavati svijet Kur'anu i vjerskim propisima općenito.¹⁴¹

Neophodan broj klanjaća za džumu-namaz

Kao kod većine propisa, islamski ućenjaci po ovome fikhsko-pravnom pitanju imaju različita mišljenja. Ova mišljenja, iako su brojna,¹⁴² mnoga nisu zasnovana na autentićnim argumentima. Zbog toga, većina njih ne iziskuje posebnu pozornost, već ćemo spomenuti samo zaključak ovog pitanja, s odgovorom na neka od ovih mišljenja.

Prvo mišljenje je da se džuma-namaz ne može klanjati osim uz prisustvo ćetrdeset osoba koje su, dakako, obavezne klanjati džumu. Ovo mišljenje se temelji na rijećima Džabira: "Poznato je iz Sunneta da se džuma i bajram klanjaju ako ima ćetrdeset ljudi jer se smatraju

¹⁴¹ Vidjeti: *Fetaual-ledžnetid-daime*, (8/280) (stalna komisija za islamsko misionarstvo).

¹⁴² Oko petnaest mišljenja. Vidjeti: *Nejilul-eutar*, (3/231), *Eš-šerhul-mumtia*, (5/53), *El-edžvibe*, str. (44).

džematom.”¹⁴³ U lancu prenosilaca ovoga hadisa ima Abdul-Aziz b. Abdur-Rahman el-Balisi za koga imam Bejheki kaže da je nepouzdan i da nije ispravno dokazivati njegovim predajama.¹⁴⁴ Ibn-Hibban kaže: “Izvrće ono što prenosi od pouzdatih,” potom konstatuje da nije dozvoljeno uzimati njegove predaje za dokaz.¹⁴⁵ Darekutni kaže: “Prenosi ništavne hadise.” Nesai tvrdi: “Nije pouzdan.” Imam Ahmed njegove hadise smatra apokrifnim. Imam Nevevi i hafiz Ibn-Hadžer ovaj hadis i druge u ovome smislu smatraju nevjerodostojnim.¹⁴⁶ Prema tome, ova predaja ne može poslužiti kao dokaz. Slična njoj je predaja Umame u kojoj se pripisuje Poslaniku ﷺ da je rekao: “Ne vrijedi džuma osim sa četrdeset ljudi.”¹⁴⁷

¹⁴³ Darekutni, (1563), Bejheki, (3/177).

¹⁴⁴ Vidjeti: *Es-sunenul-kubra*, (3/177).

¹⁴⁵ Vidjeti: *El-medžruhin*, (2/121).

¹⁴⁶ Vidjeti: *El-medžmua*, (4/502), *Hulasatul-ahkam*, (2/769), *Et-telhisul-habir*, (2/567), *Bulugul-meram*, str. (86), *Hulasatul-bedril-munir*, (1/210), *Nejlul-eutar*, (3/231), *Eš-šerhul-mumtia*, (5/48).

¹⁴⁷ Hafiz Askalani je ovu predaju spomenuo u *Et-telhisul-habiru*, (2/567) i kaže da nema svoje osnove, (tj. nema lanca prenosilaca), a općepoznato je da svaka predaja bez svoga lanca prenosilaca nema ni najmanju vrijednost kod hadiskih stručnjaka. Istu predaju hafiz je spomenuo od Ebu-Derdaa, koja, također, nema svoje vrijednosti. Vidjeti: *Ibid*.

U jednom ništavnom hadisu stoji da je Vjerovjesnik ﷺ rekao: “Za pedeset ljudi je džuma, ne ispod toga.”¹⁴⁸

Ova skupina učenjaka, također se služi predajom Kaba b. Malika u kojoj se navodi da su prve džume klanjane u Medini a broj klanjača je bio četrdeset.¹⁴⁹

Ova predaja, uprkos svojoj ispravnosti, ne može poslužiti za dokaz, jer u njoj nema ništa što ukazuje da je prisustvo četrdeset klanjača uslov za ispravnost džume-namaza. Naprotiv, postoje hadisi koji ukazuju svojim spoljašnjim značenjem da džumu može klanjati skupina koja nema četrdeset klanjača.

Džabir prenosi da je Poslanik ﷺ jednog petka držao hutbu, potom je pristigla karavana sa trgovačkom robom

¹⁴⁸ Darekutni, (1564), Teberani, (8/296). Nakon što je naveo ovu predaju Darekutni je rekao: “Džafer b. Zubejr (jedan od prenosilaca) je potpuno slab.” To su potvrdili imam Hejsemi u *El-medžmea*, (2/395) i hafiz Ibn-Hadžer u *Et-telhisu*, (2/567) i *Et-takribu*, (1/134-135). Imam Nevevi ga smatra slabim. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/504) i *Hulasatul-ahkam*, (2/770). Nepouzdanim ga smatraju: Ibn-Mein, imam Ahmed b. Hanbel, Ebu-Zura, Ebu-Hatim, Nesai, Ebu-Davud i drugi. Vidjeti: *Et-džerhu vet-tadilu*, (2/479), *Tehzibul-kemal*, (5/32-36), *Et-takrib*, (1/134-135).

¹⁴⁹ Ebu-Davud, (1069), Ibn-Džarud, (291), Ibn-Huzejme, (3/112-113), Darekutni, (1569), Bejheki, (3/176), Hakim, (1/281) i ocijenio ga je vjerodostojnim po Muslimovim kriterijima. S njim se suglasio imam Zehebi. Međutim, ispravno je da je ovaj hadis dobar kako tvrdi hafiz Askalani u *Et-tahlisu*, (2/568).

iz Šama, pa je svijet pohitao k njoj, a sa Poslanikom ﷺ je ostalo samo dvanaest ljudi. Zatim je Uzvišeni Allah objavio: "Ali oni kad kakvu robu trgovačku ili veselje ugledaju, pohrle mu i tebe ostave sama da stojiš"¹⁵⁰

Dakle, vidimo, da je Poslanik ﷺ ostao samo sa dvanaest ljudi¹⁵¹ i nije nam preneseno da je prekinuo džumu dok se oni ne urate. Također, nije preneseno da su se ashabi uopće vratili nakon što su napustili džamiju. Isto tako, da je bilo obavezno prisustvovanje četrdeset ljudi izlaskom većine njih pokvarila bi se džuma-namaz, a nemamo dokaza da su je ponavljali. Imam Malik koristi ovaj hadis kao dokaz da se džuma-namaz klanja ako ima dvanaest ljudi.¹⁵²

Ebu-Derda prenosi da je Poslanik ﷺ kazao: "Ako u jednom mjestu budu trojica, a ne budu obavljali namaz u džematu, šejtan je ovladao njima."¹⁵³ Citirani hadis je općeg karaktera i vrijedi za sve namaze.

¹⁵⁰ Prijevod značenja Kur'ana, El-Džumua, (11). Hadis bilježe Buhari, (936) i Muslim, (863).

¹⁵¹ U jednoj iznimnoj predaji stoji da je sa Poslanikom ﷺ ostalo četrdeset ashaba. Darekutni, (1567), Bejheki, (3/182). Imam Nevevi ga je ocijenio slabim u *Hulasatul-ahkam*, (2/771).

¹⁵² Vidjeti: *El-minhadž*, (6/126).

¹⁵³ Ebu-Davud, (547), Nesai, (846), Ahmed, (5/196), Ibn-Hujejme, (2/371), Ibn-Hibban, (2101), Bejheki, (3/54), Begavi, (794), Hakim, (1/211). Ibn-Hujejme, Ibn-Hibban i Nevevi su ga ocijenili

Ebu-Hurejre prenosi da su Omeru napisali pismo i pitali ga o džumi, pa im je odgovorio: "Klanjajte koliko god vas bilo."¹⁵⁴ Na osnovu ovih argumenata i komentara na prethodne hadise vidimo neosnovanost mišljenja da se džuma-namaz ne može obaviti osim uz prisustvo četrdeset klanjača.

Treća skupina učenjaka tvrdi da je za džumu-namaz potrebno najmanje tri čovjeka, pozivajući se na prethodnu predaju Ebu-Derdaa. Ovo mišljenje su odabrali šejhul-islam Ibn-Tejmije, Ibn-Ušejmin i drugi.¹⁵⁵ Međutim, dokazi ove skupine, iako su jači i dakako ispravniji od prethodne grupe, ne mogu biti precizni argumenti, jer se u svim tim dokazima ne spominje ograničavanje na određeni broj. Zato su Abdul-Hakk, Sujuti i drugi rekli da nema nijednog ispravnog hadisa koji precizira određeni broj.¹⁵⁶

Prema tome, ovo fikhsko-pravno pitanje možemo zaključiti mišljenjem koje zagovara da džumu-namaz mogu klanjati dva ili više klanjača. Džematski namazi mogu biti sastavljeni od dva klanjača po konsenzusu islamskih

ujerodostojnim. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/182) i *Eš-šerhul-mumtā*, (5/52). Šejh Albani ga smatra dobrim. Vidjeti: *El-miškah*, (1/335).

¹⁵⁴ Ibn-Ebi-Šejbe (1/440) i Ibn-Munzir u *El-evsatu*, (4/31-32). Šejh Albani je ovu predaju ocijenio ujerodostojnom u *Ed-daife*, (2/318) i *El-edžvibe*, str. (45).

¹⁵⁵ Vidjeti: *Eš-šerhul-mumtā*, (5/52-53).

¹⁵⁶ Vidjeti: *Nejlul-eutar*, (3/233).

pravnik,¹⁵⁷ a džuma je kao ostali namazi. Ko bude želio izdvojiti džumu od ostalih namaza treba predložiti jasan i ispravan argument, a islamski učenjaci potvrđuju nepostojanje takvih dokaza. Ovo je stav imama Taberija, nekih učenjaka bukvalističke-pravne škole, Ševkanija i nekih savremenih učenjaka.¹⁵⁸

Odabrano mišljenje potvrđuju brojni hadisi koji navode da je Poslanik ﷺ klanjao sa Ibn-Abbasom u džematu,¹⁵⁹ a u drugom hadisu sa Ibn-Mesudom.¹⁶⁰ Također, dokaz je hadis koji prenosi Ebu-Seid kada je Poslanik ﷺ vidio jednog čovjeka da klanja samostalno, pa je rekao: "Zar neće neko da podijeli sadaku klanjajući s njim?", pa je jedan od ashaba klanjao s njim.¹⁶¹

¹⁵⁷ Vidjeti: *Nejlul-entar*, (3/233) i *Eš-šerhul-mumtia*, (5/52).

¹⁵⁸ Vidjeti: *El-muhalla*, (5/78), *Bidajetul-mudžtehida*, (2/334), *Nejlul-entar*, (3/233) i *Eš-šerhul-mumtia*, (5/52-53), *El-edžvibe*, str. (44-45).

¹⁵⁹ Buhari, (698), Muslim, (763).

¹⁶⁰ Muslim, (773).

¹⁶¹ Ebu-Davud, (574), Tirmizi, (220), Ahmed, (3/45), Darmi, (1368), Ibn-Huzejme, (3/63-64), Ibn-Hibban (*El-Mevarid* 436), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/112), Taberani u *El-kebiru*, (6/254), Bejheki, (2/303), Ibn-Džarud, (330), Hakim, (1/209), Ibn-Hazm, (4/238). Hakim i Zehebi su ga ocijenili vjerodostojnim po Muslimovim kriterijima. Imam Tirmizi i Munziri ga smatraju dobrim. Hejsemi tvrdi da su prenosioci ove predaje pouzdani. Vidjeti: *El-medžmea*, (2/45), *Ed-diraje*, (1/173) od Ibn-Hadžera i *Tuhfetul-ahvezi*, (2/8).

Malik b. el-Huvejris prenosi da je njemu i njegovom prijatelju Poslanik ﷺ rekao: "Kada nastupi namasko vrijeme proučite ezan i ikamet, a neka vas predvodi stariji od vas dvojice."¹⁶² Imam Buhari je na osnovu ovoga hadisa naslovio poglavlje: "Dvojica i više su džemat."¹⁶³

Ovi praktični hadisi su jasna potvrda da su za džemat dovoljna dva klanjača, a povećavanjem broja povećava se i njihova nagrada, kao što se spominje u hadisu Ubejja b. Kaba da je Poslanik ﷺ kazao: "Namaz dvojice je bolji od namaza pojedinca, a namaz trojice je bolji od namaza dvojice i što ih bude više to je Allahu draže."¹⁶⁴ U jednom hadisu, na čiju se vjerodostojnost hadiski stručnjaci kritički osvrću, stoji da je Poslanik ﷺ rekao: "Dvojica i više su džemat."¹⁶⁵ Dakle, za obavljanje namaza u džematu dovoljne su dvije osobe, a za džumu-

¹⁶² Buhari, (658), Muslim, (674).

¹⁶³ Vidjeti: *Et-tevsih*, (1/432) od imama Sujutija.

¹⁶⁴ Nesai, (842), Ebu-Davud, (554) i Teberani, (18/36) slično tome. Imam Nevevi ga je ocijenio vjerodostojnim u *El-hulasa*, (2/65). Hejsemi tvrdi da su prenosioci kod Teberanije pouzdani. Vidjeti: *El-medžmea*, (2/163). Šejh Albani ga smatra dobrim. Vidjeti: *Sahihul-sunen*, (1/279).

¹⁶⁵ Ibn-Madže, (982), Ibn-Ebi-Šejbe, (2/265), Ebu-Jala, (13/189), Taberani u *El-evsatu*, (6/364), Darekutni, (1075-1076), Hakim, (1/334), Bejheki, (3/69), Hatib u *Et-tarih*, (8/415). Zbog slabosti ove predaje vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, (2/45), *Et-telhisul-habir*, (3/1066-1067), *Misbahuz-zudžadže*, (1/119), *Nasbur-raje*, (2/198) i *Irvaul-galil*, (2/248-250).

namaz vrijedi propis kao i za ostale namaze, zbog nepostojanja autentičnih dokaza koji je izdvajaju, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Ezan za džumu-namaz

Nakon nastupa namaskog vremena Poslanik ﷺ bi stao¹⁶⁶ na minber¹⁶⁷ koji je imao samo tri stepenice,¹⁶⁸ i

¹⁶⁶ Imam Šafija kaže: "Do nas je doprla vijest od Seleme b. Ekua da je Poslanik ﷺ stajao na trećoj stepenici dok je držao hutbu." Vidjeti: *El-umm*, (1/200) od imama Šafije. Imam Nevevi i Ibn-Mulekkin su je ocijenili vjerodostojnom. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/526), *Hulasatu bedril-munir*, (2/215), *Et-telhisul-habir*, (2/578), *Keššaful-kina*, (2/73), *Nejlul-evtar*, (3/321). Međutim, koliko znamo, ova predaja nema spojenog lanca prenosilaca na koji bismo se mogli osloniti, a Allah ﷻ najbolje zna.

¹⁶⁷ Prije toga Poslanik ﷺ držao je hutbu sa jednog palminog trupa koji je cvilio kao dijete nakon što je Vjerovjesniku ﷺ napravljen minber. Buhari, (3585), Nesai, (1395).

¹⁶⁸ Ibn-Madže, (1435), Ahmed, (1/268-269), Šafija u *El-musnedu*, str. (65), Abdur-Rezzak, (3/182), Abd b. Humejd, (1/203), Ibn-Huzejme, (3/140), Bejheki, (3/189), Dija u *El-ehadisul-muhtare*, (3/393-394), Hakim, (1/280-281), Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/702). Hakim i Zehebi smatraju da ovaj hadis odgovara Buharijinim uvjetima. Dobrim su ga ocijenili imam Busiri u *Misbahuz-zudžadže*, (2/16) i šejh Albani u *Sahihus-sunen*, (1/423-424) i svojim opaskama na *Fadlus-salati alen-Nebijj*, str. (33) od imama Džehdemija. Šejh

okrenut licem prema ashabima poselamio ih riječima "Es-Selamu alejkum." Tako su postupali Ebu-Bekr i Omer.¹⁶⁹ Izrazita većina islamskih učenjaka smatra da je sunnet poselamiti prisutne sa minbera.¹⁷⁰

Opisujući ezan džume-namaza u Poslanikovo ﷺ vrijeme Saib b. Jezid kaže: "Ezan je učen petkom nakon

Ahmed Šakir ovu predaju smatra vjerodostojnom. Vidjeti opaske Šakira na *El-musned*, (3/103). Imam Hejsemi u *El-medžmea*, (2/172) tvrdi da su prenosiooci ovoga hadisa pouzdani. Prvi ko je koristio minber sa više od tri stepenice, (sa šest), bio je Mervan koji je živio u vrijeme Muavije. Vidjeti: *Fethul-bari*, (2/399) i *Bezlul-medžhud*, (6/77).

¹⁶⁹ Ibn-Ebi-Šejbe, (1/449), Abdur-Rezzak, (3/193) od Šabija od Poslanika ﷺ kao mursel. Također ga bilježi Abdur-Rezzak, (3/192) od Ataa kao mursel. Ibn-Madže, (1119) od Džabira. U lancu prenosilaca kod Ibn-Madže ima Ibn-Lehia koji je nepouzdan. Taberani u *El-eusatu*, (7/381) i Bejheki, (3/205) u čijem lancu prenosilaca ima Isa b. Abdullah Ensari koji je također nepouzdan. Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, (2/184) i *Takribut-tehzib*, (2/105). Nema sumnje da skupina ovih predaja ukazuje na utemeljenje ovoga hadisa. Šejh Albani ga je ocijenio dobrim. Vidjeti: *Adabul-hatib*, str. (101), *Sahihus-sunen*, (1/329), *El-edžvibetun-nafla*, str. (58) i *Eš-šerhu-l-mumtia*, (5/80-81). Hadisu su prigovorili imam Bejheki, Nevevi, Zejlei i Busiri. Vidjeti: *Es-suneneul-kubra*, (3/205), *Hulasatul-ahkam*, (2/79-794), *Nasbur-raje*, (2/205-206) i *Misbahuz-zudžadže*, (1/370).

¹⁷⁰ Ovo mišljenje zastupaju Ebu-Hanife, Malik, Šafija, Ahmed i drugi. Vidjeti *El-medžmua*, (4/527), *Adabul-hatib*, str. (102) i *Fikhus-sunne*, (1/234).

što bi imam stao na minber. Tako je bilo u vrijeme Poslanika ﷺ, Ebu-Bekra i Omera.¹⁷¹ Kada je Osman b. Affan (treći pravedni vladar), preuzeo vlast i povećao se broj muslimana, naredio je učenje trećeg ezana¹⁷² i to na Ez-Zevrai,¹⁷³ pa je nakon toga slijedena Osmanova praksa.¹⁷⁴

Nije prihvatljivo mišljenje koje se navodi u pojedinim djelima da je Muavija prvi uveo ovaj ezan,¹⁷⁵ niti su ispravne predaje koje kazuju da je to učinio Omer b. el-

¹⁷¹ Omerovu predaju, također, bilježi Ahmed b. Menia u *El-musnedu*, a vjerodostojnom je smatra hafiz Askalani. Vidjeti: *El-metalibul-alije*, (3/68).

¹⁷² Trećim ezanom se u stvari misli na drugi, jer se pod prvim i drugim spodrazumjeva prvi ezan i ikamet. Ovo je poznato u Sunnetu, kao riječi Poslanika ﷺ: "Između svaka dva ezana (tj. između ezana i ikameta) je namaz i to je ponovio tri puta, potom je rekao, za onoga ko želi." Buhari, (624), Muslim, (838). Na osnovu ovoga hadisa imam Nesai je u *El-mudžteba*, (1/223) naslovio cjelinu: "Namaz između ezana i ikameta." Ovo je još jasnije spomenuto u predaji Ukajla gdje kaže da je Osman ﷺ naredio učenje drugog ezana petkom, a bilježi je Buhari, (915). Uporediti *El-feth*, (3/54-55).

¹⁷³ Ez-Zevra je mjesto na medinskoj pijaci kako se navodi u predaji kod Muslima, (2279), Ibn-Madže, (1145), Ibn-Huzejme, (3/168-169) i drugih. Vidjeti, također: *Fethul-bari*, (3/55) i *Nejlul-eutar*, (3/263). Imam Davudi tvrdi da se radi o jednom uzvišenom mjestu na pijaci. Vidjeti: *Šerhu Suneni Ebi-Davud*, (4/446) od imama Ajnija.

¹⁷⁴ Buhari, (916), Ebu-Davud, (1087).

¹⁷⁵ Vidjeti: *El-edžvibetun-nafla*, str. (12).

Hattab, jer hadis Ibn-Jezida u Buharijinoj hadiskoj zbirci jasno govori da je to učinio Osman ﷺ.¹⁷⁶ Ibn-Abdul-Berr navodi konsenzus učenjaka da je Osman prvi praktikovao ovaj ezan.¹⁷⁷ Većina muslimana današnjice slijedi ovu praksu, tako se u dva harema, mekanskom i medinskom, uče dva ezana prije džume-namaza.

Hadis b. Jezida nam govori da je u vrijeme Poslanika ﷺ, Ebu-Bekra i Omera učen samo jedan ezan, nakon što bi imam sjeo na minber.¹⁷⁸ Zbog povećanog broja muslimana i zabavljenosti svijeta sa trgovinom na medinskoj pijaci, Osman je uveo poseban ezan kojim je pozivao na džumu-namaz. Zato je naredio učenje ovoga ezana na pijaci. Ovaj ezan je učen zbog nužde i zbog toga se ne smatra novotarijom, a pored toga Poslanik ﷺ nam je naredio da slijedimo njegov Sunnet i praksu njegovih pravednih vladara.¹⁷⁹ Ovdje je nužno naglasiti da

¹⁷⁶ Uporediti *El-mebsut*, (2/31) od imama Serhasija, *El-bejanu vet-tahsil*, (1/241) od Ibn-Rušda, *Et-tadžu vel-iklil*, (2/178), *El-iatisam*, (2/303), od imama Šatibija, *El-feth*, (3/55-56).

¹⁷⁷ Vidjeti: *Et-temhid*, (10/247) i *El-musannef*, (1/470) i (7/263) od Ibn-Ebi-Šejbe.

¹⁷⁸ Vidjeti: *El-bejanu vet-tahsil*, (1/241) i *El-iatisam*, (2/303).

¹⁷⁹ Ovo je spomenuto u podužem hadisu u kome se navodi da se Poslanik ﷺ obraćao ashabima, tako da su se njihova srca pobojala, pa su tražili da ih posavjetuje. Jedan od tih savjeta bila je oporuka sijedenja Poslanikove ﷺ prakse, potom prakse njegovih pravednih vladara. Ebu-Davud, (4607), Tirmizi, (2676),

ashabi nisu uveli novotarije u vjeru već su u stopu slijedili Sunnet Allahovog Poslanika ﷺ. Stoga je svako dobro u slijedenju prve najbolje generacije ovoga ummeta i nema ponosa muslimanima dok se ne vrate izvornom islamu koga su praktikovali ashabi.

Prema tome, ako se ukaže potreba za drugim ezanom da bi se obavijestili oni koji ne čuju ezan iz džamije, učiće se u njihovoj blizini poseban ezan kao što je naredio Osman ؓ. Budući da je ovaj ezan uveden sa potrebom i ciljem, neophodno je uči ti ga van džamije, npr. na pijaci ili drugom mjestu.¹⁸⁰ Ako bi se oba ezana

Ibn-Madže, (43-44), Ahmed, (4/126-127), Darimi, (95), Ibn-Veddah u *El-bida*, (76), Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/75-76) i (2/1045-1046), Ibn-Ebi-Asim u *Es-sunne*, (54), Adžurri u *Eš-šeriaħ*, (1/170-171), Ebu-Amr Dani u *Er-risaletul-vafije*, (198) i u *El-fiten*, (123-124), Taberani u *El-kebiru*, (18/254-259), Ibn-Abdul-Berr u *El-temhidu*, (21/278-279) i u *Džamiu bejanil-ilmi ve fadlihi*, (1667), Ibn-Battah u *El-ibane*, (1/79), Herevi u *Zemmul-kelami ve ehlihi*, (4/64), Ebu-Nuajm u *El-mustahredžu*, (1/35), Hakim, (1/95-96) i u *El-medhalu*, str. (79-80), Hatib u *Muveddihul-evham*, str. (2/489), Tahavi u *Šerhu muškilit-asar*, (3/221-223), Bejheki u *Delailun-nubuvve*, (6/541), Ibn-Dževzi u *Telbisu Iblis*, str. (13-14). Imam Tirmizi, Bezzar, Ibn-Abdul-Berr, Hakim, Dija Makdisi, Ibn-Tejmijje, Zehebi i šejh Albani su ovaj hadis ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Džamiu bejanil-ilmi ve fadlihi*, str. (474), *Medžmuatul-fetava*, (4/399), *Sijeru ealamin-nubela*, (18/190), *Sahihul-džamia*, (1/499) i *Irvaul-galil*, (8/107-108).

¹⁸⁰ Uporediti riječi imama Šatibija u *El-iatisamu*, (2/303).

učila u džamiji, tako da ih ne čuju osim onih koji se već nalaze u njoj, ili onih u neposrednoj blizini, onda drugi ezan ne bi imao svoje surhe. Ovo znači da ukoliko se želi slijediti praksa Osmana ؓ, neophodno je prvi ezan učiti van džamije, potom drugi nakon što imam sjedne na minber. Međutim, učenje oba ezana u džamiji nije praktikovao niko od ashaba. Prvi ko je uveo učenje Osmanovog ezana u džamiji bio je Hišam b. Abdul-Melik¹⁸¹ i to početkom drugog hidžretskog stoljeća.

Poznati hanefijski učenjak Kišmiri kaže: "Ne vidim dokaza kod učenjaka četiri pravne škole o učenju ovoga ezana u džamiji osim što navodi autor djela 'El-hidaje'¹⁸² da se ta praksa naslijedila od prethodnika, potom su drugi učenjaci prenosili ovo mišljenje iz spomenutog djela. Shvatio sam da nemaju dokaza pa pribjegavaju nasljedstvu dotične prakse."¹⁸³

¹⁸¹ Vidjeti: *El-iatisam*, (2/303-304) od imama Šatibija, *Fethul-bari*, (2/395), *Šerhuz-Zurkani alel-Muvelta*, (1/329) i *El-edžvibetun-nafia*, str. (15). Hišam b. Abdul-Melik je jedan od vladara umevijske dinastije. Naslijedio je hilafet posredstvom svoga brata Jezida. Umro je poslije 125 god. po H. Vidjeti njegovu biografiju u *Sijeru ealamin-nubela*, (6/153-154) i *Tarihul-hulefa*, str. (195-197) od imama Sujutija.

¹⁸² Djelo *El-hidaje* je komentar djela *El-bidaje* koga je napisao Burhanuddin Ali b. Ebi-Bekr el-Merginani koji je umro 593. god. po H.

¹⁸³ Vidjeti: *Fejdul-bari*, (2/335) od Muhammeda Kišmirija Dejubendija.

U savremeno doba, kada se na skoro svim džamijama nalaze razglasni uređaji, tako da gotovo nema urbanog mjesta u koje ne dopijeva glas muezzina, nema potreba za ponavljanjem ezana, jer nema efekta. Onaj ko čuje prvi čuje i drugi ezan, a ko ne čuje prvi ne čuje ni drugi, za razliku od Osmanovog ezana kojim su pozivani oni koji ne čuju ezan iz džamije.

Poslanik ﷺ nas je obavezao da slijedimo praksu njegovih upućenih vladara (hulefair-rašidina), ali prije toga je spomenuta Poslanikova ﷺ praksa.¹⁸⁴ Prema tome, danas je preče vratiti se Sunnetu Vjerovjesnika ﷺ i učiti za džumu samo jedan ezan kao i za ostale propisane namaze, a ako se ukaže potreba, onda se vratiti praksi trećeg pravednog vladara Osmana b. Affana ؓ,¹⁸⁵ a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Imam Šafija u svome poznatom djelu "El-umm" kaže: "Draže mi je da se petkom uči ezan nakon što imam uđe u džamiju i sjedne na minber. Kada završi muezzin sa ezanom, neka imam otpočne sa hutbom i neka se ne dodaje tome, ... kako god bilo, draže mi je praktikovati ono što se činilo u Poslanikovo ﷺ vrijeme."¹⁸⁶

¹⁸⁴ U vezi s komentarom ovoga hadisa vidjeti: *Tuhfetul-ahvezi*, (3/52).

¹⁸⁵ Vidjeti: *Fethul-bari*, (8/221) od imama Ibn-Redžeba.

¹⁸⁶ Vidjeti: *El-umm*, (1/195).

Imam Kurtubi navodi da je Alija b. Ebi-Talib dok je boravio u Kufi tražio učenje samo jednog ezana za džumu.¹⁸⁷

Ibn-Omer je rekao: "U vrijeme Poslanika ﷺ Bilal je učio ezan nakon što Vjerovjesnik ﷺ sjedne na minber, pa kada bi završio sa hutbom muezzin bi ikametio, a prvi ezan je uvedena stvar."¹⁸⁸ U drugoj predaji Ibn-Omer kaže: "Prvi ezan je novotarija, a svaka novotarija vodi u zabludu, iako je ljudi smatrali lijepom."¹⁸⁹

Poznati tabiin Ibn-Šihab ez-Zuhri je rekao: "Treba se napustiti kupoprodaja u ovo vrijeme (zbog koje je Osman uveo ovaj ezan) potom treba ostaviti prvi Osmanov ezan."¹⁹⁰

¹⁸⁷ Vidjeti: *El-džamiu li ahkamil-Kur'an*, (18/100).

¹⁸⁸ Ebu-Tahir u *El-fevaidu*, str. (229) A-B (manuskript). Preneseno iz *El-edžvibetun-nafla*, str. (11). Ovu predaju je zabilježio Ibn-Ebi-Šejbe, (1/470), sa ispravnim lancem prenosilaca.

¹⁸⁹ Vekia, kako stoji u *Fethul-bari*, (8/219) od Ibn-Redžeba. Lanac prenosilaca ove predaje je vjerodostojan. Vidjeti: *Asarus-sahabe*, (1/476). Drugi dio ove predaje "a svaka novotarija..." bilježe Ibn-Nasr Mervezi u *Es-sunne*, (83), Ibn-Battah u *El-ibane*, (1/92), Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/91), Bejheki u *El-medhalu*, (1/180), sa ispravnim lancem prenosilaca.

¹⁹⁰ Abdur-Rezzak, (3/178) i Ibn-Ebi-Šejbe, (7/268), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

Dok bi Bilal učio ezan Poslanik ﷺ bi tihim glasom ponavljao za njim, a kada bi pozvao "hajje ales-salah" Vjerovjesnik ﷺ bi rekao: "*La haulu ve la kuvvete illa billah.*" Isto bi kazao nakon što muezzin pozove na "hajje al-el-felah."¹⁹¹ Ukazujući na vrijednost ponavljanja za muezzinom, Poslanik ﷺ u nekoliko hadisa obećao je Džennet onome ko tako postupi.¹⁹² Kroz kratki sadržaj ove studije nismo u mogućnosti obraditi sva pravna pitanja vezana za ezan, ali ćemo spomenuti nekoliko propisa koji su od etike ezana, a često su zapostavljeni i rijetko praktikovani.

Prvo: Da muezzin stavi dva prsta u dva uha, kako je činio Bilal b. Rebah.¹⁹³ Imam Nevevi i šejh Muhammed b. Salih Usejmin turde da su to dva kažiprsta.¹⁹⁴ Imam Sanani kaže da se time misli na dva palca.¹⁹⁵ U pouzdanim predajama nije precizirano o kojim se prstima radi, ali je najprirodnije da se to čini sa dva kažiprsta, a

¹⁹¹ Buhari, (611 i 613), Muslim, (385).

¹⁹² Muslim, (385), Hakim, (1/204). Vidjeti: *Medžmeuz-zevid*, (1/332).

¹⁹³ Tirmizi, (197) i ocijenio ga je ispravnim. Ibn-Madže, (718), Ahmed, (4/308), Ibn-Huzejme, (1/203), Hakim, (1/202), Ebu-Avvane, (1/329). U ovome smislu navodi se više hadisa koji pojačavaju jedni druge. Vidjeti: *Fethul-bari*, (2/115). Šejh Albani ga smatra vjerodostojnim. Vidjeti: *Es-semerul-mustetab*, (1/163-164).

¹⁹⁴ Vidjeti: *Tuhfetul-ahvezi*, (1/522), *Subulus-selam*, (1/280) i *Eš-šerhul-mumtia*, (2/54).

¹⁹⁵ Vidjeti: *Subulus-selam*, (1/280).

Allah ﷻ najbolje zna. Islamski učenjaci kažu da za ovaj postupak postoje dva razloga. Prvo, da u tom slučaju glas muezzina biva prodorniji,¹⁹⁶ i drugo, da bi onaj koji ne čuje glas muezzina zbog udaljenosti, buke ili što je gluh, znao da je nastupilo namasko vrijeme.¹⁹⁷

Drugo: Da pri izgovoru riječi: "hajje ales-salah" i "hajje al-el-felah" okrene svoju glavu udesno i ulijevo, kao prilikom predavanja selama. Ovaj postupak spominje predaja u kojoj se navodi da je Bilal učio ezan i okretao svoju glavu desno i lijevo izgovarajući "hajje ales-salah" i "hajje al-el-felah."¹⁹⁸ Komentirajući ovu predaju imam Nevevi kaže: "U njoj je dokaz da je sunnet pri učenju ezana kod riječi 'hajje ales-salah' i 'hajje al-el-felah' ¹⁹⁹ okrenuti glavu u desnu i lijevu stranu, dok stopala i trup

¹⁹⁶ U ovome smislu navodi se hadis od Poslanika ﷺ, ali je njegova vjerodostojnost sporna. Ibn-Madže, (717), Hakim, (3/607-608), Taberani u *Es-sagiru*, (2/142). Slabim su ga ocijenili imam Busiri u *Misbahuz-zudžadže*, 1/90), hafiz Askalani u *El-fethu*, (2/115) i šejh Albani u *Irvaul-galil*, (1/249) i *Miškatul-mesabihi*, (1/206).

¹⁹⁷ Vidjeti: *Fethul-bari*, (2/116). Međutim, pravu mudrost stavljanja prstiju u uši zna samo Uzvišeni Allah. Zato je pohvalno praktikovati ovaj sunnet bez obzira na savremene razglasne uređaje koji u moderno doba negiraju neke od spomenutih razloga zbog kojih se to nekada činilo.

¹⁹⁸ Buhari, (634), Muslim, (503).

¹⁹⁹ "Hajje ales-salah" i "hajje al-el-felah" skraćeno se zove "el-hajealetejni."

muezzina ostaju usmjereni prema kibli.”²⁰⁰ Ibn-Huzejme nakon što je naveo citiranu predaju u svome “Sahihu” naslovio je poglavlje: “Muezzinovo okretanje glave, ali ne cijelog tijela dok izgovara ‘hajje ales-salah’ i ‘hajje alel-felah.’”²⁰¹

Prema tome, okretanje čitavog tijela ili samo trupa nema osnove u vjerodostojnom Sunnetu Poslanika ﷺ,²⁰² a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Treće: Da nakon završetka ezana učini četiri stvari.²⁰³

Prvo, da donese salavat na Poslanika ﷺ.²⁰⁴

Drugo, da dovi Vjerovjesniku ﷺ za El-Vesile, a to je najuzvišenije mjesto u Džennetu koje pripada najboljem Allahovom robu i poslaniku Muhammedu ﷺ, dovom koja glasi:

اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ
وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ.

²⁰⁰ Vidjeti: *El-minhadž*, (4/184) i *El-mufhim*, (2/102) od imama Kurtubija.

²⁰¹ Vidjeti: *Sahihu Ibni-Huzejme*, (1/202).

²⁰² Vidjeti: *Subulus-selam*, (1/281) i *Temamul-minne*, str. (150).

²⁰³ Ovo vrijedi za muezzina i za sve koji čuju ezan.

²⁰⁴ Muslim, (384), Nesai, (677), Ebu-Davud, (523), Ahmed, (2/168), Bejheki, (1/410), Begavi, (427), Ibn-Suni, (93).

“Allahumme Rabbe hazihid-davetit-tammeh, ves-salatil-kaimah, ati Muhammedenil-vesilete vel-fadilete, vebashu mekamen mahmuden ellezi veadtehu.”

“O Allahu moj, Gospodaru ovoga časnog poziva (ezana) i uspostavljenog namaza, podari Muhammedu trajnu nagradu i uzvišeno obećano mjesto.”²⁰⁵

Treće, da prouči sljedeće riječi:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ رَضِيتُ بِاللَّهِ
رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا.

“Ešhedu en la ilahe illallahu vahdehu la šerike lehu ve enne Muhammeden abduhu ve resuluhu. Reditu billahi rabben ve bi Muhammedin resulen ve bil-islami dina.”

“Sujedočim da nema drugog boga osim Allaha, Jednog Jedinog koji nema sudruga u vlasti i sujedočim da je Muhammed Njegov rob i poslanik. Zadovoljan sam što mi je Allah Gospodar, Muhammed poslanik i islam vjera.”²⁰⁶

²⁰⁵ Buhari, (4719), Nesai, (679), Ebu-Davud, (529), Tirmizi, (211), Ibn-Madže, (729), Ahmed, (3/354), Ibn-Huzejme, (1/220), Bejheki, (1/410), Ibn-Suni, (95).

²⁰⁶ Muslim, (384-386), Nesai, (677-678), Tirmizi, (210), Ebu-Davud, (523,525), Ahmed, (2/168), Bejheki, (1/410), Begavi, (422), Ibn-Suni, (93).

Četvrto, da dovi između ezana i ikameta, jer je Vjerovjesnik ﷺ rekao: "Dovite, jer se dova između ezana i ikameta ne odbija."²⁰⁷

Propis klanjanja sunneta prije džume-namaza

Ustaljena praksa većine današnjih muslimana je da nakon proučenog prvog ezana klanjaju džumanske sunnete dva ili četiri rekata i rijetko da neko klanja više od toga.

Međutim, klanjanje dobrovoljnog namaza u ovome vremenu nije utemeljeno u vjerodostojnom Sunnetu Poslanika ﷺ, niti u njemu ima spomena o džumanskim sunnetima prije namaza.

²⁰⁷ Ebu-Davud, (521), Tirmizi, (212), Ahmed, (3/119), Ibn-Hujejme, (1/222), Ibn-Hibban, (3/101), Ebu-Jala, (3/295), Bejheki, (1/410), Nesai u *Amelul-jeumi*, (68-69), Ibn-Suni u *Amelul-jeumi*, (102). Imam Tirmizi i šejh Albani su ovu predaju ocijenili vjerodostojnom. Vidjeti: *Es-smerul-mustetab*, (1/198-200) od Albanija i *Udžaletur-ragibil-mutemenni*, (1/154-156). Imam Nevevi i hafiz Askalani su ga ocijenili dobrim. Vidjeti: *Šerhu rijadis-salihin*, (3/228) od Ibn-Usejmina i *Netaidžul-efkar*, (1/364) od Askalanija. Drugi hadis koji potvrđuje ovo značenje vjerodostojnim je ocijenio imam Nevevi. Vidjeti *El-ezkar*, str. (44) i *Sahihul-vabilis-sajjib*, str. (184).

Vjerovjesnik ﷺ bi se nakon nastupa namaskog vremena popeo na minber, a muezzin bi potom učio ezan.²⁰⁸ Nakon ezana Poslanik ﷺ održao bi hutbu koju bi podijelio u dva dijela, nakon čega bi se proučio ikamet i klanjala džuma-namaz. Prema tome, nije bilo mogućnosti za klanjanje sunneta nakon ezana, niti nam je preneseno od Poslanika ﷺ i njegovih ashaba da su klanjali dobrovoljne namaze nakon ezana.²⁰⁹ Mnogobrojni hadisi nam opisuju sunnete nakon džume, ali ni u jednom od njih nije ni simbolično ukazano na namaz poslije ezana.

Ibn-Omer kaže: "Klanjao sam sa Poslanikom ﷺ dva rekata prije i dva poslije podne, dva rekata nakon džume, dva rekata nakon akšama i dva nakon jacije."²¹⁰ Vidimo da je Ibn-Omer u ovome hadisu spomenuo sunnete prije podne a prešutio je namaz prije džume.

Na osnovu ovoga hadisa imam Buhari u svome "Sahihu" je naslovio poglavlje "Namaz prije i poslije džume-namaza,"²¹¹ želeći time ukazati da nema hadisa koji govore o namazu prije džume, već se u

²⁰⁸ Kao što smo spomenuli u prethodnom hadisu Ibn-Jezida koga bilježi Buharija.

²⁰⁹ Vidjeti: *Sunnetul-džumua*, str. (10-11) od šejhul-islama Ibn-Tejmijje, kao i riječi hafiza Irakija i Ibn-Kajjima u *Zadul-meadu*, (1/329) i (1/331) i *Nejlul-evtaru*, (3/255).

²¹⁰ Buhari, (1165), Muslim, (729).

²¹¹ Vidjeti: *Fethul-bari*, (3/1321).

u jerodostojnim predajama navode samo sunneti nakon džume-namaza.²¹² Isto ovo imam Buhari je učinio u poglavlju bajram-namaza, naslovivši cjelinu: "Namaz prije i poslije bajrama," potom je naveo hadis Ibn-Abbasa u kome se kaže da je Poslanik ﷺ izišao da klanja Ramazanski bajram, a nije klanjao prije ni poslije njega.²¹³ Prema tome, imam Buhari nije želio ovim ukazati na namaz prije i poslije bajrama, već je želio reći da nema namaza prije i poslije bajrama, na što aludira citirani hadis.²¹⁴

Imam Nevevi je u Muslimovom "Sahihu" naslovio cjelinu: "Namaz nakon džume,"²¹⁵ a imam Muslim zabilježio je nekoliko predaja koje govore o sunnetima nakon džume-namaza. Međutim, ni u jednoj od ovih predaja nema spomena o klanjanju dobrovoljnih namaza prije džume. Da je Poslanik ﷺ uistinu klanjao ove sunnete, to bi nam bilo preneseno u ujerodostojnim predajama kao što je slučaj sa drugim dobrovoljnim namazima.

²¹² Vidjeti: *Zadul-mead*, (1/332).

²¹³ Vidjeti: *Fethul-bari*, (3/1387).

²¹⁴ Vidjeti: *Zadul-mead*, (1/332).

²¹⁵ Vidjeti: *El-minhadž*, (6/140).

Dokazi učenjaka koji zagovaraju sunnete prije džume-namaza

Ovo mišljenje se zasniva na nekoliko dokaza koji su ili slabi,²¹⁶ ili apokrifni, ili nejasni, ili pak opći te kao takvi ne mogu poslužiti za dokaz jer oponiraju posebnim ujerodostojnim hadisima.

Prvi dokaz je hadis Abdullaha b. Mugaffela u kome prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: "Između svaka dva ezana (tj. između svakog ezana i ikameta)²¹⁷ je namaz," i to je ponovio tri puta, a potom dodao: "... za onoga ko želi klanjati."²¹⁸

Komentar: Ovo je opći hadis koji nije validan kao argument, jer podliježe posebnim praktičnim hadisima koji spominju da je Poslanik ﷺ nakon proučenog ezana počeo sa hutbom i nije ostavljao ashabima vremena za namaz. Kada bi se ovaj hadis odnosio na džumu-namaz, desila bi se očita kontradiktornost između Poslanikovih ﷺ riječi i djela, a to je nemoguće. Kako da Poslanik ﷺ obavijesti

²¹⁶ Slabim ih smatraju vrhunski hadiski stručnjaci kao Ibn-Munzir, Ibn-Hadžer i drugi. Vidjeti: *El-evsat*, (4/97) i *Fethul-bari*, (4/426).

²¹⁷ Imam Nesai je na osnovu ovoga hadisa u *El-mudžteba*, (1/223) naslovio poglavlje: "Namaz između ezana i ikameta," a slično tome i Buhari u *Es-sahihu*, str. (143).

²¹⁸ Buhari, (624) Muslim, (838).

ashabe o džumanskim sunnetima, potom im ne ostavi mogućnost da ih klanjaju?! Također, neki islamski autoriteti koji postupaju po spoljašnjem značenju ovoga hadisa pa klanjaju prije džume, ostavljaju rad po njemu, pa ne klanjaju prije akšam-namaza.²¹⁹ Nema, koliko znamo, autentičnog argumenta koji izuzima akšam iz općeg značenja ovoga hadisa.²²⁰ Naprotiv, hadisi koji jasno potvrđuju namaz prije akšama nalaze se u najvjerodostojnijim hadiskim zbirkama.²²¹

²¹⁹ Vidjeti: *El-ihitjar li talilil-muhtar*, (1/88-91), *Nasbur-raje*, (1/140-141), *El-bahrur-raik*, (1/266), *Hašijetu Ibn-Abidin*, (1/376), *El-mebsut*, (1/157) od imama Serhasija, *Šerhu fethil-kadir*, (1/445), *Bedaeus-sanaia*, (1/287).

²²⁰ U jednom faličnom hadisu stoji: "Između svakog ezana i ikameta ima namaz, osim akšama." Bejheki (2/667) i Darekutni, (1029) koji ga je ocijenio slabim. Hafiz Askalani u *Et-telhisu*, (2/494) kaže: "Ova predaja je slaba." Neispravnom ju je ocijenio i šejh Albani u *Daiful-džamia*, str. 348 i pripisuje je Bezzaru (1/334). Vidjeti i *Es-silsiletud-daije*, (5/162).

²²¹ Enes b. Malik kaže: "Klanjali smo u vrijeme Allahova Poslanika ﷺ nakon zalaska sunca, a prije akšam-namaza. Poslanik ﷺ nas je vidio i nije nam zabranjivao niti naređivao da klanjamo." Muslim, (836), Nesai, (681), Ebu-Davud, (1141), Ibn-Madže, (962). Također, Buhari, (625) od Enesa u ovome smislu. Abdullah b. Mugaffel kaže da je Poslanik ﷺ dva puta ponovio: "Klanjajte prije akšama..." da bi treći put kazao: "onaj ko želi," bojeći se da to ljudi ne prihvate kao sunnet. Buhari, (1183), Ebu-Davud, (1140), Ibn-Hibban, (4/457) Ibn-Huzejme, (2/267), Bejheki, (2/666), Darekutni, (1030).

Drugi dokaz je predaja Ibn-Abbasa u kojoj se navodi da je Vjerovjesnik ﷺ klanjao prije džume-namaza četiri rekata sa jednim selamom.²²²

Komentar: Poznati hanefijski učenjaci Zejlei i Ajni, potom hafiz Askalani i šejh Albani kategorički su odbacili ovo predanje. Po mišljenju ovih hadiskih stručnjaka ovaj hadis je potpuno slab (šedidud-dafi).²²³ To je stepen između slabe i apokrifne predaje, koja se shodno hadiskoj terminologiji ne može pojačati bez obzira na broj puteva kojim se prenosi. Imam Nevevi tvrdi da je ovaj hadis ništavan i bezvrijedan.²²⁴ Potom su imam Nevevi i šejhul-islam Ibn-Kajjim ovome hadisu našli četiri mahane iz kojih se jasno vidi njegova neosnovanost.²²⁵ Hafiz Hejsemi također je ukazao na njegovu slabost.²²⁶

Treći dokaz je predaja u kojoj se spominje da je Sulejk el-Gatafani došao na džumu-namaz dok je Poslanik

²²² Ibn-Madže, (1139), Taberani, (12674).

²²³ Vidjeti: *Nasbur-raje*, (2/206), *Šerhu Suneni Ebi-Davud*, (4/471), *Et-telhisul-habir*, (2/597) i *Daifus-sunen*, str. (87).

²²⁴ Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/813).

²²⁵ Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/813) i *Zadul-mead*, (1/336-337). Između ostalih mahana u lancu prenosilaca ovoga hadisa se nalazi Ebu-Hafs Mubeššir b. Ubejd Himsi Kufi koga imam Ahmed smatra lažovom. Vidjeti: *El-kamilu fi dua'air-ridžal*, (6/417), *Mizanul-iatidal*, (6/17), *El-mugni fid-duafa*, (2/244), *El-kešful-hasis*, (1/213) od imama Tarabilsija, *Takribut-tehzib*, (2/235).

²²⁶ Vidjeti: *El-medžmea*, (2/195).

ﷺ držao hutbu, pa ga je upitao: "Da li si klanjao dva rekata prije nego si došao?" "Nisam," odgovorio je. Nakon toga Poslanik ﷺ mu reče: "Klanjaj dva kratka rekata."²²⁷

Komentar: Ovaj hadis sa ovim dodatkom "Prije nego si došao" je izniman. Hafiz Mizzi i Ibn-Kajjim tvrde da se u ovoj predaji desio tashifun (izmjena slova za slovo, tačke za tačku i sl.), pa je umjesto tedžlis تجلس (sjeo), kopista napisao tedži تنجيء (došao).²²⁸ Citirani hadis prenesen je brojnim pouzdanim putevima, prvenstveno kod Buharije i Muslima, ali se jedino u ovome predanju spominje riječ "došao," dok je u drugim vjerodostojnim predajama spomenuta riječ "sjeo." Uistinu, da se desilo kako spominje ovaj hadis, Poslanik ﷺ bi pitao sve ashabe a ne samo Sulejka. Šejh Albani ovu predaju, također, smatra iznimnom.²²⁹

Četvrti dokaz je predaja u kojoj se pripisuje, Aiši r.a., da je kazala: "Klanjao je Poslanik ﷺ dva rekata prije džume u svojoj kući."²³⁰

²²⁷ Ibn-Madže, (1124). Hafiz Iraki kaže da je ovaj lanac prenosilaca ispravan. Vidjeti *Tarhut-tesrib*, 3/165.

²²⁸ Vidjeti: *Zadul-mead*, (1/334) i *Et-telhisul-habir*, (2/597).

²²⁹ Vidjeti: *Dajfus-sunen*, str. (86).

²³⁰ Ebu-Hasan u *El-hadis*, (108). Uzeto iz *El-edžvibetl-nafia*, str. (28). Vidjeti, također: *El-kavlul-mubin*, str. (358).

Komentar: U lancu prenosilaca ovoga hadisa imam Ishak b. Idris el-Basri, za koga Ibn-Mein kaže da je opaki lažov koji izmišlja hadise.²³¹ Šejh Albani ovo predanje smatra apokrifnim.²³²

Peti dokaz je predaja Alije u kojoj se kaže da je Poslanik ﷺ klanjao prije i poslije džume-namaza po četiri rekata.²³³

Komentar: U lancu prenosilaca ovoga hadisa ima Muhammed b. Abudr-Rahman es-Sehmi koga imam Buhari i drugi hadiski stručnjaci smatraju nepouzdanim.²³⁴ Slično se navodi od Ebu-Hurejre²³⁵ i Ibn-Mesuda,²³⁶ sa

²³¹ Vidjeti: *Et-tarihul-kebir*, (1/282), *Duafaul-Ukajli*, (1/100), *El-medžruhin*, (1/135), *Ed-duafau vel-metrukin*, (1/18) od imama Nesaije, *Sualatul-Berzei*, (543), *Ed-duafau vel-metrukin*, (1/99) od Ibn-Dževzija, *Mizanul-iatidal*, (1/334), *El-kamilu fid-duafa*, (1/333).

²³² Vidjeti: *El-edžvibetun-nafia*, str. (28). Također da je ova predaja bila ispravna bila bi prenesena drugim, mimo putem ovoga pokvarenjaka budući da je Sunnet Poslanika ﷺ sačuvan pouzdanim putevima a ne posredstvom izopačenih lažova.

²³³ Taberani u *El-evsatu*, (2/172).

²³⁴ Vidjeti: *Duafaul-Ukajli*, (4/101), *El-mugni fid-duafa*, (2/334), *El-kamilu fid-duafa*, (6/191), *Lisanul-mizan*, (5/138), *El-džerhu vet-tadil*, (7/326).

²³⁵ Bezzar u *El-musnedu*. Hafiz Ibn-Hadžer u *Fethul-bari*, (2/426) kaže: "Bilježi ga Bezzar sa slabim lancem prenosilaca." Imam Esrem ga je ocijenio slabim. Vidjeti, također: *Šerhuz-Zurkani*, (1/478).

²³⁶ Taberani u *El-evsatu*, (4/196). Ibn-Hadžer u *Fethul-bari*, (2/426) kaže: "Ovaj lanac prenosilaca je slab i prekinut."

slabim lancima prenosilaca. Imam Ajni je također odbacio prethodni hadis.²³⁷

Šesti dokaz je predaja u kojoj stoji da je Ibn-Omer oduljio klanjajući prije džume-namaza, a nakon toga bi klanjao dva rekata kod kuće, zatim je kazao da je Poslanik ﷺ tako činio.²³⁸

Komentar: Riječi Ibn-Omera "...da je Poslanik ﷺ tako činio" odnose se na sunnete nakon džume-namaza. Potvrda tome je predaja u kojoj se navodi da je Ibn-Omer klanjao nakon džume dva rekata u svojoj kući, potom je rekao da je tako činio Poslanik ﷺ.²³⁹ Hadis, također, nije precizirao da se radi o namazu nakon ezana.²⁴⁰ Kako da precizira kada je Poslanik ﷺ bio na minberu u vrijeme i nakon prvog jedinog džumanskog ezana?! Također, kako razumjeti da je Ibn-Omer oduljio sa namazom, budući da je imam počinjao sa hutbom neposredno nakon ezana?!²⁴¹ Dakle, očigledno je da se ovim misli na namaz prije

²³⁷ Vidjeti: *Šerhu Suneni Ebi-Davud*, (4/471) od hafiza Ajnija.

²³⁸ Ebu-Davud, (1128), sa lancem prenosilaca koji zadovoljava Buharijine kriterije. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/813), *El-edžvibetun-naŕia*, str. (32-33) i *Sahihus-sunen*, (1/309).

²³⁹ Muslim, (882).

²⁴⁰ U predaji Ibn-Ebi-Šejbe, (1/463) koja ima vjerodostojan lanac prenosilaca Nafia kaže: "Ibn-Omer bi poranio petkom, pa bi oduljio sa namazom prije nego izađe imam." Ova predaja jasno ukazuje da se radi o namazu prije nastupa džume.

²⁴¹ Vidjeti: *Sunnetul-džumua*, str. (10-11) i *Zadul-mead*, (1/334-335).

nastupa džumanskog vremena.²⁴² Dokaz tome su postupci drugih ashaba.

Ibn-Munzir prenosi od Ibn-Abbasa da je prije dolaska na džumu-namaz klanjao osam rekata.²⁴³

Također je Safija (jedna od Poslanikovih ﷺ žena, koja je umrla u vrijeme Muavijinog hilafeta), klanjala četiri rekata prije izlaska imama na minber, potom je klanjala dva rekata džume-namaza sa imamom.²⁴⁴

Od Ibn-Mesuda se također prenosi da je klanjao četiri rekata prije džume-namaza.²⁴⁵

Es-Saib b. Jezid kaže: "Klanjali smo petkom u vrijeme Omera b. el-Hattaba. Kada bi sjeo na minber prekinuli bismo namaz, a kada bi muezzin završio sa

²⁴² Ova predaja nije afirmativan argument za sunnete prije džume-namaza. Vidjeti: *Fethul-bari*, (2/426), *Avnul-mabud*, (3/337), *Šerhuz-Zurkani*, (1/478), *El-mesail*, str. (124) od Abdullaha b. Ahmeda, *Fikhus-sunne*, (1/227) i *Mevsuatus-salatis-sahiha*, (3/1149).

²⁴³ Ibn-Munzir u *El-evsatu*, (4/97). Vidjeti: *Zadul-mead*, (1/335).

²⁴⁴ Ibn-Sad u *Et-tabekat*, (8/360), sa lancem prenosilaca koji po ocjeni šejh Albanija ispunjava Muslimove kriterije. Vidjeti *El-edžvibetun-naŕia*, str. (35).

²⁴⁵ Abdur-Rezzak, (3/247), Tahavi u *Šerhul-meani*, (1/335), Taberani u *El-kebiru*, (9/31). Hafiz Askalani je u *Et-telhisu*, (2/597) ovu predaju ocijenio vjerodostojnom, dok u *Ed-diraje*, (1/217) kaže da su njeni prenosioci pouzdani. Vidjeti, također: *Fethul-bari*, (2/426).

ezanom, Omer bi počeo sa hutbom i ne bismo pričali dok ne završi.”²⁴⁶ Isto ovo prenosi Salebe b. Ebi-Malik i kaže da su tako postupali u vrijeme Omera i Osmana.²⁴⁷

Sedmi dokaz ovih učenjaka je analogija. Kažu da džuma mijenja podne-namaz. Prema tome, za nju vrijede propisi podne-namaza s obzirom na sunnete.²⁴⁸

Komentar: Ova analogija nije validna jer je džuma zaseban neovisan namaz koji se uveliko po svojoj formi razlikuje od podne-namaza. Nije ispravno koristiti analogiju u obredoslovlju, naročito u propisima koji su pojašnjeni neprikosnovenim riječima ili praksom Allahovog Poslanika ﷺ koje smo obavezni slijediti.

Kao zaključak navodimo sljedeće Ibn-Kajjimove riječi: “Ashabi su klanjali dobrovoljne namaze prije nastupa džume, potom bi se Poslanik ﷺ popeo na minber a Bilal bi učio ezan. Nije bilo drugog ezana. Neposredno po završetku ezana Vjerovjesnik ﷺ bi počeo sa hutbom, pa kada su to ashabi klanjali sunnete?! Ko kaže da su ustali

²⁴⁶ Ishak b. Rahavej u *El-musnedu*. Vjerodostojnim ga je ocijenio hafiz Askalani u *El-metalibul-alije*, (3/78) koji je prenio lanac prenosilaca Ibn-Rahaveja. Slično tome bilježi Malik, (229). Imam Nevevi ovu predaju smatra vjerodostojnom. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/808).

²⁴⁷ Ibn-Ebi-Šejbe, (1/448), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

²⁴⁸ Vidjeti: *El-hulasatul-fikhijje*, str. (21) od dr. Ahmeda b. Salima Mulhima.

nakon Bilalovog ezana klanjati dobrovoljni namaz, on je doista neznalica, jer dokazi aludiraju da je džuma kao i bajram-namaz, s obzirom na dobrovoljne namaze prije njih.”²⁴⁹

Hutba

Nakon ezana, Poslanik ﷺ bi ustao²⁵⁰ i započeo hutbu riječima:

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

²⁴⁹ Vidjeti: *Zadul-mead*, (1/331-335). Slično ovome spominje šejhul-islam Ibn-Tejmije u *Sunnetul-džuma*, str. (12) i u *Medžmuatul-fetava*, (24/103). Vidjeti, također: *Fetva islamijje*, (1/281) i *Temamul-minne*, str. (326).

²⁵⁰ Ovo je spomenuto u hadisu Ibn-Omera u kome kaže: “Poslanik ﷺ je držao hutbu stojeći, potom bi sjeo, potom ustao.” Buhari, (920) i Muslim, (861). U jednoj predaji se navodi da je Kab b. Uldžre ušao u džamiju dok je Abdur-Rahman b. Ummil-Hakem držao hutbu sjedeći, pa je rekao: “Vidite li ovoga pokvarenjaka, drži hutbu sjedeći, a Uzvišeni Allah kaže: “Ali oni kad kakvu robu trgovačku ili veselje ugledaju, pohrle mu i tebe ostave sama da stojiš.” (tj. na minberu petkom). Muslim, (864) i Nesai (1396).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ﴾

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾
أَمَّا بَعْدُ:

فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَخَيْرَ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ ﷺ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ.

Zahvala pripada Allahu ﷻ. Samo Njega obožavamo i samo od Njega pomoć tražimo. Njemu se utječemo od zla naših duša. Koga On uputi, niko ga u zabludu ne može odvesti; a koga On u zabludi učini, niko ga na pravi put ne može uputiti.

Sujedočimo da nema drugog boga osim Allaha ﷻ i da je Muhammed ﷺ Njegov rob i Njegov poslanik.

O vjernici, bojte se Allaha istinskom bogobojaznošću i umirite samo kao muslimani.²⁵¹

²⁵¹ Prijevod značenja Kur'ana, Ali-Imran, (102).

O ljudi, bojte se Gospodara svoga Koji vas od jednog čovjeka stvara, i od njega je suprugu njegovu stvorio i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte s imenom čijim jedni druge molite, i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi.²⁵²

O vjernici, bojte se Allaha i govorite samo istinu, On će vas za vaša dobra djela nagraditi i grijehе vam oprostiti. A onaj ko se Allahu i Poslaniku Njegovu bude pokoravao, postići će ono što bude želio.²⁵³

"Uistinu, najljepši je govor Allahov govor, a najbolja je uputa uputa Muhammeda ﷺ. Najgore stvari su novotarije, a svaka novotarija je zabluda a svaka zabluda vodi u vatru."²⁵⁴

²⁵² Prijevod značenja Kur'ana, En-Nisa, (1).

²⁵³ Prijevod značenja Kur'ana, El-Ahzab, (70.-71).

²⁵⁴ Ovo je prijevod tzv. Hutbetul-hadže kojom je Poslanik ﷺ počinjao svoj govor, na hutbama, vjenčanjima i u drugim prilikama. Vidjeti: Medžmuatul-fetava, (18/163), Hašijetu Sindi ala Sunenen-Nesai, (6/89) i El-vedžizu fi fikhis-sunne, str. (144-145). Hadis bilježe Muslim, (867), Asbehani u El-mustahredžu, (2/455), Nesai, (1403) i u El-kubra, (1/550), Ebu-Davud, (1089), Tirmizi, (1105), Ibn-Madže, (1547-1548), Ibn-Veddah u El-bida, (56), Ibn-Džarud, (3/20-21), Ahmed, (1/432), Abdur-Rezzak, (6/187-188), Lalikai u Šerhu usulil-iatikad, (1/170) i (1/388), Ebu-Jala, (4/90), Ibn-Ebi-Asim u Es-sunne, (1/54-57), Taberani u El-kebiru, (8/363-364) i u El-eusatu, (9/160), Hakim, (2/182-183), Tajalisi, (338), Ebu-Nuajm u El-hilife,

Šta je lijepo imamu činiti za vrijeme hutbe

Prenosi se da je Abdullah b. Omer kazao: "Vjerovjesnik ﷺ držao je dvije hutbe i sjedio je između njih."²⁵⁵ U drugoj predaji stoji: "Poslanik ﷺ držao je hutbu stojeći, potom bi sjeo, potom ustao, kao što vi danas činite."²⁵⁶ Džabir b. Semure kaže: "Poslanik ﷺ je držao hutbu stojeći, potom bi sjeo, potom ustao i nastavio hutbu. Ko ti kaže (Džabir se obraća Simaku) da je Poslanik ﷺ držao hutbu sjedeći, pogriješio je. Tako mi Allaha, klanjao sam sa Poslanikom ﷺ više od dvije hiljade namaza."²⁵⁷ Ibn-Omer i Džabir kažu da Poslanik ﷺ nije pričao između dvije hutbe.²⁵⁸ Na osnovu ovih hadisa

(3/189), Bejheki u *El-kubra*, (3/206, 213-214) i (7/146), u *El-iatikadu*, str. (300-301), i u *El-medhalu*, (1/185). Autori ovih zbirki uglavnom djelomično prenose ovaj govor. Navodi se od šest ashaba u približno identičnim verzijama sa izujesnim izmjenama i dopunama u njegovom sadržaju. Vidjeti studiju šejha Albanija na ovu temu koja se zove *Hutbetul-hadžeti elleti kane Resulellahi ﷺ juallimuha ashabeu*.

²⁵⁵ Buhari, (928), Muslim, (862).

²⁵⁶ Buhari, (920), Muslim, (861).

²⁵⁷ Muslim, (862), Ebu-Davud, (1093), Nesai u *Kitabul-džumua*, (56).

²⁵⁸ Nesai, (1416), Ebu-Davud, (1092), sa dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihu Sunenin-Nesai*, (1/457).

većina islamskih učnjaka smatra da ne vrijedi hutba osim iz dva dijela.²⁵⁹

Poslanikov ﷺ Sunnet je bio da pokazuje svojim kažiprstom za vrijeme hutbe.²⁶⁰ Poznati ashab Umare b. Ruvejbe es-Sekafi vidio je Bišra b. Mervana²⁶¹ kako je digao svoje ruke doveći na minberu, pa je rekao: "Allah osramotio i unakazio ove ruke. Vidio sam Poslanika ﷺ da nije dodavao više od ovoga," potom je pokazao svojim kažiprstom.²⁶² Iz ovoga i brojnih drugih hadisa vidimo ustrajnost ashaba u slijeđenju Poslanikovog ﷺ Sunneta i da nisu ni ono što neki muslimani smatraju "nebitnim" dozvolili da se izmijeni ili zapostavi.²⁶³

Sunnet je skratiti hutbu a oduljiti namaz. Ammar b. Jasir prenosi da je Poslanik ﷺ kazao: "*Dug namaz a kratka hutba su znakovi poznavanja vjerskih propisa, pa*

²⁵⁹ Vidjeti: *El-minhadž*, (6/124), *Šerhu Suneni Ebi-Davud*, (4/431), *Fikhus-sunne*, (1/333) i *Fikhu hutbetil-džumua*, str. (12).

²⁶⁰ Vidjeti: *Šerhu sulasijatil-imam Ahmed*, (2/679) od imama Sefarinija i *Meusuatul-menahiš-šeraije*, (1/495) od Ebu-Usame Hilalijja.

²⁶¹ Bišr b. Mervan b. Hakem je izabran za namjesnika u Kufi (71. god. po H.) posredstvom svoga brata Abdul-Melika. Vidjeti: *Šerhu Suneni Ebi-Davud*, (4/444-445) od imama Ajnija i *Bezlul-medžhud*, (6/106).

²⁶² Muslim, (874), Ebu-Davud, (1104), Tirmizi, (515), Nesai, (1411).

²⁶³ Vidjeti: *Šerhu Suneni Ebi-Davud*, (4/445), *Bezlul-medžhud*, (6/106) i *Hajrul-ejjami*, str. (62-65).

odulžite namaz a skratite hutbu.”²⁶⁴ U drugoj predaji od Džabira b. Semure se navodi da je džuma-namaz u vrijeme Poslanika ﷺ bila umjerena, kao što je hutba bila umjerena.²⁶⁵ Negirajući oprečnost između ova dva hadisa imam Nevevi kaže: “Namaz je dug u odnosu na hutbu, ali ne suviše dug da postane naporan za muktedije. Hutba je kratka u odnosu na namaz, pa tada i jedno i drugo bivaju umjereni.”²⁶⁶ U hadisu kojeg prenosi Abdullah b. Ebi-Eufa stoji: “Poslanik ﷺ dužio je namaz a kratio je hutbu.”²⁶⁷ U drugom predanju Ibn-Semure kaže: “Vjerovjesnik ﷺ nije duljio sa džumanskom hutbom, bio je jedan kratki govor.”²⁶⁸ Ammar b. Jasir kaže da im je Allahov Poslanik ﷺ naredio da skrate hutbe.²⁶⁹ Na osnovu

²⁶⁴ Muslim, (869), Darimi, (1556), Ahmed, (4/263).

²⁶⁵ Muslim, (866), Nesai, (1417), Tirmizi, (507), Ibn-Madže, (1106), Darimi, (1557), Ahmed, (5/91).

²⁶⁶ Vidjeti: *El-minhadž*, (6/131).

²⁶⁷ Nesai, (1413). Hafiz Iraki i šejh Albani lanac prenosilaca ove predaje ocijenili su vjerodostojnim. Vidjeti: *Tuhfetul-ahvezi*, (3/32) i *Sahihus-sunen*, (1/456).

²⁶⁸ Ebu-Davud, (1107). Imam Nevevi ovu predaju smatra vjerodostojnom, a šejh Albani dobrom. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/798) i *Sahihus-sunen*, (1/303).

²⁶⁹ Ebu-Davud, (1106), Hakim, (1/289), Ebu-Jala, (3/192) i Bejheki, (3/207). Imam Hakim, Zehebi i šejh Albani ovu predaju ocijenili su vjerodostojnom. Vidjeti *El-mustedrek*, (1/289) i *Sahihus-sunen*, (1/303).

ovih hadisa izrazita većina islamskih učenjaka smatra da hutba treba biti kraća od namaza.²⁷⁰

Sunnet je da se imam uživi u hutbu i govori povišenim glasom.²⁷¹ Džabir b. Abdullah kaže: “Kada bi Poslanik ﷺ držao hutbu njegove oči bi pocrvenile, digao bi svoj glas i bio bi ljut.”²⁷² U predaji En-Nuamana b. Bešira se navodi da bi Poslanik ﷺ toliko digao svoj glas na džumanskoj hutbi da bi se čuo do pijace.²⁷³

Također je lijepo da imam na minberu prouči suru Kaf. Ummu-Hišam kaže: “Naučila sam suru Kaf vel-Kur'anil-Medžid slušajući je od Poslanika ﷺ svakog petka na hutbi.”²⁷⁴ Spominjući riječi nekih islamskih učenjaka

²⁷⁰ Vidjeti: *El-umm*, (1/200), *El-muhalla*, (5/60), *Et-temhid*, (10/18), *Aridatul-ahvezi*, (1/490), *El-medžmua*, (4/448), *El-mugni*, (2/78), *Zadul-mead*, (1/326), *Fethul-bari*, (3/514), *Nejlul-eutar*, (3/332), *Subulus-selam*, (2/49), *Avnul-mabud*, (3/321). *Fikhus-sunne*, (1/236), *Eš-šerhul-mumtia*, (5/86) i *Es-sunenul-mehdžureh*, str. (77-78).

²⁷¹ Vidjeti: *Adabul-hatib*, str. (118-119).

²⁷² Muslim, (867), Ibn-Madže, (45) Bejheki, (3/214).

²⁷³ Ahmed, (4/272), Tajalisi, (792), Bejheki, 3/207, Hakim, (1/287), i ocijenio ga je vjerodostojnim prema Muslimovim kriterijima. Imam Zehebi je podržao Hakimovu ocjenu. Hafiz Askalani je citirao ovaj hadis u *Fethul-barju*, (1/191) i prešutio ga, pa je shodno njegovoj hadiskoj terminologiji dobar ili vjerodostojan.

²⁷⁴ Muslim, (873), Nesai, (1410), Ebu-Davud, (1100), Buhari u *Et-tarihu*, (1/132), Ahmed, (6/435), Ibn-Huzejme, (3/144), Hakim, (1/284), Taberani, (25/141), Bejheki, (3/211).

hafiz Sujuti kaže: "Ova sura je izabrana zbog njene tematike jer govori o smrti, proživljenju i onome što će se dešavati nepokornicima na Sudnjem danu."²⁷⁵ Slično ovome konstatuje imam Nevevi.²⁷⁶ Safvan b. Jala prenosi od svoga oca da je čuo Vjerovjesnika ﷺ kako na minberu uči: "Oni će dozivati:, O Malik!"²⁷⁷ U predaji Ubejja b. Kaba se spominje da je Poslanik ﷺ petkom na minberu učio suru Tebareke (Suretul-Mulk).²⁷⁸ Jednog petka Omer je učio suru En-Nahl. Kada je došao do ajeta sedžde²⁷⁹ sišao je sa minbera i učinio sedždu pa su svi učinili sedždu. Narednog petka Omer je učio istu suru. Kada je došao do ajeta sedžde rekao je: "O ljudi, mi učimo ajete sedžde, pa ko učini sedždu lijepo je postupio, a ko ne učini nema grijeha." Omer drugi put nije učinio sedždu.²⁸⁰ U istoj predaji Nafia od Ibn-Omera prenosi: "Allah nije propisao ovu sedždu već je ona

²⁷⁵ Vidjeti: *Es-sunen*, (3/119) od imama Nesaije sa opaskama Sujutija.

²⁷⁶ Vidjeti: *El-minhadž*, (6/133).

²⁷⁷ Prijevod značenja Kur'ana, *Ez-Zuhuf*, (77). Buhari, (3266), Muslim, (871).

²⁷⁸ Ibn-Madže, (1121), Ahmed, (5/143), Ibn-Huzejme, (3/154-155), Bejheki, (3/219-220). Imam Bejheki, Busiri i šejh Albani ovaj lanac prenosilaca smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *Marifetus-sunen*, (4/379), *Misbahuz-zudžadže*, (1/371) i *Sahihus-sunen*, (1/329). Hafiz Askalani ga smatra dobrim. Vidjeti: *Muhtesaru zevaidil-Bezzar*, (1/294).

²⁷⁹ To je pedeseti ajet ove sure.

²⁸⁰ Buhari, (1077), Abdur-Rezzak, (5912), Bejheki, (2/321).

dobrovoljna."²⁸¹ Imam Nevevi tvrdi da nema razilaženja među učenjacima oko učenja Kur'ana na minberu. Svi se slažu da je to ispravno, s tim što neki učenjaci kažu da je to obavezno. Potom je imam Nevevi odabrao mišljenje učenjaka koji smatraju učenje Kur'ana na minberu obaveznim i to najmanje jedan ajet.²⁸²

Također, lijepo je da imam pouči džematlije vjerskim propisima i da ih opomene i podsjeti na Allah ﷻ. Dokaz tome je prethodni hadis Ummu-Hišam koja je naučila suru Kaf slušajući je od Poslanika ﷺ petkom.²⁸³ Džabir b. Semure kaže: "Poslanik ﷺ je držao dvije hutbe učeći Kur'an na njima, sjedeći između njih, opominjući i podsjećajući prisutne."²⁸⁴ Također, u jednom podužem predanju koje govori o vrijednostima ranog odlaska na džumu-namaz Poslanik ﷺ kaže: "...pa kada izađe imam na minber meleki dođu da slušaju opomenu."²⁸⁵ Sulejk el-Gatafani je ušao u džamiju dok je Poslanik ﷺ držao hutbu pa je sjeo. Poučavajući Sulejka vjerskim propisima Poslanik ﷺ mu naredi da ustane i klanja dva rekata prije nego ponovo sjedne.²⁸⁶ Drugom ashabu zabranio je da

²⁸¹ Vidjeti: *Ibid*.

²⁸² Vidjeti: *El-minhadž*, 6/133 i *Hulasatul-ahkam*, (2/800).

²⁸³ Muslim, (873) i drugi.

²⁸⁴ Muslim, (862).

²⁸⁵ Buhari, (881), Muslim, (850).

²⁸⁶ Buhari, (930-931), Muslim, (875).

ometa prisutne nakon što je zakasnio na džumu.²⁸⁷ Jedne prilike Poslanik ﷺ držao je hutbu na minberu pa je vidio Hasana i Husejna kako prilaze, posrću i ustaju. Sišao je sa minbera uzeo ih, te se s njima ponovo vratio na minber i rekao: "Istinu je rekao Uzvišeni: 'Zaista su imanja i porod vaš iskušenje vama'²⁸⁸ vidio sam ih pa se nisam mogao suzdržati."²⁸⁹ Prenosi se da je jedan stranac ušao u džamiju dok je Poslanik ﷺ držao hutbu. Tražio je od njega da ga pouči vjeri. Vjerovjesnik ﷺ je sišao sa minbera, poučio ga osnovnim propisima, potom se vratio na minber i nastavio hutbu.²⁹⁰ Vidimo da je Poslanik ﷺ nastojao iskoristiti svaku pa i ovu priliku da pouči, podsjeti i opomene ljude sa Allahovom ﷻ objavom.

²⁸⁷ Ebu-Davud, (1118), Nesai, (1398) i u *Kitabul-džumua*, (56), Ahmed, (4/188), Bejheki, (3/231), Ibn-Huzejme, (3/156) i ovo je njegova verzija. Ibn-Hibban, (2790), Hakim, (1/288) i kaže da je vjerodostojan po Muslimovim kriterijima. S njim se suglasio imam Zehebi u *Et-telhisu*, (1/288). Imam Nevevi ga je ocijenio vjerodostojnim u *Hulasatul-ahkam*, (2/785).

²⁸⁸ Prijevod značenja Kur'ana, *Et-Tegabun*, (15).

²⁸⁹ Ebu-Davud, (1109), Nesai, (1412), Ibn-Madže, (3667), Tirmizi, (3774) i ocijenio ga je dobrim. Imam Nevevi i šejh Albani svrstali su ga među vjerodostojne hadise. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/804) i *Sahihu Suneni Ebi-Davud*, (1/304). Slično tome bilježi Muslim, (1017).

²⁹⁰ Muslim, (876), Nesai, (5392), Ibn-Huzejme, (3/151), Hakim, (1/286), Buhari u *El-edebul-mufred*, (1164), Taberani, (2/59), Bejheki, (3/218).

Govorio im je o Allahovim blagodatima, vrijednostima izdvajanja na Allahovom putu, bogobojažnosti, prolaznosti ovoga svijeta, proživljenju, Sudnjem danu, Džennetu, Džehennemu itd.²⁹¹

Poželjno je da imam podstakne džematlije na davanje sadake. Ebu-Seid kaže da je Poslanik ﷺ držao petkom hutbu, a jedan ashab je ušao u džamiju u pohabanoj odjeći. Vjerovjesnik ﷺ vidjevši ga bodrio je ashabe na izdvajanje sadake. Nakon toga Poslanik ﷺ mu je dao dvodjelnu odjeću od udjeljenog. Naredne džume Poslanik ﷺ ponovo je bodrio ashabe na davanje sadake.²⁹²

Izbor odgovarajuće teme

Vidimo iz prethodne predaje da je Poslanik ﷺ svoju hutbu povezao sa stvarnošću koja vlada među muslimanima. Stoga hutbe ne bi trebale biti daleke od

²⁹¹ Buhari, (4621, 4625), Muslim, (2359, 2865), Nesai, (1407), Ahmed, (3/445), Ibn-Huzejme, (3/150-151), Ibn-Hibban, (7/15), Hakim, (4/436), Taberani, (2/240). Brojni su hadisi koji govore o Poslanikovim ﷺ hutbama. Šejh Ibrahim el-Džemel je sabrao ove hutbe (devedeset i tri) u posebno djelo koje je nazvao *Džamiul-usul min hutabir-Resul* ﷺ.

²⁹² Nesai, (1407) i Ibn-Huzejme, (3/150-151), sa dobrim lancem prenosilaca.

realizma jednog društva u kome žive muslimani, protkane imanskim nitima koje ohrabruju vjernike i ulijevaju im nadu u bolje sutra, pod uvjetom vraćanja muslimana dini- islamu na način kako ga je razumjela i prakticirala prva generacija.

Šta je zabranjeno činiti za vrijeme hutbe?

Dok imam drži hutbu nije dozvoljeno džematlijama da međusobno pričaju. Ebu-Hurejre prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: "Ko kaže svome bratu: 'Šuti!' dok imam drži hutbu počinio je legu (besposlicu i besmislicu)."²⁹³ Ibn-Abbas kaže da je Poslanik ﷺ rekao: "Ko bude pričao petkom dok imam drži hutbu liči magarcu koji nosi knjige (a ne razumije šta je u njima), a ko mu kaže: 'Ćuti!' nema džume."²⁹⁴ U drugoj predaji od Ubejja b. Kaba stoji da je Vjerovjesnik ﷺ učio na minberu suretul-Mulk. Ebu-Zerr je dodirnuo Kaba i upitao ga. "Kada je

²⁹³ Buhari, (934) i Muslim, (851).

²⁹⁴ Ibn-Ebi-Šejbe, (1/458), Taberani u *El-kebiru*, (12/90) i Ibn-Abdul-Berr u *Et-temhidu*, (19/37). Hafiz Askalani i imam Sanani ovaj hadis smatraju dobrim. Vidjeti: *Bulugul-meram*, str. (84), *Fethul-bari*, (2/414), *Medžmeuz-zevid*, (2/184) i *Subulus-selam*, (2/50). Međutim, neki učenjaci nisu prihvatili ovu predaju. Vidjeti: *El-ilelul-mutenahije*, (1/463) i *Daifut-tergib*, (1/229).

objavljena ova sura, prvi put je čujem?!" Kab mu potom pokaza da šuti. Kada su napustili džamiju upitao ga je zašto mu nije odgovorio na njegovo pitanje?! "Nemaš od džume-namaza osim svoju besposlicu," odgovorio mu je. Zatim je otišao kod Poslanika ﷺ pa mu je spomenuo šta se desilo i šta mu je Ubejji rekao. Vjerovjesnik ﷺ mu odgovori. "Istinu je kazao Ubejji."²⁹⁵ U drugoj predaji stoji da je Ibn-Mesud²⁹⁶ upitao Ubejja, pa kada je to spomenuo Poslaniku ﷺ rekao je: "Istinu je kazao Ubejji, istinu je kazao Ubejji, pokori se Ubejju."²⁹⁷ Iz ovog predanja možemo uzeti više pouka i propisa.

Prvo: Da je zabranjeno pričati dok imam drži hutbu.

²⁹⁵ Ibn-Madže, (1121), Ahmed, (5/143), Ibn-Hucejme, (3/154-155), Bejheki, (3/219-220). Imam Bejheki, Busiri i šejh Albani ovaj lanac prenosilaca smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *Marifetus-sunen*, (4/379), *Misbahuz-zudžadže*, (1/371) i *Sahihus-sunen*, (1/329). Hafiz Askalani ga smatra dobrim. Vidjeti: *Muhtesaru zevaidil-Bezzar*, (1/294).

²⁹⁶ Prenosi se da je jedan čovjek tražio od Ibn-Mesuda da mu uči (Kur'an) dok je imam držao hutbu, pa se nije osvrtao na njegove riječi. Kada je imam završio namaz Ibn-Mesud mu reče: "Imaš od džume to što si pitao." Taberani, (9/308), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Hafiz Hejsemi kaže: "Bilježi ga Taberani u *El-kebiru*, a njegovi prenosioci su pouzdani." Vidjeti: *Medžmeuz-zevid*, (2/186).

²⁹⁷ Ebu-Jala, (1799), Ibn-Hibban, (2794). Šejh Albani je ovu predaju ocijenio dobrom u *Sahihut-tergib*, (1/304). Hafiz Iraki njene prenosiocce smatra pouzdanim. Vidjeti: *Nejlul-eutar*, (3/272).

Drugo: Da upitani ne treba odgovoriti na postavljeno pitanje.

Treće: Da ne vrijedi džuma onom koji priča dok imam drži hutbu.

Četvrto: Da se kod razilaženja i nepoznavanja propisa pitaju učenici.

Peto: Da je dozvoljeno pokazati rukom da ušuti onaj koji priča.²⁹⁸

Prenosi se da je Ibn-Omer vidio dva čovjeka kako pričaju dok imam drži hutbu, pa ih je gađao kamenčićima. Kada su pogledali u njega stavio je prste na svoja usta, pokazujući da prekinu.²⁹⁹ Imam Tirmizi tvrdi da će se postupak onoga koji priča osuditi nekakvim znakom.³⁰⁰ Imam Nevevi je potvrdio riječi imama Tirmizija.³⁰¹ U drugoj predaji Poslanik ﷺ spomenuo je tri vrste ljudi koji dolaze na džumu: "Čovjek dođe pa priča i mrmlija i od džume ima to što priča..."³⁰²

²⁹⁸ Vidimo da Poslanik ﷺ nije osudio Ubejjev postupak kada je pokazao dotičnom ashabu da šuti. Ima i druga predaja koja potvrđuje citirano predanje, ali je njena vjerodostojnost sporna.

²⁹⁹ Malik, (231), Ibn-Munzir, (4/70), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/452), sa vjerodostojnim lancima prenosilaca.

³⁰⁰ Vidjeti: *Džamiut-Tirmizi*, (1/289) i *El-munteka*, (2/117) od imama Badžija.

³⁰¹ Vidjeti: *El-minhadž*, (6/114).

³⁰² Naknadno ćemo spomenuti izvor ove vjerodostojne predaje u njenoj cjelosti.

Allahov Poslanik ﷺ također je zabranio klanjanje noćnog namaza isključivo uoči petka. Ebu-Hurejre prenosi da je Poslanik ﷺ kazao: "Ne posvećujte noć uoči petka za namaz između ostalih noći, niti petak za post između ostalih dana."³⁰³ Zabrana se, dakle, odnosi na noćni namaz koji bi se klanjao izričito uoči petka a ne drugim noćima. Međutim, ako se klanja uoči petka, ali i drugim noćima onda nije pokušeno. U hadisu se spominje i zabrana posta petkom o čemu se opširnije govorilo u djelu "Svojstva Poslanikovog ﷺ posta."

Od zabranjenih postupaka je sjedenje u halkama prije džume-namaza. Dokaz tome je hadis Abdullaha b. Amra u kome kaže: "Vjerovjesnik ﷺ je zabranio sjedenje u halkama petkom u džamiji prije džume-namaza."³⁰⁴

Također nije ispravno dići nekoga sa mjesta na kome sjedi, potom sjesti na njega. Ibn-Omer je rekao: "Poslanik ﷺ je zabranio da čovjek digne svoga brata sa mjesta na kome sjedi, potom sjedne na njega." Nafia je rekao da se

³⁰³ Muslim, (1144).

³⁰⁴ Ebu-Davud, (1079), Tirmizi, (323) i ocijenio ga je dobrim. Ibn-Madže (1143), Ahmed, (2/179), Ibn-Huzejme, (3/158-159), Bejheki, (3/234), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/467). Imam Nevevi i šejh Albani ovu predaju ocijenili su dobrom. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/787) i *Sahihu Sunenit-Tirmizi*, (1/191). Kadija Ebu-Bekr Ibn-Earebi i šejh Ahmed Šakir je smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *El-musned*, (6/230) i komentar Šakira na *Džamiut-Tirmizi*, (2/139-144).

to odnosi na džumu i mimo džume-namaza.³⁰⁵ Tako Ibn-Omer kada bi mu neko ustupio svoje mjesto ne bi sjeo na njega.³⁰⁶ U hadisu koji prenosi Džabir navodi se da je Poslanik ﷺ kazao: *"Neka niko ne digne petkom svoga brata sa njegovog mjesta, a potom sjedne na njega."*³⁰⁷ Međutim, dozvoljeno je zamoliti da se napravi mjesto ukoliko postoji mogućnost približavanja safova ili klanjača.³⁰⁸ Ovi hadisi jasno ukazuju na grešku klanjača koji imaju tzv. "rezervacije" u džamiji tako da nema mogućnosti sjesti na njihova mjesta bez obzira koliko oni zakasnili. Poslanik ﷺ u brojnim hadisima podstiče na namaz u prvom safu. Ako bi taj saf bio unaprijed već rezervisan ili neka mjesta u njemu, onda hadis ne bi imao svoga pravog smisla. Mjesta u džamiji su slobodna, pripadaju onome ko prvi dođe shodno hadisima Allahovog Vjerovjesnika ﷺ.³⁰⁹ Isto tako, nije ispravno sjesti na mjesto klanjača koji je prisiljen da trenutno izađe van džamije npr., zbog obnove abdesta i sl. Ebu-Hurejre prenosi

³⁰⁵ Buhari, (911), Muslim, (2177).

³⁰⁶ Muslim, (2177) i Buhari, (6270) slično tome.

³⁰⁷ Muslim, (2178), Ahmed, (3/342), Bejheki, (3/233).

³⁰⁸ Ovo se jasno spominje u hadisu Džabira, koga bilježe Muslim, (2177-2178) i Abdur-Rezzak, (5591).

³⁰⁹ Vidjeti: *Fejđul-kadir*, (6/342) od imama Menavija i opaske šejha Muhammeda Ata na *El-adab*, str. (196) od imama Bejhekija.

sljedeći Poslanikov ﷺ hadis: *"Ko ustane sa svoga mjesta potom se vrati, najpreči je da sjedne na njega."*³¹⁰

Od pogrdnih postupaka je koraćanje preko safova i ometanje prisutnih. Abdullah b. Bišr prenosi da je za vrijeme hutbe jedan čovjek koraćao preko safova i uznemiravao time ashabe, pa mu je Poslanik ﷺ rekao: *"Sjedni, zakasnio si, a ometaš narod."*³¹¹ Abdullah b. Amr prenosi da je Poslanik ﷺ kazao: *"Tri vrste ljudi dolaze na džumu. Prvi je čovjek koji beskorisno priča i on od namaza ima ono što je pričao. Drugi je čovjek koji dođe moli Allaha i doživljava Ga. Ako hoće Allah će mu dati ono što traži ili će mu uskratiti. Treći je čovjek koji šuti i ne ometa druge muslimane koraćajući preko njihovih glava. Tome će njegova džuma biti iskupina do naredne džume."*³¹² Također je pokućeno bespotrebno napustiti

³¹⁰ Muslim, (2179), Bejheki (3/233-234), Šafija u *El-musnedu*, str. (68). Vidjeti komentar imama Nevevija na ovaj hadis u *El-minhadžu*, (14/134).

³¹¹ Ebu-Davud, (1118), Nesai, (1398) i u *Kitabul-džumua*, (56), Ahmed, (4/188), Ibn-Huzejme, (3/156) i ovo je njegova verzija. Ibn-Hibban, (2790), Bejheki, (3/231), Hakim, (1/288) i kaže da je vjerodostojan po Muslimovim kriterijima. S njim se suglasio imam Zehebi u *Et-telhisu*, (1/288). Imam Nevevi ga je ocijenio vjerodostojnim u *Hulasatul-ahkam*, (2/785).

³¹² Ebu-Davud, (1113), Ahmed, (2/214), Ibn-Huzejme, (3/157-158), Bejheki, (3/219). Imam Nevevi i Ahmed Šakir surstali su ga među vjerodostojne hadise. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/804) i *El-*

džamiju dok imam drži hutbu. Prenosi se da je Džabir b. Abdullah rekao: "Poslanik ﷺ držao je hutbu, pa je pristigla karavana iz Šama. Narod je pohrlio k njoj, osim dvanaest ashaba, pa je objavljen ajet iz sure El-Džumua: 'Oni kada kakvu robu trgovačku vide ili veselje ugledaju pohrle mu, a tebe ostave sama da stojiš'"³¹³

Propis tehijetul-mesdžida dok imam drži hutbu

Ovo pravno pitanje je izazvalo nesuglasice i razilaženja u pojedinim podnebljima. Nastalo je kao rezultat nedovoljnog poznavanja vjerskih propisa, s jedne, i zbog neadekvatnog metoda kod primjene ovoga sunneta, s druge strane. U Poslanikovoj ﷺ praksi se navode mnogobrojne predaje koje obavezuju na klanjanje dva rekata prije nego klanjač sjedne. Ova dva rekata su poznata kod učenjaka kasnijih generacija kao "tehijetul-mesdžid" (pozdrav džamiji).

Ebu-Katade prenosi da je Poslanik ﷺ kazao: "Kada neko od vas uđe u džamiju neka klanja dva rekata prije

musned, (6/443). Hafiz Iraki i šejh Albani ga smatraju dobrim. Vidjeti: *Nejlul-evtar*, (3/272) i *Sahihus-sunen*, (1/305).

³¹³ Buhari, (936), Muslim, (863).

nego sjedne."³¹⁴ Ovaj hadis je došao u imperativnoj formi koja rezultira obavezom izvršenja toga djela, shodno pravilima islamske jurisprudencije. Koliko znamo ne postoji vjerski autentičan i jasan dokaz koji zabranjuje tehijetul-mesdžid za vrijeme hutbe. Naprotiv, vjerodostojna predanja ukazuju na obavezu klanjanja ova dva rekata. Džabir b. Abdullah prenosi da je Sulejk el-Gatafani ušao u džamiju, u petak, dok je Poslanik ﷺ držao hutbu. Vjerovjesnik ﷺ ga upita: "Jesi li klanjao prije nego što si sjeo?" "Nisam" odgovorio je. Tada mu Poslanik ﷺ naredi: "Ustani i klanjaj!"³¹⁵ Na osnovu ovoga hadisa imam Buhari je naslovio poglavlje: "Ko dođe dok imam drži hutbu klanjaće dva kratka rekata."³¹⁶ U drugom predanju Allahov Poslanik ﷺ kaže: "Ko dođe petkom dok imam drži hutbu neka klanja dva rekata."³¹⁷ U komentaru citiranog hadisa imam Nevevi kaže: "Ovaj hadis je jasan argument (o klanjanju tehijetul-mesdžida dok imam drži hutbu), koji se ne može metaforički (figurativno)

³¹⁴ Buhari, (444), Muslim, (714).

³¹⁵ Buhari, (930-931), Muslim, (875) sa dodatkom da je sjeo prije nego što je klanjao. Ovaj dodatak također je zabilježio i Darekutni, (1594). Ime dotičnog ashaba nije spomenuto kod Buharije već kod Muslima, (875), Ebu-Davuda, (1116), Ibn-Madže, (1124), Darekutnija, (1594), i drugih.

³¹⁶ Vidjeti: *Sahihul-Buhari*, str. (201).

³¹⁷ Muslim, (875), Ebu-Davud, (1117), Ibn-Hujejme, (3/167), Ibn-Hibban, (6/247-248), Ahmed, (3/316), Darekutni, (1595), Bejheki u *Es-sunenus-sugra*, (1/218).

protumačiti i ne pretpostavljam da neko od učenih, kada čuje za ovaj hadis, a smatra ga ispravnim,³¹⁸ može ostaviti rad po njemu.”³¹⁹ Slično ovome kazali su Muhammed b. Ebi-Džemre i Ševkani.³²⁰ Jedne prilike Vjerovjesnik ﷺ držao je hutbu i kazao: “*Ko dođe dok imam drži hutbu, ili je izišao (na minberu), neka klanja dva rekata.*”³²¹ Neki učenjaci kažu da se ova naredba odnosi eksplicitno na Sulejka. Međutim, kontekst ovoga hadisa, tj. njegova općenitost, pobija ovo mišljenje. Imam Ibn-Munzir kaže: “Nije ispravno kazati da se naredba u ovome hadisu odnosi isključivo na Sulejka, jer Poslanikove ﷺ riječi: ‘*Ko dođe petkom dok imam drži hutbu neka klanja dva rekata*’, općeg su karaktera i vrijede za sve muslimane.”³²² Također, nije prihvatljivo tumačenje ovoga hadisa da se odnosi na neku drugu a ne na džumansku hutbu. Pouzdano se zna da je Poslanik ﷺ petkom držao samo jednu hutbu, podijelivši je na dva dijela. Ko zagovara nekakvu drugu hutbu obavezan je predložiti adekvatan dokaz. Nije nam poznato da je neko od učenjaka, prvih ili kasnijih generacija ovako interpretirao ovaj hadis.

³¹⁸ Nema dvojbe o njegovoj ispravnosti jer je zabilježen u najjuerodostojnijim hadiskim zbirkama.

³¹⁹ Vidjeti: *El-minhadž*, (6/136).

³²⁰ Vidjeti: *Fethul-bari*, (2/411) i *Nejlul-evtar*, (3/316).

³²¹ Buhari, (1166) i Nesai u *Kitabul-džumua*, (53).

³²² Vidjeti: *El-eusat*, (4/95-96).

Imam Tirmizi prenosi da je Ebu-Seid el-Hudri ušao petkom u džamiju dok je Mervan b. el-Hakem držao hutbu, pa je počeo s namazom. Potom mu priđe jedan stražar, htjevši ga spriječiti. Ebu-Seid odbi njegovo upozorenje i nastavi svoj namaz. Kada je završio s namazom nekoliko muslimana priđe Seidu i rekoše mu: “Allah ti se smilovao, mogli su ti nanijeti zlo.” On im reče: “Ne bih nikada ostavio ova dva rekata nakon što sam vidio Poslanika ﷺ kako je naredio onome čovjeku siromahu da klanja kada je ušao u petak u džamiju dok je Poslanik ﷺ bio na minberu, pa je klanjao a Vjerovjesnik ﷺ držao je hutbu.”³²³ Vidimo da je ovaj časni ashab razumio opću Poslanikovu ﷺ naredbu i bio spreman izložiti se neugodnostima, a možda i podnošenju žrtve na Allahovom putu, odazivajući se naredbi onoga koji ne govori po svojim prohtjevima. Imam Ibn-Munzir citiranu predaju Ebu-Seida smatra jakim dokazom za klanjanje tehijjetul-mesdžida dok imam drži hutbu.³²⁴ Izlaganje predaja koje naređuju “tehijjetul-mesdžid” završićemo hadisom u kome stoji da je Poslanik ﷺ nakon što je upitao Sulejka da li je klanjao, rekao: “*Klanjaj dva rekata i nemoj nikada više učiniti to što si učinio.*”

³²³ Tirmizi, (511) i kaže da je ova predaja ispravna. S njim se složio šejh Albani u *Sahihus-sunen*, (1/288). Darimi u *Es-sunenu*, (1552).

³²⁴ Vidjeti: *El-eusat*, (4/96) i *El-minnetul-kubra*, (2/213) od dr. Muhammeda el-Ezamija.

Klanjao je dva rekata, potom je ponovo sjeo.³²⁵ Ovaj hadis najjasnije odslikava vrijednosti i obavezu klanjanja tehijjetul-mesdzida, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Ovdje je bitno napomenuti da imam ne obraća pažnju na one koji klanjaju dva rekata, već nastavlja sa hutbom. Nije ispravno predanje u kome se kaže da je Poslanik ﷺ zastao sa hutbom da bi Sulejk klanjao.³²⁶ Ovaj hadis je prenesen brojnim vjerodostojnim putevima, ali ni u jednom od njih nije spomenuto da je Poslanik ﷺ prekinuo hutbu da bi Sulejk klanjao. Također, ako bi imam trebao prekinuti hutbu da klanjaju oni koji zakasne, vjerovatno bi džuma potrajala mimo njenog vremena. Ovo

³²⁵ Ibn-Hibban, (2504). Hafiz Ibn-Hadžer, shodno svojoj hadiskoj terminologiji u *El-fethu*, kada prešuti hadis, ovo predanje ocjenjuje dobrim ili vjerodostojnim. Vidjeti: *El-feth*, (3/72). Darekutni, (1604). Šejh Šuajb Arnaut ga je ocijenio dobrim u svojim opaskama na *El-ihsan*, (6/250).

³²⁶ Darekutni, (1603), koji ga je ocijenio slabim. Ova predaja je mursel-slaba. Vidjeti: *Nasbur-raje*, (2/203). U ovome smislu navodi se još jedan hadis kod Darekutnija, (1605-1606) ali je mursel. U njegovom lancu prenosilaca ima također Nudžejh b. Abdur-Rahman Ebu-Miašer Sindi koji je nepouzdan. Vidjeti: *Et-tarih-usagir*, (2/172), *El-džerhu vet-tadil*, (8/493), *El-medžruhin*, (3/60), *Ed-duafau*, (3/157) od Ibn-Dževzija, *El-kamilu fid-duafa*, (7/52), *Mizanul-iatidal*, (7/12), *Sijeru ealamin-nubela*, (11/362), *El-mugni fid-duafa*, (2/452), *Nasbur-raje*, (2/203-204), *Takribut-tehzib*, (2/303). Vidjeti, također: *Tenkihul-kelam*, str. (434-435).

mišljenje pobija prethodna predaja u kojoj stoji: "...pa je klanjao a Poslanik ﷺ je držao hutbu."³²⁷

S druge strane, svi hadisi koji oponiraju ovim vjerodostojnim predajama i negiraju klanjanje tehijjetul-mesdzida dok imam drži hutbu, nisu utemeljeni u Poslanikovom ﷺ Sunnetu. Pouzdana predanja naredbom i praksom ukazuju na obavezu klanjanja ova dva rekata, a Uzvišeni Allah najbolje zna. Neki učenjaci smatraju da je ajet u kome Uzvišeni kaže: "A kada se uči Kur'an vi slušajte i šutite."³²⁸ dokinuo hadise koji naređuju tehijjetul-mesdzid dok imam drži hutbu.³²⁹ Citirani ajet je objavljen u Mekki prije Hidžre,³³⁰ a Poslanik ﷺ je u Medini nakon Hidžre držao hutbu. Kako onda dotični ajet može dokinuti ove hadise?! Cijela sura El-Earaf je mekanska osim od 163. do 170. ajeta koji su medinski.³³¹ Također, nije ispravno, bez jasnog argumenta, smatrati neki dokaz dokinutim. Preče ih je pomiriti i uskladiti njihova značenja

³²⁷ Tirmizi, (511) i kaže da je ova predaja vjerodostojna. Šejh Albani ju je svrstao među ispravne predaje u *Sahih-us-sunen*, (1/288). Darimi u *Es-sunenu*, (1552).

³²⁸ Prijevod značenja Kur'ana, El-Earaf, (204).

³²⁹ Vidjeti: *Šerhu meanil-asar*, (1/366) i *Bedaeus-sanaia*, (1/593).

³³⁰ Vidjeti: *El-džamiu li ahkamil-Kur'an*, (7/353), *Mealimut-Tenzil*, (3/320), *Muhammedul-vedžiz*, (6/196), *Bahrul-muhit*, (4/448), *Fethul-bejan*, (5/113), *Tefsirul-menar*, (9/457).

³³¹ Vidjeti: *Džamiul-bejan*, (8/137) od imama Taberija i *El-džamiu li ahkamil-Kur'an*, (7/159-160) od imama Kurtubija.

ako postoji mogućnost.³³² Ako kažemo da je obavezno slušati hutbu ali nakon što se klanjaju dva kratka rekata postupili smo po ajetu i hadisima, u protivnom ne bismo radili po jednom od argumenata.³³³

Ovdje je također bitno upozoriti na predanje koje se pripisuje Poslaniku ﷺ: "Kada se imam popne na minber nema namaza niti razgovora dok ne završi."³³⁴

Pored svoje slabosti ova predaja je u kontradiktornosti sa hadisima čiju autentičnost priznaju svi islamski učenjaci. Nije ispravno odbaciti vjerodostojne dokaze a

³³² Zbog objašnjenja vidjeti: *El-minhadž*, (4/190), *Fethul-bari*, (10/83), *El-baisul-hasis*, str. (123), *Eš-šerhul-mumtia*, (3/299), *Menhedžun-nakd*, str. (338-341) i *Mealimu usulil-fikh*, str. (282-283).

³³³ U ovome smislu vidjeti: *Avnul-mabud*, (3/327) i *Subulus-selam*, (2/51).

³³⁴ Taberani u *El-kebiru*, sa potpuno slabim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-medžmea*, (2/184). Step en neispravnosti ovoga hadisa je između slabe i apokrifne predaje, jer se u njenom lancu prenosilaca nalazi Ejub b. Nuhejk, čiji se hadisi u potpunosti odbacuju, kako kaže imam Hejsemi u *El-medžmea*, (2/148). Vidjeti: *El-džerhu vet-tadilu*, (2/259), *Mizanul-iatidal*, (1/466), *El-mugni fid-duafa*, (1/151), *Fethul-bari*, (9/409) i *El-minnetul-kubra*, (2/215). Imam Bejheki turdi da je pripisivanje ovoga hadisa Poslaniku ﷺ kobna greška. S njim se složio hanefijski učenjak hadisa Zejlei. Vidjeti: *Es-sunen*, (3/193) i *Nasbur-raje*, (2/201). Slabim su ga ocijenili imam Nevevi u *El-medžmua*, (4/552) i šejh Albani u *Ed-daiife*, (1/199).

pozivati se na ništavna predanja³³⁵ ili neosnovana mišljenja nekih islamskih autoriteta, jer su samo riječi Poslanika ﷺ neprikosnovene.

Šta je dozvoljeno imamu činiti za vrijeme hutbe

Imamu je dozvoljeno da zbog potrebe siđe sa minbera i ponovo se vrati na njega, kao što je učinio Poslanik ﷺ kad je vidio Hasana i Husejna kako prilaze džamiji.³³⁶

Također je dozvoljeno da imam digne svoje ruke ako moli za kišu (el-istiska), kao što je činio Poslanik ﷺ kad mu je došao jedan pustinjač žaleći se zbog suše koja ih je pogodila. Poslanik ﷺ digao je svoje ruke i dovio, potom je pala obilna kiša. Naredne džume, kao prvi put, dok je Vjerovjesnik ﷺ držao hutbu, došao je isti pustinjač

³³⁵ Kao predaja u kojoj se kaže da je Poslanik ﷺ nakon naredbe Sulejku da klanja zabranio tehijjetul-mesdžid dok imam drži hutbu. Ovaj hadis nema svoga utemeljenja u vjerodostojnom Sunnetu niti je, koliko znamo, zabilježen u poznatim hadiskim zbirkama. Vidjeti: *Bedaeus-sanaia*, (1/593), gdje se navodi ovaj hadis.

³³⁶ Ebu-Davud, (1109), Nesai, (1412), Ibn-Madže, (3667), Timizi, (3774) i ocijenio ga je dobrim. Šejh Albani ga je svrstao među vjerodostojne hadise. Slično ovome bilježi Muslim, (1017).

i zamolio Poslanika ﷺ da dovi za prestanak kiše prije nego ih uništi. Poslanik ﷺ ponovo je dignuo svoje ruke i zamolio Allaha ﷻ za prestanak kiše, pa je prestala.³³⁷ Međutim, dizanje ruku na minberu, mimo dove za kišu, nije zabilježeno u vjerodostojnom Sunnetu.³³⁸ Prethodno smo citirali predaju Umare kada je vidio Ibn-Mervana da dovi dignutih ruku na minberu, pa je rekao: "Allah osramotio i unakazio ove ruke..."³³⁹ Prenosi se da je Abdul-Melik tražio od Gudajfa b. Harisa es-Sumajlija³⁴⁰ da digne svoje ruke na minberu, pa je odbio.³⁴¹ U drugoj predaji stoji da je Abdul-Melik naredio Ebu-Idrisu el-Havlaniju da digne svoje ruke (na minberu) pa je odbio.³⁴² Prvi ko je digao svoje ruke petkom na minberu (mimo el-istiska) bio je Ubejdullah b. Mamer et-Temimi.³⁴³ Što se tiče općenitog dizanja ruku pri dovi koje se navodi

³³⁷ Buhari, (1014), Muslim, (857).

³³⁸ Imam Ševkani u *Nejlul-eutaru*, (3/271), ovo dizanje ruku na minberi nazvao je novotarijom. Vidjeti, također: *El-minhadž*, (6-134) i *Eš-šerhul-mumtia*, (5/85).

³³⁹ Muslim, (874), Ebu-Davud, (1104), Tirmizi, (515), Nesai, (1411) i u *Kitabul-džumua*, (66).

³⁴⁰ Islamski učenjaci se spore da li je Gudajf ashab ili samo tabiin. Vidjeti: *Et-tarih-us-sagir*, (1/189), *Tuhfetul-tahsil*, (1/255), *Takribul-tehzib*, (2/111), *Tehzibul-kemal*, (23/112), *El-isabe*, (5/323).

³⁴¹ Ebu-Zura u *Et-tarihu*, (1712), sa ispravnim lancem prenosilaca.

³⁴² Ebu-Zura u *Et-tarihu*, (1713).

³⁴³ Vidjeti: *Tadžilul-menfe'a*, str. (274) od Ibn-Hadžera.

u brojnim vjerodostojnim hadisima dozvoljeno je po konsenzusu islamskih učenjaka.³⁴⁴

Imamu je također dozvoljeno da sasluša i odgovori onome koji ga u prijekoju nuždi nešto upita, jer je tako učinio Poslanik ﷺ s onim pustinjakom.

Nakon što imam privede drugu hutbu kraju lijepo je da dovi za muslimane. Kada je Umare es-Sekafi vidio Bišra b. Mervana kako dovi na minberu oštro je osudio njegovo dizanje ruku, ali ne dovu kojom je dovio.³⁴⁵ Na osnovu ovoga hadisa imam Bejheki u "Es-sunenu" je naslovio poglavlje: "Dokazi da imam dovi za vrijeme hutbe."³⁴⁶ U drugoj predaji Sekl b. Sad kaže da je vidio Poslanika ﷺ na minberu kako dovi, pokazujući svojim prstom koji je bio u visini njegova ramena.³⁴⁷ Neki islamski učenjaci smatraju ovu dovu obaveznom,³⁴⁸ a drugi pohvalnom.³⁴⁹ Ibn-Kudame tvrdi: "Pohvalno je da imam dovi za sebe, prisutne i vjernike općenito. Ako bude

³⁴⁴ Vidjeti: *Tashihud-dua*, str. (115) i *Hajrul-ecjami*, str. (65-66).

³⁴⁵ Muslim, (874), Ebu-Davud, (1104), Tirmizi, (515), Nesai, (1411).

³⁴⁶ Vidjeti: *Es-sunen*, (3/210).

³⁴⁷ Hakim, (1/536) i kaže da je lanac prenosilaca vjerodostojan. S njim se složio imam Zehebi. Bejheki, (3/210) i Ebu-Davud, (1105). Šejh Albani je prigovorio ovoj predaji. Vidjeti: *Daifus-sunen*, str. (87).

³⁴⁸ Vidjeti: *Revdatur-talibin*, (2/24) i *El-medžmua*, (4/439).

³⁴⁹ Vidjeti: *Menarus-sebil*, (1/141) od imama Daujana.

dovio za pretpostavljene i njihovo poboljšanje, lijepo je postupio.”³⁵⁰

Dok imam dovi na minberu džematlije neće dizati svoje ruke.³⁵¹ Ebu-Šame tvrdi: “Dizanje ruku muktedija, dok imam dovi je stara novotarija.”³⁵² Imam Sujuti kaže: “Dizanje ruku od strane muktedije dok imam dovi je ružna novotarija.”³⁵³ Veliki hanefijski pravnik Ibn-Abidin prenosi sljedeće riječi imama Bakalija: “Kada imam počne doviti muktedijama nije dozvoljeno dizanje ruku niti aminanje naglas. Ako to budu činili griješni su. Postoji i drugo mišljenje da nisu griješni već da su ružno postupili. Međutim, prvo mišljenje je ispravnije i jače.”³⁵⁴ Prema tome, prioritetnije je ne dizati ruke dok imam dovi na minberu, jer to nije činila prva generacija muslimana koji su najbolje poznavali Sunnet Allahovog Poslanika ﷺ.

Nakon završene hutbe imam će napustiti minber. Potom će muezzin proučiti ikamet za džumu-namaz.

³⁵⁰ Vidjeti: *El-mugni*, (3/181) i *Hulasatul-ahkam*, (2/801). Neki učenjaci dovu za sultana smatraju pokudenom. Vidjeti: *Nejilul-eutar*, (3/274). Međutim dok su pretpostavljeni u okvirima islama, nema smetnje doviti za njihovo poboljšanje.

³⁵¹ Vidjeti: *Tashihud-dua*, str. (456).

³⁵² Vidjeti: *El-bais*, str. (111) od Ebu-Šame.

³⁵³ Vidjeti: *El-emru bil-itiba*, str. (247) od imama Sujutija.

³⁵⁴ Vidjeti: *Hašijetu Ibni-Abidin*, (2/158).

Poravnavanje i upotpunjavanje safova prije namaza

Nakon hutbe imam će obratiti pažnju na poravnavanje i upotpunjavanje safova. Neće započeti namaz dok se safovi ne zbiju. U prilog tome spomenućemo nekoliko hadisa.

Enes b. Malik kaže da je jedanput proučen ikamet za namaz. Potom je Poslanik ﷺ prišao ashabima i rekao: “Popunite i poravnajte safove, ja vas vidim (u namazu) iza svojih leđa.”³⁵⁵ En-Nuaman b. Bešir kaže da je Vjerovjesnik ﷺ vidio jednog čovjeka isturenog tijela u safu, pa je rekao: “Ili ćete poravnavati safove ili će Allah vaša lica razjediniti.”³⁵⁶ Razjedinjavanjem lica misli se na razjedinjenje srca.³⁵⁷ To je pojašnjeno drugom predajom u kojoj stoji razjedinjenje srca umjesto razjedinjenja lica.³⁵⁸ Ebu-Hurejre prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ rekao: “Poravnajte

³⁵⁵ Buhari, (719), Muslim, (434).

³⁵⁶ Buhari, (717), Muslim, (436) i ovo je njegova verzija.

³⁵⁷ Vidjeti: *El-minhadž*, (4/131).

³⁵⁸ Muslim, (432). U ovoj predaji Poslanik ﷺ rekao je: “Poravnajte i popunite safove i nemojte se razjedinjavati, pa da Allah vaša srca razjediní.” Razjedinjenje srca spomenuto je također u drugoj ujerodostojnoj predaji kod Ebu-Davuda, (662) i Nesajja, (806). Vidjeti *Džilbabul-meretil-muslima*, str. (210) od šejha Albanija.

i popunite safove, jer poravnavanje safova upotpunjava namaz.”³⁵⁹ Enes b. Malik kaže da je Poslanik ﷺ kazao: “Ujednačite i ispravite safove uistinu je to sastavni dio namaza.”³⁶⁰ Enes b. Malik je upitan šta to osuđuje kod stanovnika Medine, nakon prisege koju je dao Poslaniku ﷺ? Rekao je: “Ne osuđujem ništa osim neporavnavanja i neupotpunjavanja safova.”³⁶¹ Na osnovu ovoga hadisa imam Buhari naslovio je poglavlje: “Grieh onoga koji ne upotpunjava safove.”³⁶² U drugom predanju Poslanik ﷺ rekao je: “Upotpunite prvi saf, potom onaj koji slijedi, potom koji slijedi, tako da nepotpuni bude zadnji saf.”³⁶³ Džabir b. Semure pripovijeda da je Poslanik ﷺ jedanput izašao na namaz. Kada je vidio ashabe u skupine podijeljene, rekao je: “Zar se nećete poredati u safove kao što se meleki redaju pred svojim Gospodarom?!” Upitali su: “Kako to meleki staju u safove?” Poslanik ﷺ im odgovori: “Upotpunjavaju prvo prednje safove, potom ih ravnaju i zbijaju.”³⁶⁴ Od Enesa se prenosi da je

³⁵⁹ Buhari, (722), Muslim, (435).

³⁶⁰ Buhari, (723), Muslim, (433).

³⁶¹ Buhari, (723) i Ibn-Hazm u *El-muhalla*, (4/59).

³⁶² Vidjeti: *Sahihul-Buhari*, str. (161).

³⁶³ Ebu-Davud, (671), Nesai, (817), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Imam Nevevi ga je ocijenio dobrim u *El-medžmua*, (4/227) i *Hulasatul-ahkam*, (2/709). Vidjeti: *El-miškah*, (1/342) i *Sahihun-Nesai*, (1/270).

³⁶⁴ Muslim, (430), Nesai, (815), Ebu-Davud, (661) Ibn-Madže, (1001), Ibn-Hujejme, (3/21-22).

Vjerovjesnik ﷺ rekao: “Poravnajte, zbijte i približite safove. Tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša, ja vidim šejtana kako prolazi između praznina u safovima kao da su *El-hazef*.”³⁶⁵ Zbijanje safova ne znači uznemiravanje klanjača jednih drugima, već znači neostavljanje praznina u njima. Klanjači koji se već nalaze u safu trebaju omogućiti upotpunjenje toga safa ako u njemu ima mjesta. Abdullah b. Amr prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: “Poravnajte safove, spojite svoja ramena, popunite praznine, omogućite drugima pristup u saf i ne ostavljajte praznine za šejtana.”³⁶⁶ U drugom hadisu stoji: “Najbolji su oni koji omoguće drugima popunjenje safa za namaz.”³⁶⁷ U jednom hadisu Poslanik ﷺ rekao je: “Ko upotpuni saf upotpunio Allah njegovu nagradu, a ko

³⁶⁵ Ebu-Davud, (667), Nesai, (814), Ibn-Hujejme, (3/22). Šejh Albani je lanac prenosilaca ove predaje ocijenio vjerodostojnim u svojim opaskama na *Sahihu Ibni-Hujejme*, (3/22). *El-hazef* je sitna crna stoka, porijeklom iz Hidžaza, koja nema repa ni ušiju. Vidjeti: *El-kavlul-mubin*, str. (212), *El-miškah*, (1/342) i *Sahihut-tergib*, (1/197). Od Ibn-Mesuda se prenosi da je rekao: “Popunite safove, jer šejtan koristi praznine.” Taberani, (9/317) sa slabim lancem prenosilaca. Prvi dio ove predaje bilježi Ibn-Ebi-Šejbe (1/309), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

³⁶⁶ Ebu-Davud, (667), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

³⁶⁷ Ebu-Davud, (672). Šejh Albani je ovaj hadis zbog mnoštva puteva ocijenio ispravnim u *El-miškah*, (1/343) i *Sahihut-tergib*, (1/199). Imam Munziri ga smatra dobrim. Vidjeti: *Es-silsiletus-sahiha*, (6/175-76) i *Sahihut-tergib*, (1/200).

prekine saf prekinuo Allah njegovu nagradu.”³⁶⁸ U predaji Aiše se navodi da je Poslanik ﷺ kazao: “...ko popuni prazninu u safu Allah će ga uzdignuti za stepen.”³⁶⁹ Imam Taberani u “El-evsatu” dodaje: “...i sagrađiće mu kuću u Džennetu.”³⁷⁰ Poslanik ﷺ bi prije početka namaza pregledao safove.³⁷¹ Enes b. Malik i En-Nuaman b. Bešir opisujući ashabe u safu, nakon što im je Poslanik ﷺ naredio da ih poravnaju i popune, kažu: “Vidjeli smo klanjače kako spajaju rame uz rame, koljeno uz koljeno i stopalo uz stopalo.”³⁷² U komentaru ove predaje hafiz Ibn-

³⁶⁸ Nesai, (818), Ebu-Davud, (666), Ahmed, (5724), Ibn-Huzejme, (3/23), Hakim, (1/213). Po ocjeni Hakima i Zehebija ovaj hadis ispunjava Muslimove kriterije.

³⁶⁹ Ibn-Madže, (1004), Ahmed, (6/89), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihus-sunen*, (1/296).

³⁷⁰ Taberani u *El-evsatu*, (5797). Šejh Albani je ovu predaju ocijenio vjerodostojnom. Vidjeti *Es-silsiletus-sahiha*, (6/1/73) i *Sahihut-tergib*, (1/201).

³⁷¹ Nesai, (810), Ebu-Davud, (664). Šejh Albani lanac prenosilaca ove predaje smatra vjerodostojnim. Vidjeti: *Sahihun-Nesai*, (1/268).

³⁷² Buhari, (725). Ahmed, (4/276), Ibn-Huzejme, (1/82-83), Ebu-Davud, (662). Bejheki, (1/76) i (3/100), Darekutni, (1080), Bezzar, (8/220), koji su zabilježili dodatak (koljeno uz koljeno) dok Buharija spominje samo ramena i stopala. Šejh Albani ga je ocijenio vjerodostojnim. Vidjeti *Sahihus-sunen*, (1/196). Ovaj hadis bilježe Ibn-Ebi-Šejbe, (1/308) i Ebu-Jala, (3720), sa lancem prenosilaca koji ispunjava Buharijine i Muslimove kriterije i dodaju da je Enes rekao: “...a kada bi tako danas činili, (tj. spajali stopalo uz stopalo i koljeno uz koljeno), vidjeli biste čovjeka (u safu)

Hadžer kaže da se pod poravnavanjem i upotpunjavanjem safova, koje je naredio Vjerovjesnik ﷺ, misli na spajanje ramena sa ramenom, koljena sa koljenom i stopala sa stopalom.³⁷³ Ovo je potpuno ispravno tumačenje ovoga hadisa, jer se u njemu nakon Poslanikove ﷺ naredbe navodi postupak ashaba i njihova primjena i razumijevanje Poslanikovih ﷺ riječi. Prema tome, imam je obavezan poravnati safove, jer je tako činio Poslanik ﷺ.³⁷⁴ Nema smetnje da zaduži nekoga od klanjača da pregleda safove. Prenosi se da je Omer b. el-Hattab poslao čovjeka da pregleda safove, pa kada ih je poravnao i vratio se, Omer je otpočeo namaz.³⁷⁵ Slično postupku Omera prenosi se od Osmana b. Affana.³⁷⁶ Ibn-Hazm kaže: “Ovo

uznemirenog kao mazgu.” Imam Ibn-Huzejme i Zehebi su ovo predanje ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Fethul-bari*, (2/273), *Sijeru ealamin-nubela*, (11/492), *El-džamiu li ahkamil-Kur'an*, (6/97), *Tefsirul-Kur'anil-Azim*, (2/29-30) i *Es-silsiletus-sahiha*, (1/71).

³⁷³ Vidjeti: *Fethul-bari*, (2/274).

³⁷⁴ U jednoj predaji Nuaman b. Bešir kaže: “Poslanik ﷺ poravnavao je safove pa su izgledali pravi kao strijele...” Muslim, (436), Tirmizi, (227), Ebu-Davud, (663), Ibn-Madže, (1003).

³⁷⁵ Malik, (375), Abdur-Rezzak, (2/49), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/309), Ibn-Hazm u *El-muhalla*, (4/58) i (4/115), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

³⁷⁶ Abdur-Rezzak, (2/47), Malik, (374), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/309), Ibn-Hazm u *El-muhalla*, (4/58) i (4/115). Imam Nevevi je lanac prenosilaca ove predaje ocijenio vjerodostojnim. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/806).

je postupak dvojice pravednih vladara u prisustvu mnogih ashaba koji to nisu negirali.³⁷⁷ Prenosi se od Omera da je zbog svoje preciznosti u poravnavanju safova udario po stopalu Ebu-Osmana en-Nehdija.³⁷⁸ Suvejd b. Gafle kaže: "Bilal je poravnavao naša ramena i udarao nas po stopalima prilikom pripreme za namaz."³⁷⁹ Prve generacije su dobro razumjele Poslanikove ﷺ naredbe i u praksu ih sprovele. Tako, poznati tabiin Abdur-Rahman b. Sabit kaže: "Najdraže pomjeranje stopala (koračanje) kod Allaha je popuniti prazninu u safu."³⁸⁰ Nakon što bi Vjerovjesnik ﷺ vidio poravnane i popunjene safove donio bi početni tekbir.³⁸¹ Imam Ibn-Hazm kaže: "Sunnet je sačekati da se

³⁷⁷ Vidjeti: *El-muhalla*, (4/59).

³⁷⁸ Ibn-Hazm u *El-muhalla*, (4/58) i Ibn-Ebi-Šejbe, (1/309). Ibn-Hazm i Ibn-Hadžer su lanac prenosilaca ove predaje ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *El-muhalla*, (4/58) i *Fethul-bari*, (2/210).

³⁷⁹ Abdur-Rezzak, (2/47), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/309), Ibn-Hazm, (4/59), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

³⁸⁰ Ibn-Ebi-Šejbe, (1/333), sa ispravnim lancem prenosilaca. Slično ovome navodi se od Ibn-Omera sa slabim lancem prenosilaca. Abdur-Rezzak, (2/56). U lancu prenosilaca ove predaje ima poznati Lejs b. Ebi-Sulejm koji je nepouzdan. Pored toga, on je obmanjivač (mudellis), a prenosi ovu predaju u formi "od," što je, shodno hadiskoj terminologiji, dodatni razlog za neprihvatanje ove predaje.

³⁸¹ Ebu-Davud, (665). Lanac prenosilaca ove predaje s obzirom na svoju ispravnost, ispunjava Muslimove uvjete. Vidjeti: *El-miškah*, (1/342).

poravnaju i popune safovi, a ako imam donese tekbir prije toga, ružno je postupio."³⁸²

Dakle, Sunnet Poslanika ﷺ bezdvojbeno ukazuje na važnost upotpunjavanja i poravnavanja safova. Očiti su propusti kada se u mnogim džamijama ostavljaju praznine u safovima da klanjači gotovo ne dodiruju jedni druge i da u svaki saf može pristupiti još nekoliko klanjača. Također, nema smetnje pomjeriti se u namazu i popuniti prazninu u prednjem safu, jer su hadisi koji govore o vrlinama upotpunjavanja safova općeg karaktera, ne odnose se samo na vrijeme prije početka namaza. Hajseme b. Abdur-Rahman el-Kufi kaže: "Klanjao sam pored Ibn-Omera. Kada je vidio prazninu u safu pokazao mi je da je popunim, pa nisam učinio. Potom se on pomjerio i popunio je."³⁸³ U drugoj predaji stoji da je Ibn-Omer vidio čovjeka u safu a ispred njega praznina pa ga je gurnuo naprijed.³⁸⁴ Lijepo je stati u prvi saf zbog brojnih hadisa koji aludiraju na njegovu vrijednost. Ebu-Hurejre kaže da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: "Kada bi ljudi znali vrijednost ezana i prvog safa, natjecali bi se, iako bacanjem kocke odlučivali kome će pripasti prvi saf

³⁸² Vidjeti: *El-muhalla*, (5/114) od Ibn-Hazma.

³⁸³ Ibn-Ebi-Šejbe, (1/333), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

³⁸⁴ Vidjeti: *Ibid*, sa ispravnim lancem prenosilaca.

i učenje ezana.”³⁸⁵ El-Bera b. Azib prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: “Allah i Njegovi meleki blagoslove klanjače u prvom safu.”³⁸⁶ U drugom hadisu stoji da Allah ﷻ i Njegovi meleki blagoslove klanjače u prvim safovima.³⁸⁷ Aiša prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ rekao: “Uistinu Allah i Njegovi meleki blagoslove one koji klanjaju u desnoj polovini svakog safa.”³⁸⁸ Stoga je El-Bera b. Azib rekao: “Voljeli smo klanjati iza Poslanika ﷺ na njegovoj desnoj strani.”³⁸⁹

³⁸⁵ Buhari, (615), Muslim, (437). Vidjeti: *El-mufhim*, (2/64-65), *El-minhadž*, (4/131-132) i *Umdetul-kari*, (5/125).

³⁸⁶ Ibn-Madže, (1006), Ahmed, (4/304), Abdur-Rezzak, (2/51), Tajalisi, (731), Ibn-Džarud, (316), Asbehani u *Et-tergibu*, (3/28), Ibn-Hibban, (5/530-531), Taberani u *El-kebiru*, (8/174) i u *El-eusatu*, (1/224), Ebu-Nuajm u *El-hilje*, (5/27), Bejheki, (3/101), Hakim, (1/575). Dobrim ga smatra imam Nevevi. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/226).

³⁸⁷ Ebu-Davud, (664), Ibn-Huzejme, (3/26), Ahmed, (4/296), Abdur-Rezzak, (2/484), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/333), Hakim, (2/572). Imam Munziri i Nevevi ocijenili su ga dobrim. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/707), *El-medžmua*, (4/301) i *Sahihut-tergib*, (1/331). Hafiz Busiri turdi da su njegovi prenosioci pouzdani. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, (1/121). Šejh Albani ovaj hadis smatra vjerodostojnim. Vidjeti: *Sahihus-sunen*, (1/197) i *Gausul-mekdud*, (1/268).

³⁸⁸ Ebu-Davud, (676), i Ibn-Hibban, (5/533-534). Hafiz Askalani ga je ocijenio dobrim u *Fethul-bariju*, (2/213).

³⁸⁹ Muslim, (709), Nesai, (821), Ebu-Davud, (615), Ibn-Madže, (1015), Bejheki, (2/182). Vidjeti, također: *Fethul-bari*, (2/213).

Džuma-namaz se klanja dva rekata, jer Ibn-Omer prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: “Namaz putnika je dva rekata,³⁹⁰ i bajram-namazi su po dva rekata, džuma je dva rekata.”³⁹¹ Islamski učenjaci su se složili da se džuma-namaz sastoji iz dva rekata.³⁹² Džuma-namaz se po svojoj formi ne razlikuje od drugih dvorekatnih namaza, o čemu se detaljno kazivalo u knjizi “Svojstva Poslanikovog ﷺ namaza.”

Neke nepravilnosti dok se klanja u džematu

Prvo: Klanjanje namaza u prekinutim safovima bilo da su isprekidani stubovima ili nečim drugim. Kurrete b. ljas el-Muzeni ﷺ kaže: “U vrijeme Poslanika ﷺ zabranjivano nam je da pravimo saf između stubova i

³⁹⁰ Iz ovoga pravila izuzima se akšam-namaz koji se klanja tri rekata.

³⁹¹ Nesai, (1419), Ibn-Madže, (1072), Ahmed, (1/37), Tajalisi, (136), Ibn-Huzejme, (2/340), Ibn-Hibban, (7/22), Dija Makdisi u *El-muhtare*, (1/388), Taberani u *El-eusatu*, (8/244), Ebu-Jala, (1/207), Abd b. Humejd, (1/40), Ibn-Hazm, (4/265), Bejheki, (3/99-200). Imam Ibn-Seken, Nevevi i šejh Albani smatraju ga vjerodostojnim. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/338-339), *Et-telhisul-habir*, (2/583), *Nasbur-raje*, (2/189), *Irvaul-galil*, (3/105) i *Sahihus-Sunen-in-Nesai*, (1/457).

³⁹² Ovaj konsenzus navode Ibn-Munzir i Ibn-Hazm. Vidjeti: *El-eusat*, (4/98), *El-idžma*, str. (45) i *Meratibul-idžma*, str. (59).

udaljavani smo od njih.³⁹³ Enes b. Malik, nakon što je vidio neke klanjače da su klanjali između stubova, rekao je: "Izbjegavali smo to u Poslanikovo ﷺ vrijeme."³⁹⁴ Ibn-Mesud je kazao: "Ne pravite safove između stubova."³⁹⁵ Međutim, ako džamija postane tijesna, ne smeta klanjati između stubova kao što kaže imam Malik,³⁹⁶ jer se tada smatra nuždom.

Drugo: Povuci nekoga iz popunjenog safa, da onaj koji kasni ne bi klanjao sam u safu.³⁹⁷ Ovaj postupak je

³⁹³ Ibn-Madže, (1011), Ibn-Huzejme, (3/29-30), Ibn-Hibban, (El-mevarid 400), Bejheki, (3/104), Tajalisi, (1073), Hakim, (1/218). Imam Hakim, Zehebi i Albani ovo predanje su ocijenili vjerodostojnim. Ova ocjena se zasniva najvjerovatnije na skupini puteva kojim se navodi ovaj hadis, jer u njegovom lancu prenosilaca ima Ebu-Muslim Harun b. Muslim, koji ima anonimnu biografiju. Vidjeti: *Takribut-tehzib*, (2/317-318). Jedino ga Ibn-Hibban spominje kao pouzdanog prenosioca. Vidjeti: *Es-sikat*, (9/238-239).

³⁹⁴ Nesai, (820), Ebu-Davud, (673), Tirmizi, (229) i ocijenio ga je vjerodostojnim. Ahmed, (3/131), Ibn-Huzejme, (3/30), Bejheki, (3/104), Hakim, (1/218). Hakim i Zehebi su ga svrstali među vjerodostojne predaje. Ispravnost ovoga hadisa potvrdio je i hafiz Ibn-Hadžer u *El-fethu*, (1/578), kako stoji u *El-kaulul-mubin*, str. (223). Ocjenu Ibn-Hadžera prenio je također šejh Albani u svojim opaskama na *Sahihu Ibni-Huzejme*, (3/30) i složio se s njim.

³⁹⁵ Bejheki, (3/104).

³⁹⁶ Vidjeti: *El-mudevenetul-kubra*, (1/230).

³⁹⁷ Ovo mišljenje zastupaju Ata, Ibrahim, Ibn-Hazm, Nevevi, Ibn-Hadžer i drugi. Vidjeti: *El-muhalla*, (4/52), *El-medžmua*, (4/256) i *Bestul-kef*, str. (56) od imama Sujutija.

primjetan izričito kod mlađih klanjača. Tako, neki od njih kada zakasni na namaz i zatekne zadnji saf popunjen, pride nekom od klanjača koji se nalazi na kraju safa, dotakne njegovo rame ili ga povuče da se vrati u novi saf, budući da je Poslanik ﷺ zabranio da klanjač bude sam u safu. Poslanik ﷺ naredio je jednom ashabu da ponovi namaz jer je klanjao sam iza safa.³⁹⁸ Nema sumnje da je namaz iza safa, zasebno, pogrešan postupak ukoliko postoji mogućnost pristupa u saf. Međutim, ako klanjač nema mogućnosti da nađe mjesta u safu onda će stati sam iza popunjenog safa i tako će klanjati. Ako mu se neko u međuvremenu pridruži dobro je, a ako ne završiće svoj namaz i neće ga ponavljati.³⁹⁹ U jednoj predaji se spominje da je Poslanik ﷺ, podstičući na upotpunjavanje safova, rekao: "Upotpunite prvi saf, potom

³⁹⁸ Tirmizi, (230), Ebu-Davud, (682), Ibn-Madže (1013), Ahmed, (4/228), Tahavi, (1/394), Ibn-Ebi-Šejbe (7/279), Ibn-Huzejme, (3/30), Ibn-Hibban, (5/576), Bejheki, (3/105), Ibn-Sad, (5/551), Tajalisi, (1201), Ibn-Earabi u *El-mudžemu*, (985). Imam Tirmizi i Nevevi su ga ocijenili dobrim. Vidjeti: *El-medžmua*, (4/298). Imam Ahmed, Ibn-Huzejme, Ibn-Hibban, Ibn-Kajjim i Busiri smatraju ga vjerodostojnim. Vidjeti: *Ialamul-muvekkitin*, (2/358), *Misbahuz-zudžadže*, (1/339), *Ed-diraje*, (1/171) od Ibn-Hadžera, i *Tuhfetul-ahvezi*, (2/21). Šejh Albani je naveo ovaj hadis sa više različitih puteva, potom ga je svrstao među vjerodostojna predanja. Vidjeti: *El-irva*, (2/323-329).

³⁹⁹ Vidjeti: *El-bahrur-raik*, (2/35), *Eš-šerhul-mumtia*, (3/381-382), *Irvaul-galil*, (2/329), *Es-silsiletud-daife*, (2/322-323).

onaj koji slijedi, tako da nepotpuni saf bude uvijek zadnji saf.”⁴⁰⁰ Iz ovoga hadisa vidimo da je obaveza popuniti safove i ne prekidati ih. Povlačenje nekoga iz popunjenog safa zasniva se na jednom hadisu⁴⁰¹ po kojem nije dozvoljeno raditi iz dva razloga. Prvo, nije vjerodostojan, i drugo, oponira autentičnim predajama zabilježenim u najispravnijim hadiskim zbirkama koje obavezuju na upotpunjavanje i zbijanje safova. Također, vraćanjem klanjača u saf iza čini mu se nepravda, jer je njegov saf uredniji. Zatim se dotični klanjač ometa u svome namazu i dekoncentriše. Ovim postupkom se pravi praznina u već popunjenom safu, a Poslanik ﷺ je rekao: “Ko popuni saf Allah upotpunio njegovu nagradu, a ko prekine saf Allah prekinuo njegovu nagradu.”⁴⁰² U drugom hadisu Poslanik

⁴⁰⁰ Ebu-Davud, (671), Nesai (817), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Imam Nevevi ga je ocijenio dobrim u *El-medžmua*, (4/227). Vidjeti: *El-miškah*, (1/342) i *Sahihus-Sunen-in-Nesai*, (1/270).

⁴⁰¹ Bejheki, (3/105), Ebu-Jala, (1588), Taberani u *El-eusatu*, (7/374), Ibn-Earabi u *El-muadžemu*, (1268), Ebu-Davud u *El-merasilu*, (83). Zbog neispravnosti ove predaje vidjeti: *Et-telhisul-habir*, (2/538-539), *El-medžmua*, (4/298), *El-medžmea*, (2/96), *Irvaul-galil*, (2/325-327) i *Es-silsiletud-daiife*, (2/321-323).

⁴⁰² Nesai, (818), Ebu-Davud, (666), Ahmed, (5724), Ibn-Hujejme, (3/23), Hakim, (1/213). Po ocjeni Hakima i Zehebija ovaj hadis ispunjava Muslimove kriterije.

ﷺ rekao je: “Dobro se pazite praznina (u safu).”⁴⁰³ Dakle, ukoliko se klanjač zatekne iza nepopunjenog safa, ući će u njega ako ima mogućnosti. Ako nema, klanjaće sam i njegov namaz je ispravan, jer Allah ﷻ ne opterećuje svoje robove preko njihovih mogućnosti. Poslanik ﷺ kaže: “Kada vam naredim nešto učinite od toga koliko možete.”⁴⁰⁴ Hasan el-Basri nije vidio prepreke da klanjač stane sam iza popunjenog safa ako ne može pristupiti u njega.⁴⁰⁵ Šejhul-islam Ibn-Tejmijje kaže: “Sve elementarne radnje namaza spadaju sa obaveznika kada je nemoćan da ih učini.”⁴⁰⁶ Slično ovome kazao je imam Nevevi.⁴⁰⁷ Hadis u kome se spominje ponavljanje namaza onoga koji klanja zasebno odnosi se na klanjače koji klanjaju samostalno iza nepopunjenog safa,⁴⁰⁸ i u tome slučaju ne vrijedi namaz. Međutim, onome koji ne nađe mjesta u safu, ne preostaje nego da klanja sam. Imam Malik turdi da nije ispravno prekidati popunjeni saf povlačeći nekoga unazad,

⁴⁰³ Taberani u *El-kebiru*, (11/188), Ebu-Muhammed el-Ensari u *Tabekatul-muhaddisin*, (3/342). Šejh Albani ga je ocijenio vjerodostojnim u *Es-sahiha*, (4/352-353). Ibn-Ebi-Šejbe, (1/333) i Abdur-Rezzak, (2/57) od Ataa od Poslanika ﷺ (mursel). Taberani ga u drugoj verziji prenosi kao riječi Ibn-Abbasa. Vidjeti: *El-muadžemul-kebir*, (11/188).

⁴⁰⁴ Buhari, (7288), Muslim, (1337).

⁴⁰⁵ Ibn-Ebi-Šejbe, (2/12), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

⁴⁰⁶ Vidjeti: *Medžmuatul-fetava*, (23/396).

⁴⁰⁷ Vidjeti: *Fethul-bari*, (13/322) i *Nejlul-eutar*, (8/277).

⁴⁰⁸ Vidjeti: *Bestul-kef*, str. (14).

a namaz samostalnog klanjača iza već popunjenog safa smatra ispravnim.⁴⁰⁹ Ovo mišljenje su odabrali šejhul-islam Ibn-Tejmijje, šejh Ibn-Baz i drugi.⁴¹⁰

Treće: Prekomjerno raskoračavanje u safu. Ovaj postupak, također, nema svoje potpore u Sunnetu i očito kontradiktira predajama u kojima se navodi da su ashabi spajali stopalo sa stopalom i koljeno sa koljenom. Nisu širili svoje noge više od toga. U slučaju da netko od klanjača ne zna za ovaj sunnet, ili zna ali ga ne praktikuje, ili slijedi fikhsko-pravnu školu koja ne zagovara spajanje stopala sa stopalom, onda će onaj koji ga praktikuje stati u širini svojih kukova, a nožne prste usmjeriti prema kibli.⁴¹¹ Neće razmicati svoje noge lijevo-desno da bi sastavio stopalo sa stopalom svoga brata, iritirajući ga time. Ovdje je bitno naglasiti da primjena svakog sunneta povećava vrijednost namazu i upotpunjuje ga. Poslanik ﷺ je kazao: "Klanjajte kako ste vidjeli mene da klanjam,"⁴¹² tj. obavite namaz kako sam ga ja obavio, bez dodavanja ili oduzimanja.

⁴⁰⁹ Vidjeti: *El-mudevenetul-kubra*, (1/229).

⁴¹⁰ Vidjeti: *El-ihitjāratul-ilmijje*, str. (42) i *Fethul-bari*, (2/213) sa opaskama šejha Ibn-Baza. Uzeto iz *El-kavlul-mubin*, str. (259-260).

⁴¹¹ Vidjeti: *Svojstva Poslanikovog ﷺ namaza*, str. (78) od autora.

⁴¹² Buhari, (7246) i u *El-edebul-mufredu*, (213), Darimi, (1253), Darekutni, (1296) i ocijenio ga je vjerodostojnim.

Četvrto: Preticanje imama. Ova pojava raširena je u gotovo cijelom muslimanskom svijetu. Brojni su hadisi koji zabranjuju preticanje imama. Citiraćemo one najpoznatije i najispravnije. Enes b. Malik prenosi da se Poslanik ﷺ jedanput nakon namaza okrenuo prema ashabima i rekao: "O ljudi, ja sam vaš imam, zato me ne pretičite sa rukuom, sedždom, kijamom, niti predavajući selam."⁴¹³ Ebu-Hurejre kaže da je Poslanik ﷺ rekao: "Zar ne strahuje onaj koji digne glavu prije imama da će mu Allah izobličiti njegovu u magareću glavu?!"⁴¹⁴ Na osnovu ovoga hadisa imam Buhari je naslovio cjelinu: "Griješ onoga koji digne glavu prije imama."⁴¹⁵ Imam Nevevi u Muslimovom "Sahihu" naslovio je poglavlje: "Zabrana preticanja imama čineći ruku, sedžde i slično."⁴¹⁶ Ovom hadisu imam Bezzar i Teberani dodaju: "...onaj ko diže i spusta glavu prije imama zaista je njegova glava u šejtanovoj ruci."⁴¹⁷ Ibn-Džundub prenosi da je Vjerovjesnik ﷺ kazao: "Kada budete klanjali ne pretičite imama sa

⁴¹³ Muslim, (426) i ovo je njegova verzija. Ebu-Davud, (619), Ibn-Madže, (973), Darimi, (1315).

⁴¹⁴ Buhari, (691), Muslim, (427).

⁴¹⁵ Vidjeti: *Sahihul-Buhari*, str. (155).

⁴¹⁶ Vidjeti: *El-minhadž*, (4/125).

⁴¹⁷ Bezzar, (El-kešf 475). Imam Hejsemi u *Medžmeuz-zeva'id*, (2/230) kaže da je ovaj lanac prenosilaca dobar. Abdur-Rezzak, (3753) kao riječi Ebu-Hurejre koga je ispravnim ocijenio hafiz Askalani u *El-fethu*, (2/237).

rukuom i sedždom, već neka on vas pretekne."⁴¹⁸ Ovi hadisi jasno ukazuju na zabranu preticanja imama, a također i činjenja istovremenih pokreta sa imamom. Aiša prenosi da je Poslanik ﷺ rekao: "*Imam treba da se slijedi i ne razilazite se od njega. Kada donese tekbir donesite i vi, kada dignu glavu dignite i vi, kada bude klanjao sjedeći klanjajte i vi sjedeći.*"⁴¹⁹ U komentaru ovoga hadisa imam Nevevi kaže: "Kada imam završi sa tekbirom tek tada muktedije donose tekbir. Tako čine ruku i sedžde nakon što ih učini imam, te predaju selam nakon što imam preselami."⁴²⁰ Tako su ashabi Allahovog Poslanika ﷺ razumjeli ovaj hadis. El-Bera b. Azib kaže: "Kada bi Poslanik ﷺ rekao '*Semi Allahu limen hamideh*', nijedan od nas ne bi povijao svoja leđa dok Poslanik ﷺ ne spusti svoje čelo na tlo, potom bismo učinili sedždu nakon njega."⁴²¹ U drugoj predaji stoji: "Ostali bismo stojeći dok ne vidimo Vjerovjesnika ﷺ da je stavio svoje čelo na tlo, potom bismo ga slijedili."⁴²² Imam Ahmed b. Hanbel kaže: "Imam je obavezan posavjetovati muktedije, zabraniti im da ga pretiču čineći ruku i sedžde i da ih ne čine zajedno sa imamom. S druge strane, treba im

⁴¹⁸ Bezzar, (El-kešf 473). Vidjeti: *Es-silsiletus-sahiha*, (3/38).

⁴¹⁹ Buhari, (688), Muslim, (412, 414) i ovo je njegova verzija.

⁴²⁰ Vidjeti: *El-minhadž*, (4/110-111).

⁴²¹ Buhari, (690), Muslim, (474).

⁴²² Muslim, (474) koji navodi pet identičnih predaja.

narediti da ih čine nakon što ih on učini."⁴²³ Na drugom mjestu imam Ahmed kaže: "Čudno je da se čovjek odazove na ezan želeći obaviti namaz iskreno u ime Allaha. Nekada izađe po kiši, blatu i noćnoj tami nesiguran od njenih izazova, a možda je i bolestan. Potom ga šejtan prevari pa pretiče imama u namazu i izađe iz džamije bez namaza."⁴²⁴ Prema tome, očita je greška onih koji žure prije imama ne znajući da tako mogu izaći iz džamije griješni umjesto nagrađeni. S druge strane, neki klanjači kasne za imamom, pa čine ruknove u vremenu kada imam treba prijeći ili prelazi na drugi rukn. Ko kasni za imamom nije postupio po uputi Poslanika ﷺ koji kaže: "*Imam treba da se slijedi i ne razilazite se od njega, pa kada donese tekbir donesite i vi, kada učini ruku učinite i vi.*"⁴²⁵ Dakle, muktedije čine sve radnje neposredno nakon imama, ne prije niti kasnije, već onako kako su to činili ashabi Allahovog Poslanika ﷺ.

Peto: Zijevanje u namazu. Nema dvojbe da šejtan nastoji pokvariti ili umanjiti vrijednost vjernikovog namaza. Došaptava mu u namazu: "Prisjeti se toga i toga," tako da se čovjek sjeti onoga čega se nije mogao ranije sjetiti,

⁴²³ Vidjeti: *Risaletus-salah*, str. (25) od imama Ahmeda.

⁴²⁴ Vidjeti: *Ibid*, str. (15).

⁴²⁵ Buhari, (688) Muslim, (414).

pa zaboravi koliko je klanjao rekata.⁴²⁶ Jedna od šejtanskih metoda je nagovaranje muslimana na zijevanje u namazu i to daleko više nego u drugim vremenima. Tako, vidimo da čovjek skoro nikada ne zijeva, međutim, kada donese početni tekbir počne sa zijevanjem. Ebu-Hurejre prenosi da je Poslanik ﷺ kazao: "Allah voli kihanje, a ne voli zijevanje, pa kada neko od vas kihne i zahvali Allahu obaveza je svakom muslimanu koji ga čuje da mu kaže 'jerhamukellah'. Zijevanje je od šejtana, pa ko bude zijevao neka se suzdrži koliko može, a ako (otvori svoja usta, zijevajući) kaže: 'Aaah', šejtan mu se smije."⁴²⁷ U predaji Ebu-Seida el-Hudrijja Vjerovjesnik ﷺ kaže: "Ko bude zijevao neka stavi svoju ruku na usta i stisne ih, jer šejtan ulazi u njih."⁴²⁸ Imam Buhari je u svome "Sahihu" i "El-edebul-mufredu" naslovio poglavlje: "Stavljanje ruke pri zijevanju."⁴²⁹ Međutim, imam Buhari nije spomenuo ovaj hadis u "Es-sahihu" zbog toga što nije ispunio njegove kriterije, ali je naslovio cjelinu kojom je ukazao na njega, potom ga je citirao u djelu "El-edebul-mufred." Ovo je bonton muslimana uzet iz neprikosnovenog izvora, Sunneta Allahovog Poslanika ﷺ. Stavljanje ruke na usta

⁴²⁶ Hadis u ovome kontekstu bilježe Buhari, (1231) i Muslim, (389).

⁴²⁷ Buhari, (6226), Tirmizi, (2747), Ahmed, (2/428), Hakim, (4/263-264).

⁴²⁸ Muslim, (2995), Buhari u *El-edebul-mufredu*, (949), Tirmizi, (2746), Ebu-Davud, (5025), Ibn-Hujejme, (2/60), Darimi, (1328), Ahmed, (3/96).

⁴²⁹ Vidjeti: *Sahihul-Buhari*, str. (1329) i *El-edebul-mufred*, str. (357).

urijedi uvijek osim u namazu, kada se ne stavlja ruka na usta. U hadisu Ebu-Seida stoji da je Poslanik ﷺ rekao: "Kome se bude zijevalo u namazu neka se suzdrži od zijevanja koliko može, jer šejtan ulazi u usta onoga koji zijeva."⁴³⁰ Dakle, zijevanje u namazu se suzbija koliko je moguće. Allah ﷻ voli kihanje, ali pored toga Poslanik ﷺ stišavao je svoj glas prilikom kihanja.⁴³¹ Šta je onda sa zijevanjem i onim klanjačima koji zijevajući kažu "aaah" tako da se čuje po cijeloj džamiji?! Po ovosvjetskim kriterijima potčinjeni ne može zijevati u prisustvu pretpostavljenog, pa kako onda zijevati u namazu dok se stoji pred Gospodarom svih sujeta, Uzvišenim Allahom?!

⁴³⁰ Muslim, (2995), Tirmizi, (370), Ibn-Hujejme (2/61).

⁴³¹ Tirmizi, (2745), Ebu-Davud, (5029), Bejheki u *Es-sunenu*, (2/290), u *Eš-šuabu*, (7/31) i u *El-adab*, (350), Ebu-Nuajm u *El-hilje*, (8/398), Dževheri u *Musnedu Ibnil-Džad*, (1/476). Imam Tirmizi i šejh Albani ovaj hadis ocijenili su vjerodostojnim. Ibn-Earebi ga smatra dobrim. Vidjeti: *Fethul-bari*, (10/602), *Tuhfetul-ahvezi*, (8/15) i *Sahihus-Sunenit-Tirmizi*, (3/96-97). Slično ovome navodi se u hadisu Ibn-Omera, ali se hadiski stručnjaci kritički osvrću na njegovu autentičnost. Vidjeti: *Medžmeuz-zeva'id*, (8/56). Hafiz Ibn-Hadžer kaže: "Od etike kihanja je stišati glas, zahvaliti Allahu povišenim glasom, pokriti svoje lice da se ne uznemiravaju prisutni..." Vidjeti: *Fethul-bari*, (10/602). Na osnovu prethodnog hadisa imam Tirmizi i Bejheki naslovili su cjelinu: "Prigušivanje glasa i pokrivanje lica kod kihanja." Vidjeti: *Tuhfetul-ahvezi*, (8/14) od Mubarekfurija, *El-adab*, str. (209) i *Eš-šuab*, (7/31) od imama Bejhekija.

Šesto: Puno pokreta i uznemirenosti u namazu. Svaki bespotrebni pokret u namazu aludira da klanjač nije dovoljno koncentrisan i skrušen. Neki u namazu pucketaju prstima, gledaju u sat ili kroz prozor, neprekidno pomjeraju svoja stopala, koljena, noge ili cijeli trup, dižu svoje glave gore-dolje, bespotrebno popravljaju svoju odjeću ili glade bradu, dišu tako duboko da se jasno čuje uzdisaj i izdisaj, bespotrebno se nakašljavaju, osmjejuju itd. Uzvišeni Allah hvali one koji smireno, skrušeno i ponizno obavljaju namaze, pa kaže: "Uspjeli su vjernici oni koji namaze svoje skrušeno obavljaju"⁴³² U drugom ajetu, opisujući prave vjernike Allah ﷻ kaže: "Oni koji svoje namaze smireno obavljaju"⁴³³ Smirenost i skrušenost su srž namaza a ako ona isčezne namaz gubi svoju svrhu i postaje samo forma bez efekta. Poslanik ﷺ je vidio ashabe kako pokazuju svojim rukama lijevo-desno dok predaju selam, pa im je rekao: "Šta vam je pa pokazujete svojim rukama, kao da su repovi konja preplašenih?! U namazu budite smireni!"⁴³⁴ U drugim predajama Vjerovjesnik ﷺ kaže: "Čovjek završi namaz a od njega mu se ne upiše osim desetina ili devetina ili osmina ili sedmina ili šestina ili petina ili četvrtina ili

⁴³² Prijevod značenja Kur'ana, El-Muminun, (1-2).

⁴³³ Prijevod značenja Kur'ana, El-Mearidž, (23). Ovo je jedan od komentara ovoga ajeta. Vidjeti: *Tefsirul-Kur'anil-azim*, (4/450).

⁴³⁴ Muslim, (430) i (431).

trećina ili polovina."⁴³⁵ Neki islamski učenjaci kažu da tri ili više bespotrebnih pokreta klanjaču kvari namaz. Za ovo mišljenje ne postoje pouzdani dokazi⁴³⁶ na koje se možemo osloniti, već je ispravno kazati da bespotrebni pokreti i uznemirenost u namazu mogu pokvariti namaz, ne ograničavajući to na određeni broj, a Allah ﷻ najbolje zna. Ovdje možemo upozoriti na jedan apokrifan hadis u kome stoji da je Poslanik ﷺ vidio čovjeka kako se igra svojom bradom u namazu, pa je rekao: "Da je njegovo srce mirno i ponizno, bili bi i udovi."⁴³⁷

⁴³⁵ Ebu-Davud, (796), Ahmed, (4/319), Ibn-Hibban, (5/211), Ebu-Jala, (1615), Bejheki, (2-281) i u *Eš-šuabu*, (3/136), Humejdi u *El-musnedu*, (1/80), Tajalisi, (650), sa dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihul-sunen*, (1/226).

⁴³⁶ Vidjeti: *Fetava islamije*, (1/199-200) i *El-kavlul-mubin*, str. (114).

⁴³⁷ Hakim Tirmizi u *Nevadirul-usul*, (4/24), (2/172) i (3/210). U lancu prenosilaca ovoga hadisa ima Ebu-Davud Sulejman b. Amr Kufi koji je po mišljenju mnogih učenjaka pokvareni lažov koji izmišlja hadise i pripisuje ih Poslaniku ﷺ. Vidjeti: *El-kamilu fid-duafa*, (3/245-246) i *El-mugni fid-duafa*, (1/442). Ova predaja navodi se i drugim putem kao riječi Ebu-Hurejre. Međutim, u njenom lancu prenosilaca ima mahana. Zbog neprihvatljivosti ovog predanja vidjeti: *Tahridžu ehadisil-ihja*, (sa El-ihja 1/205-206) od hafiza Irakija, *Fejdul-kadir*, (5/319), *El-bejanu vet-tarif*, (3/130) od imama Hisinija, *Es-silseletud-daife*, (1/143-144), *Irvaul-galil*, (2/92-93) i *Daiful-džamia*, (4821). Ovaj hadis je poznat kao riječi Ibn-Musejijba koga bilježi Ibn-Ebi-Šejbe, (2/86), Abdur-Rezzak, (2/266), Ibn-Mubarek u *Ez-zuhdu*, (1/419), Muhammed b. Nasr u *Tazimu kadris-salah*, (1/194), sa slabim lancem prenosilaca. Također ga

Sedmo: Kupoprodaja u džamiji.⁴³⁸ Džamije su Allahove kuće, namijenjene prevashodno za ibadet, i nema smetnje u njima činiti ono što će koristiti vjeri i muslimanima. Međutim, nije dozvoljeno od džamije činiti pijacu. Ebu-Hurejre prenosi da je Vjeroujesnik ﷺ kazao: "Ako vidite nekoga da prodaje ili kupuje u džamiji recite: 'Dabogda ti ne uspjela trgovina,' a ako vidite nekoga da pita za izgubljenju životinju recite: 'Allah ti je ne uratio.'"⁴³⁹ U drugom hadisu stoji da je Poslanik ﷺ zabranio kupovinu i prodaju u džamiji.⁴⁴⁰ U ovo, također, ulazi i beskorisna priča u kojoj ima ogovaranja,

bilježi Muhammed b. Nasr u *Tazimu kadris-salah*, (1/194) kao riječi Huzejfe b. Jemana, ali sa isto tako slabim lancem prenosilaca.

⁴³⁸ Vidjeti: *Tenbihul-gafilin*, str. (261, 263).

⁴³⁹ Tirmizi, (1321) i ocijenio ga je dobrim. Ibn-Huzejme, (3/274), Ibn-Hibban, (El-mevarid 313), Bejheki, (2/447), Ibn-Suni, (154), Nesai u *Amelul-jevm*, (176), Darimi, (1401), Ibn-Hazm, (4/246-247), Hakim, (2/56) i kaže da je ova predaja vjerodostojna po Muslimovim kriterijima. S njim su se suglasili imam Zehebi i šejh Albani. Vidjeti: *El-irva*, (5/134). Hafiz Askalani ovaj hadis smatra dobrim. Vidjeti: *Netaidžul-efkar*, (1/295) i *Udžaletur-ragibil-mutemenni*, (1/210). Imam Muslim, (568) također je zabilježio drugi dio ovoga hadisa.

⁴⁴⁰ Tirmizi, (322) i ocijenio ga je dobrim. Ebu-Davud, (1079), Ibn-Madže, (756), Ahmed, (2/179). Šejh Albani ovu predaju smatra dobrom. Vidjeti: *El-miškah*, (1/228). Šejh Ahmed Šakir ju je ocijenio vjerodostojnom u svojim opaskama na *El-musned*, (6/230).

prenošenja riječi i sl., koja je u osnovi zabranjena i mimo džamije.

Ovo su samo neki najučestaliji propusti koji se dešavaju za vrijeme džume-namaza.

Što se tiče učenja Kur'ana na džumi, Ebu-Hurejre prenosi da je Poslanik na prvom rekatu džume-namaza učio suru El-Džumua, a na drugom El-Gašije. Ponekad bi umjesto El-Gašije na drugom rekatu učio suru El-Munafikun.⁴⁴¹ Također, En-Numan b. Bešir prenosi da bi Allahov Poslanik na džumi i bajram-namazu učio sure: El-Eala i El-Gašije.⁴⁴²

Nakon završetka namaza Poslanik ﷺ bi se okrenuo prema ashabima. Semure b. Džundub kaže: "Nakon što bi predao selam Vjeroujesnik ﷺ okrenuo bi se licem prema nama."⁴⁴³ Na osnovu ovoga hadisa imam Buhari je naslovio cjelinu: "Imam se okreće prema muktedijama nakon selama."⁴⁴⁴ Aiša kaže da Poslanik ﷺ ne bi ostao na svome mjestu nakon selama, osim da izgovori:

⁴⁴¹ Muslim, (877), Nesai, (1422), Ebu-Davud, (993-994), Tirmizi, (519), Ibn-Madže, (924), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/471), Ibn-Hibban, (7/46-47), Ibn-Huzejme, (3/171), Bezzar, (9/215).

⁴⁴² Muslim, (878), Nesai, (1421), Ebu-Davud, (992), Tirmizi, (3/56), Ibn-Madže, (926), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/471), Ibn-Hibban, (7/48), Ahmed, (5/13-14), Ibn-Huzejme, (3/172), Taberani, (7/221).

⁴⁴³ Buhari, (845).

⁴⁴⁴ Vidjeti: *Sahihul-Buhari*, str. (185).

"Allahumme Entes-Selam ve minkes-Selam tebarekte ja zel-Dželali vel-Ikram."⁴⁴⁵ Šejhul-islam Ibn-Tejmije kaže: "Ne treba imam nakon selama ostati na svome mjestu, osim da izgovori 'Allahumme Entes-Selam...'"⁴⁴⁶ Potom bi Poslanik ﷺ zikrio nakon džume-namaza na način o kome smo prethodno govorili u knjizi "Svojstva Poslanikovog ﷺ namaza."

⁴⁴⁵ Muslim, (592), Tirmizi, (298), Ibn-Madže, (934), Tajalisi, (1558).

⁴⁴⁶ Vidjeti: *Medžmuatul-fetava*, (22/505).

Džumanski sunneti nakon namaza

Ebu-Hurejre prenosi da je Poslanik ﷺ kazao: "Ako budete klanjali poslije džume, klanjajte četiri rekata."⁴⁴⁷ Ibn-Omer prenosi da Poslanik ﷺ nije klanjao nakon džume-namaza, osim kada se vrati kući. Klanjao bi dva rekata.⁴⁴⁸ Sunneti nakon džume u mnogo čemu liče sunnetima nakon podne-namaza. Od Poslanika ﷺ preneseno je da je klanjao nakon podne-namaza dva⁴⁴⁹ i podstakao na klanjanje četiri rekata.⁴⁵⁰ Dva šejhul-islama Ibn-Tejmije i Ibn-Kajjim odabrali su mišljenje da se klanjaju četiri rekata nakon džume ako se klanjaju u džamiji, a ako se klanjaju kod kuće onda dva rekata.⁴⁵¹ Ibn-Kajjim kaže: "Na ovo ukazuju hadisi Poslanika ﷺ. Ebu-Davud prenosi da je Ibn-Omer nakon džume klanjao četiri rekata u džamiji, ili dva kod kuće."⁴⁵²

⁴⁴⁷ Muslim, (881), Ebu-Davud, (1131), Nesai u *Kitabul-džumua*, (96), Ahmed, (2/499), Tajalisi, (2406), Ismaili u *El-muadžemu*, (1/343-344), Dulabi u *El-kuna*, (1/210), Bejheki, (3/240) i u *Es-sunen-us-sugra*, (1/224).

⁴⁴⁸ Buhari, (937), Muslim, (882).

⁴⁴⁹ Buhari, (1180), Muslim, (729).

⁴⁵⁰ Tirmizi, (427), Ebu-Davud, (1269), Ibn-Madže, (1171), Ahmed, (6/325). Imam Tirmizi i šejh Albani ovu predaju smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *El-miška*, (1/367).

⁴⁵¹ Vidjeti: *Zadul-mead*, (1/340) i *Šerhu rijadis-salihin*, (3/294).

⁴⁵² Vidjeti: *Zadul-mead*, (1/340).

Međutim, ne poznajemo vjerodostojne i jasne hadise na kojima se zasniva ovo mišljenje. Što se tiče citirane predaje Ibn-Omera ona je u "Zadul-meadu" spomenuta u skraćenom i iskrljenom obliku. Izvorna verzija ove predaje spominje da je Ibn-Omer nakon džume-namaza u Mekki klanjao dva, potom je klanjao četiri rekata. Ako bi bio u Medini ne bi klanjao nakon džume dok se ne vrati kući. Klanjao bi dva rekata kod kuće. Kada je upitan o ovom postupku, rekao je: "Tako je činio Poslanik ﷺ."⁴⁵³ Prema tome, ova predaja nije validan argument kojim se podupire ovo mišljenje, jer ukazuje da je Ibn-Omer klanjao šest rekata nakon džume-namaza u Mekki a ne četiri.⁴⁵⁴ Također, ova predaja nije jasno precizirala da je Ibn-Omer klanjao sunnete u džamiji. Prenosi se od Alije b. Ebi-Taliba da je naređivao šest rekata nakon džume, dva pa četiri.⁴⁵⁵ Slično se navodi od Ebu-Musaa el-Ešarija.⁴⁵⁶ Ovo mišljenje zastupa imam Ahmed, ali smatra da treba

⁴⁵³ Ebu-Davud, (1130), Hakim, (1/290), Bejheki, (3/240). Imam Hakim, Nevevi, Zehebi, Ahmed Šakir i šejh Albani su ovu predaju ocijenili vjerodostojnom. Vidjeti: *Hulasatul-ahkam*, (2/811-812), opaske Šakira na *El-musned*, (5/245) i *Sahihus-sunen*, (1/310).

✕ ⁴⁵⁴ Vidjeti: *Nejlul-eutar*, (3/281), *Bezlul-medžhud*, (6/154), *Eš-šerhul-mumtia*, (5/102) i *Temamul-minne*, str. (432-433).

⁴⁵⁵ Abdur-Rezzak, (3/247), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/464) i Taberani u *El-kebiru*, (9/309), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca.

⁴⁵⁶ Ibn-Munzir u *El-eusatu*, (4/126).

preselamiti na svaka dva rekata.⁴⁵⁷ Islamski učenjaci se razilaze oko džumanskih sunneta s obzirom na broj rekata i mjesto gdje se klanjaju, u džamiji ili kod kuće. Nema smetnje klanjati nakon džume dva ili četiri rekata u džamiji, ali ih je bolje klanjati kod kuće zbog mnoštva hadisa koji ukazuju da su namazi u kući bolji nego u džamiji, osim propisanih.⁴⁵⁸ Također je lijepo kombinovati dva i četiri rekata zbog očuvanja sunneta.⁴⁵⁹ Što se tiče klanjanja šest rekata sunneta nakon džume, koje se navodi u hadisu Ibn-Omera, neki učenjaci smatraju da to vrijedi eksplicitno za El-mesdžidul-haram u Mekki,⁴⁶⁰ a Allah najbolje zna.

⁴⁵⁷ Vidjeti: *El-mesaiil*, str. (121) od Abdullaha b. Ahmeda b. Hanbela. Ovo mišljenje je također odabrao Ebu-Jusuf. Vidjeti: *Bezlul-medžhud*, (6/154).

✕ ⁴⁵⁸ Vidjeti: *Temamul-minne* str. (341-342). Što se tiče hadisa koji govore o vrijednosti dobrovoljnih namaza u kući vidjeti knjige: *Svojstva Poslanikovog ﷺ namaza* i *Svojstva Poslanikovog ﷺ posta* gdje se opširnije o tome govorilo. Ovdje je bitno naglasiti da je neophodno napraviti pauzu između farza i sunneta, o čemu je također bilo govora.

⁴⁵⁹ Vidjeti: *Eš-šerhul-mumtia*, (5/103).

⁴⁶⁰ Vidjeti: *Temamul-minne*, str. (343). Hafiz Iraki turdi da je Ibn-Omer ovim želio prenijeti postupak Vjerovjesnika ﷺ u Medini, jer nema pouzdanih predaja da je Poslanik ﷺ u Mekki klanjao džumu-namaz. Vidjeti: *Tuhfetul-ahvezi*, (3/59). Međutim Ibn-Redžeb je porekao klanjanje šest rekata nakon džume. Vidjeti: *Takrirul-kavaid*, (1/87).

Propis klanjanja podne nakon džume-namaza

Uzvišeni Allah je obavezao muslimane na slijedenje Kur'ana i Sunneta, koji su osnovni izvori islamskog učenja. Obligatna je dužnost vjernika općenito, a islamskih učenjaka posebno, da se u svim svojim sporovima vraćaju Allahovoj ﷻ Objavi i Sunnetu Poslanika ﷺ. Ko razborito pogleda u Kur'an i vjerodostojne hadise vidjeće da klanjanje podne-namaza nakon džume nema svoje osnove. Također, ovaj čin je u kontradiktornosti sa kur'ansko-hadiskim postavkama.

Uzvišeni Allah kaže: "O vjernici, kada se petkom na namaz pozovete kupoprodaju ostavite i na namaz požurite, to vam je bolje neka znate. A kada namaz obavite onda se po zemlji razidite i Allahovu blagodat tražite i spominjite Allaha puno da biste uspjeli."⁴⁶¹ Prvi ajet aludira na obavezu džume-namaza i zabranu kupoprodaje za vrijeme namaza. Potom Uzvišeni kaže: "A kada namaz obavite onda se po zemlji razidite..." tj. kada klanjate džumu-namaz, koja po konsenzusu muslimana

⁴⁶¹ Prijevod značenja Kur'ana, El-Džumua, (9-10).

prvih i potonjih generacija ima samo dva rekata,⁴⁶² onda nastavite sa svojim svakodnevnim poslovima.

Islam je upotpunjen u Poslanikovo ﷺ vrijeme tako da nije moguće činiti bilo kakve promjene nakon toga. Allah ﷻ kaže: "Danas sam vam vašu vjeru upotpunio i svoju blagodat prema vama usavršio..."⁴⁶³ Allahov Poslanik ﷺ je rekao: "Ostavio sam vam dvije stvari, ako ih se budete držali nikada nećete zalutati; Kur'an i moj Sunnet."⁴⁶⁴ U drugoj predaji stoji: "...ko bude živio nakon mene vidjeće mnoga razilaženja. Zato se držite moga Sunneta i sunneta mojih pravednih i upućenih vladara nakon mene. Prihvatite se toga kao kada svojim očnjacima zagrizete nešto. Dobro se pazite novotarija, jer je svaka novotarija zabluda."⁴⁶⁵

⁴⁶² Vidjeti: *El-idžma*, str. (45), *Hulasatul-ahkam*, (2/809) i *Keššaful-kina*, (2/76), *Hajrul-ejjami*, str. (34).

⁴⁶³ Prijevod značenja Kur'ana, El-Maide, (3).

⁴⁶⁴ Malik, (*Tenvirul-havalik* 3/93), Hakim, (1/93), Bejheki, (10/114), Darekutni, (4559), Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/80), Ibn-Abdul-Berr u *Et-temhidu*, (24/331), Ibn-Hazm u *El-ihkamu*, (6/243). Šejhul-islam Ibn-Tejmijje je ovim hadisom dokazivao obavezu slijedenja Sunneta. Vidjeti *Meseletut-tekfir*, (2/474) od šejha Abdul-Medžida Mešabija. Šejh Albani ga je ocijenio dobrim u *Es-silsiletus-sahiha*, (4/355-361) i *El-miška*, (1/66).

⁴⁶⁵ Ebu-Davud, (4607), Tirmizi, (2676), Ibn-Madže, (43-44), Ahmed, (4/126-127), Darimi, (95), Ibn-Veddah u *El-bida*, (76), Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/75-76) i (2/1045-1046), Ibn-Ebi-Asim u *Es-sunne*, (54), Adžurri u *Eš-šeriah*, (1/170-171), Ebu-Amr Dani u *Er-*

Sunnet Poslanika ﷺ jasno ukazuje da nakon džume nema drugog namaza, osim redovnih džumanskih sunneta koje je Poslanik ﷺ klanjao kod kuće dva rekata,⁴⁶⁶ ili preporučio klanjanje četiri rekata.⁴⁶⁷ Također, nije nam preneseno od ashaba i tabiina da su klanjali podne nakon džume-namaza, a ko se to dosljednije držao vjere od njih?! Allah se smilovao imamu Maliku koji je rekao: "Ko uvede u islam neku novotariju, smatrajući je lijepom, potvorio je Poslanika ﷺ da je pronevjerio svoje poslanstvo, jer Uzvišeni Allah kaže: 'Danas sam vam vašu vjeru upotpunio.' Šta tada nije bilo od vjere (u vrijeme Poslanika ﷺ i ashaba) nije ni danas vjera."⁴⁶⁸ Poznati

risaletul-vafije, (198) i u *El-fiten*, (123-124), Taberani u *El-kebiru*, (18/254-259) i u *Musneduš-šamijijine*, (1/254), Ibn-Abdul-Berr u *El-temhidu*, (21/278-279) i u *Džamiu bejanil-ilmu ve fadlihi*, (1667), Ibn-Battah u *El-ibane*, (1/79), Herevi u *Zemmul-kelami ve ehlihi*, (4/64), Hakim, (1/95-96), Ibn-Dževzi u *Telbisu Iblis*, str. (13-14). Imam Tirmizi, Bezzar, Ibn-Abdul-Berr, Hakim, Dija Makdisi, Ibn-Tejmije, Zehebi i šejh Albani su ovaj hadis ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *Džamiu bejanil-ilmu ve fadlihi*, str. (474), *Medžmuatut-fetava*, (4/399), *Sijeru ealamin-nubela*, (18/190), *Sahihul-džamia*, (1/499) i *Irvaul-galil*, (8/107-108).

⁴⁶⁶ Buhari, (937), Muslim, (729).

⁴⁶⁷ Muslim, (881), Ebu-Davud, (1131), Ahmed, (2/499), Ibn-Huzejme, (3/183), Ibn-Munzir, (4/125), Tajalisi, (2406), Dulabi u *El-kuna*, (1/210), Bejheki, (3/240), Ibn-Ebi-Šejbe, (1/464).

⁴⁶⁸ Vidjeti: *El-iatizam*, (1/62) i (2/368) od imama Šatibija, *El-bidatu ve eseruha*, str. (29) od Selima b. Aida Hilalija. Slično ovoj izreci rekao je Ibn-Hazm. Vidjeti: *El-ihkam*, (6/255).

tabiin Hassan b. Atije je rekao: "Kada jedan narod bude uvodio novotarije u vjeru, Allah ﷻ će u istoj mjeri uzdizati od njih Sunnet i neće im ga vratiti do Sudnjeg dana."⁴⁶⁹ Mnoge hadiske zbirke kao "El-musannef," (1/463-465), od Ibn-Ebi-Šejbe, "El-musannef," (3/245-248), od Abdur-Rezzaka, "Es-sunenul-kubra," (3/239-340), od imama Bejhekija, "El-evsat," (4/124-127), od imama Ibn-Munzira i druge, prepune su predaja da prve generacije nakon džume-namaza nisu ništa klanjale osim džumanske sunnete dva ili četiri rekata. Što se tiče naklanjavanja podne-namaza nije preneseno ni od jednog od njih u vjerodostojnoj, niti u slaboj, pa ni u apokrifnoj verziji. Poznati ashab Abdullah b. Mesud je kazao: "Slijedite (praksu Poslanika ﷺ i ashaba) to vam je dovoljno, a klonite se novotarija, uistinu je svaka novotarija

⁴⁶⁹ Darimi, (98), Ibn-Veddah u *El-bida*, (93), Ibn-Battah u *El-ibane*, (1/97), Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/92), Ebu-Nuajm u *El-hilje*, (6/73), sa ispravnim lancem prenosilaca. U ovome smislu prenosi se hadis od Poslanika ﷺ ali je njegov lanac prenosilaca faličan. Ahmed (4/105), Taberanu u *El-kebiru*, (18/99), Bezzar (El-kešf 1/82). Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, (1/188), *Fejdul-kadir*, (5/499-500), *Miškatul-mesabih*, (1/66), *Daifut-tergib*, (1/39-40), *Daiful-džamia*, str. (720). Nije prihvatljiva ocjena ovoga hadisa dobrim kako smatraju pojedini učenjaci, jer se u njegovom lancu prenosilaca nalazi Ebu-Bekr b. Abdullah Šami Gassani koji je nepouzdan. Vidjeti: *Fethul-bari*, (13/253) i *Takribut-tehzib*, (2/405) od hafiza Askalanija.

zabluda.”⁴⁷⁰ Slično ovome navodi se od Ibn-Abbasa.⁴⁷¹ U drugoj predaji od Ibn-Mesuda stoji: “O ljudi, vi ćete kao i drugi uvesti novotarije, pa kada vidite neku novotariju vratite se praksi prve generacije.”⁴⁷² Imam Eš-Šatibi navodi da je Huzejfe b. el-Jeman rekao: “Klonite se postupaka koje nisu činili ashabi Allahovog Poslanika ﷺ.”⁴⁷³ Imam El-Evzai je kazao: “Znanje je ono što se prenosi od ashaba u protivnom nije znanje.”⁴⁷⁴ Hafiz Ibn-

⁴⁷⁰ Darimi, (205), Ibn-Battah u *El-ibane*, (1/86-87), Mervezi u *Es-sunne*, (79), Taberani u *El-kebiru*, (9/154), Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/84-85), Ibn-Veddah u *El-bida*, (19), Asbehani u *Et-tergibu*, (1/294), Bejheki u *Eš-šuabu*, (2/407), *El-medhalu*, (1/186) i *El-iatikadu*, str. (306), sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Vidjeti, također: *El-džamiu li ahkamil-Kur'an*, (7/140), *Medžmeuz-zevaid*, (1/181), *Kešful-hafa*, (1/36) i *El-bida ve eseruha*, str. (41-42).

⁴⁷¹ Darimi, (139), Mervezi u *Es-sunne*, (84), Ibn-Veddah u *El-bida*, (64), Ibn-Battah u *El-ibane*, (1/83), (1/91) i (1/98), Hatib u *El-fekihu vel-mutefekkih*, (1/436), Ibn-Hazm u *El-ihkam*, (6/221), sa dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-bais*, str. (25) od imama Ebu-Šame i *El-emru bil-itiba*, str. (61) od imama Sujutija.

⁴⁷² Darimi, (169), Mervezi u *Es-sunne*, (81), Ibn-Battah u *El-ibane*, (1/88). Ovu predaju vjerodostojnom su ocijenili Ibn-Redžeb u *Džamiul-ulumi*, str. (268) i Ibn-Hadžer u *Fethul-bariju*, (13/253). Vidjeti: *El-bais*, str. (24-25) od imama Ebu-Šame i *El-emru bil-itiba*, str. (59) od imama Sujutija. Slično ovome bilježi Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/77).

⁴⁷³ Vidjeti: *El-iatizam*, (3/53) od imama Šatibija.

⁴⁷⁴ Vidjeti: *Sijeru ealamin-nubela*, (7/120) i *Fethul-bari*, (13/356).

Hadžer kaže: “Sretan je onaj koji se drži upute prvih generacija, a napusti novotarije poznijih naraštaja.”⁴⁷⁵

Uzvišeni Allah je pojednostavio praktikovanje dini-islama. Svako ko sebi, na bilo koji način, oteža vjeru, za njega vrijede riječi Allahovog Poslanika ﷺ: “Vjera je jednostavna (prirodna), a ko bude pretjerivao u vjeri nadvladaće ga.”⁴⁷⁶ U komentaru citiranog hadisa hafiz Ibn-Hadžer kaže: “Ko se preoptereti u vjeri i ostavi blagost (vjerski validne olakšice), neće ustrajati već će prekinuti i biti poražen.”⁴⁷⁷ Ibn-Munejjir je kazao: “Ovaj hadis je dokaz Vjerovjesnikovog ﷺ poslanstva. Vidjeli smo, kao i oni prije nas, da svaka osorica (grubijan i cjepidlaka) u vjeri napusti vjeru.”⁴⁷⁸ Stoga je Poslanik ﷺ govorio:

⁴⁷⁵ Vidjeti: *Fethul-bari*, (13/311) od hafiza Askalanija. Prenosi se da je Sufjan Sevir kazao: “Novotarija je draža šejtanu od grijeha, jer se čovjek često pokaje zbog svoje nepokornosti, ali ne zbog novotarije koju čini (jer je smatra vjerom).” Lalikai u *Šerhu usulil-iatikad*, (1/127-128), Dževheri u *Musnedul-Džad*, (1/272), Ebu-Nuajm u *El-hilije*, (7/26), Bejheki u *Eš-šuab*, (7/59), Ibn-Dževzi u *Telbisu Iblis*, str. (14-15). Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, (7/141) od imama Kurtubija i *Medžmuatul-fetava*, (11/472) od šejhul-islama Ibn-Tejmije.

⁴⁷⁶ Buhari, (39), Nesai u *El-mudžteba*, (5049) i u *El-kubra*, (6/537), Ibn-Hibban, (1/32) i Ibn-Abdul-Berr u *Et-temhidu*, (5/121).

⁴⁷⁷ Vidjeti: *Fethul-bari*, (1/127).

⁴⁷⁸ Vidjeti: *Ibid*.

"Najbolja vjera je najlakša,"⁴⁷⁹ tj. onakva kakva je objavljena Vjerovjesniku ﷺ.

Šejh El-Kasimi kaže: "Pogledaj kako je Uzvišeni Allah milostiv prema svojim robovima. Propisao im je samo dva rekata toga namaza (tj. džume), jer je znao da će utrošiti određeno vrijeme za slušanje hutbe, a zatim im naređuje da se raziđu po zemlji tražeći Allahove blagodati. Zatim, pogledaj ljude kako sebi otežavaju vjeru. Tako neki osori od njih klanjaju dvadeset dva rekata nakon nastupa džumanskog vremena. Klanjaju četiri prije, potom džumu, potom četiri poslije džume-namaza, zatim četiri prije, pa podne, pa opet četiri poslije podne-namaza."⁴⁸⁰

Prema tome, klanjanje podne poslije džume-namaza je uvedena stvar koja nije bila poznata prvim stoljećima islama. Uzvišeni Allah nije obavezao svoje robove da u jednom namaskom vremenu klanjaju dva propisana namaza. Poslanik ﷺ je zabranio da se jedan namaz ponovi u istom danu, rekavši: "Ne klanjajte isti namaz u

⁴⁷⁹ Ahmed, (3/379), Dija u *El-muhtare*, (7/132), Taberani u *El-kebiru*, (20/296), Ibn-Ebi-Asim u *El-ahadu vel-mesani*, (4/349-350). Hafiz Iraki je ovaj hadis ocijenio dobrim u *Tahridžu ehadisil-ihja*, (sa *El-ihja* 1/22), a vjerodostojnim Askalani u *Fethul-bariju*, (1/126). Vidjeti: *El-medžmea*, (9/359), *Tahridžu ehadisil-lumea*, str. 353 od šejha Gamarija i *Kešful-hafa*, (1/470).

⁴⁸⁰ Vidjeti: *Islahul-mesadžid*, str. (50-51).

jednom danu dva puta."⁴⁸¹ U drugoj predaji stoji da je Allahov Poslanik ﷺ ugledao jednog čovjeka koji klanja nakon sabaha, pa ga je ukorio pitanjem: "Zar klanjaš sabah dva puta?!"⁴⁸² Vjerovjesnik ﷺ, također, kaže: "Ne klanjajte vitr-namaz u istoj noći dva puta."⁴⁸³

Ovi i drugi hadisi ukazuju da nije dozvoljeno klanjati dva puta isti namaz u jednom danu, jer je u tome opterećenje za klanjače i pretjerivanje u vjeri, što je identično klanjanju dva propisana namaza u jednom namaskom vremenu. Uzvišeni Allah je propisao pedeset namaza u jednom danu, potom je iz svoje neizmjerne milosti i ljubavi prema Poslaniku ﷺ, a znajući ljudsku slabost, smanjio to na samo pet namaza. Neki muslimani odlaze u jednu krajnost pa ne klanjaju propisane namaze redovno, dok drugi dodaju namaze kojim ih Uzvišeni Allah

⁴⁸¹ Ebu-Davud, (579), Ahmed, (2/19), sa ispravnim lancem prenosilaca.

⁴⁸² Ibn-Madže, (1165), Ibn-Ebi-Šejbe, (7/310), Ahmed, (5/447), Ibn-Ebi-Asim u *El-ahadu vel-mesani*, (4/176), Taberani, (18/367), Ibn-Abdul-Berr, (13/38), Hakim, (1/275) koji kaže da ovaj hadis odgovara Buharijinim i Muslimovim kriterijima. Vjerodostojnim ga smatra šejh Albani. Vidjeti: *Sahih-us-sunen*, (1/341).

⁴⁸³ Nesai, (1678), Tirmizi, (470), Ebu-Davud, (1439), Ibn-Hibban, (6/202), Tajalisi, (1095), Ibn-Ebi-Šejbe, (2/84). Imam Tirmizi, Ahmed Šakir i šejh Albani su ovaj hadis ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti opaske Šakira na *Džamiut-Tirmizi*, (2/334) i *Sahihul-džamia*, (2/1256).

nije obavezao. Najbolji je srednji put, put između dvije krajnosti kojim su hodili Poslanik ﷺ i prve generacije.

Znači, nepravilno je klanjati podne-namaz nakon džume, ali je još nepravilnije i zabranjeno smatrati to obavezom, potom osuđivati one koji postupaju po Sunnetu Poslanika ﷺ, ograničavajući se na džumu-namaz i redovne džumanske sunnete, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Neki neosnovani postupci vezani za petak i džumu-namaz⁴⁸⁴

⁴⁸⁴ Vidjeti: *El-muhalla*, (5/114), *El-baisu ala inkaril-bidai vel-havadis*, str. (111-114) i (119-126), *El-medžmua*, (4/401-403) i (4/529), *El-minhadž*, (6/134), *Revdatur-talibin*, (2/32), *Medžmuatul-fetava*, (22/189), (22/393), (24/216-218) i (24/204-205), *Sunnetul-džumuatil-kablije*, (77-82), *Adabul-hatib*, str. (110-133), *Šerhu sulasijat Ahmed*, (2/679), *Fetaval-imamiš-Šatibi*, str. (127-128), *Fethul-bari*, (1/14) i (11/143), *Et-telhisul-habir*, (2/594), *Umdetul-kari*, (6/185), *Šerhus Suneni Ebi-Davud*, (4/445), *El-emru bil-itiba*, str. (247-248), *Keššaful-kina*, (2/74), *Hašijetu Ibni-Abidin*, (2/161), *Nejlul-evtar*, (3/271), *Fethul-ealam*, (2/117), *Es-siradžul-vehhadž*, (3/158), *Tuhfetul-ahvezi*, (3/50), *Bezlul-medžhud*, (6/160), *Islahul-mesadžid*, str. (47-76), *El-fetavas-Sadije*, str. (137-140), *El-ibdaul fi medaril-ibtida*, str. (167-179), *Es-sunenu vel-mubtedeat*, str. (69-78), *Temamul-minne*, str. (152), *Es-silsiletus-sahiha*, (1/41), *El-edžvibetun-nafia*, str. (65-75), *El-bidaul vel-muhdesat*, str. (497-498), *Fetava islamiije*, (1/179, 213-214), *Eš-šerhul-mumtia*, (1/298-299), (5/133) i (7/78-79), *Fetavaš-šejhil-Ušejmin*, (1/400), *Fetaval-ledžnetid-daime*, (8/217) i (8/242-243), *Tashihud-dua*, str. (454-459), *Tevdihul-ahkam*, (2/346-347), *El-kavlul-mubin*, str. (213-214) i (363-389), *Tahkikul-burhan*, str. (62), *Et-taharetu ves-salah*, str. (65-67), *Tenkihul-kalam*, str. (424), *Hajrul-ejjam*, str. (84-93), *Mevsuatus-salatis-sahiha*, (3/1140), (3/1151) i (3/1208-1213), *Ahtauna fi ramadan*, str. (82), *El-mesdžidu fil-islam*, str. (312-348), *Fadailus-salah*, str. (19), *Mevsuatul-menahiš-šeraije*, (1/495), *Ma jehummul-musallin*, str. (314, 317-318), *Siradžul-muttekin*, str. (45), *El-enbau bi ahtail-hutaba*, str. (105), *Fikhu hutbetil-džumua*, str. (37-39) i (55-56), *Risaletul-mesdžid*, str. (42-44).

Na ovom mjestu spomenut ćemo samo najizrazitije nepravilnosti koje su prisutne na našim prostorima. Što se tiče općenitih propusta koji se čine u ovom danu u mnogim muslimanskim zemljama, oni su mnogo brojniji. Neke od ovih nepravilnosti nisu navedene u spomenutim izvorima, pa smo ih označili riječju autor, koja stoji u zagradi na kraju dotičnog citata.

1. Učenje Kur'ana, posebno sure Jasin izričito uoči petka.
2. Učenje Kur'ana mrtvima uoči petka.
3. Zabrana rezanja noktiju petkom i obaveza ukopavanja istih ako se to ipak učini. (Autor)
4. Učenje sure El-Kafirun i El-Ihlas na akšamu i sure El-Džumua i El-Munafikun na jaciji uoči petka.
5. Smatrati obaveznim učenje sure Es-Sedžde i El-Insan petkom na sabahskom farzu.
6. Učenje sure El-Ihlas stotinu puta petkom.
7. Zabrana bilo kakvog rada prije džume-namaza. (Autor)
8. Dotjerivanje za džumu-namaz brijanjem brade, oblačenjem svile odjeće i zlatnog nakita (za muškarce).
9. Učenje sure El-Kadr nakon abdesta za džumu i druge namaze.
10. Pušiti prije džume-namaza, pa uznemiravati prisutne neprijatnim mirisom duhana.

11. Učenje sure El-Kehf povišenim glasom i ometanje prisutnih.
12. Bespotreban boravak i priča ispred džamije prije džume-namaza.
13. Posebne halke zikra petkom, prije ili poslije namaza.
14. Rezervacija posebnog mjesta u džamiji, najčešće u prvom safu.
15. Držati konstantna predavanja prije džume-namaza.
16. Imamovo učenje sure Jasin povišenim glasom prije namaza. (Autor)
17. Muezzinovo učenje ezanske dove povišenim glasom i aminanje prisutnih na dovu. (Autor)
18. Riječi muezzina "Allahumme salli ala Muhammedin..." poslije prvog ezana, a prije četiri rekata "sunneta." (Autor)
19. Čekati završetak drugog ezana potom klanjati dva rekata kada imam počne sa hutbom.
20. Muezzinovo učenje salavata dok se imam penje na minber, a prije drugog ezana. (Autor)
21. Učenje posebnih dova na svakoj stepenici minbera i dizanje ruku tom prilikom.
22. Penjati se na svaku stepenicu minbera prvo desnom nogom.
23. Uspinjati se sasvim polagahno na minber.
24. Početi hutbu bismilom prije zahvale Uzvišenom Allahu.
25. Govoriti tihim glasom da džematlije skoro ne čuju imama.

26. Sjediti na povijenim potkoljenicama dok imam ne završi sa arapskim dijelom hutbe, potom sjesti u podesan položaj. (Autor)
27. Nakon što imam privede hutbu kraju ili prouči "Innellahe je'muru bi-adli..." sjesti ponovo na povijene potkoljenice. (Autor)
28. Prekinuti hutbu da bi oni koji zakasne klanjali dva rekata.
29. Učiti suru El-Ihlas ili nešto drugo iz Kur'ana između dvije hutbe.
30. Dizati ruke i doviti u pauzi između dvije hutbe.
31. Aminati povišenim glasom na imamovu dovu.
32. Donositi salavate na Poslanika ﷺ povišenim glasom kada imam spomene Vjerovjesnika ﷺ na minberu.
33. Koristiti misvak dok imam drži hutbu.
34. Nazvati ili odvratiti selam riječima dok imam drži hutbu.
35. Kazati "jerhamukellah" onome koji kihne za vrijeme hutbe.
36. Prekomjerno skratiti drugu hutbu.
37. Silaziti stepenicu niže i okretati leđa džematlijama zbog dove.
38. Konstantno učenje ajeta "Innellahe ve melaiketehu..." na minberu.
39. Konstantno učenje ajeta "Innellahe je'muru bi-adli..." pri kraju hutbe na minberu.
40. Poselamiti džematlije nakon prve ili druge hutbe.

41. Polagahno silaziti sa minbera učeći neosnovane dove.
42. Spomenuti apokrifan hadis: "Allah ne gleda u kriv saf."
43. Nijetiti riječima za džumu i druge namaze.
44. Početi sa namazom (donijeti početni tekbir) prije nego muezzin završi sa ikametom.
45. Klanjanje sunneta neposredno nakon džume-namaza, ne razdvajajući između njih.
46. Rukovanje nakon selama ili zikra i dova riječima "Takabelellahu mina ve minkum..." potom staviti dlan desne ruke na grudi nakon rukovanja. (Autor)
47. Riječi muezzina "Allahumme entes-Selam ..." povišenim glasom.
48. Zajednički zikr nakon namaza, dizanje ruku pri dovi i učenje El-Fatihe.
49. Dizanje glasa i bespotrebna priča pri izlasku iz džamije. (Autor)
50. Posebna dova nakon izlaza u dvorištu džamije, koju uči imam a ostali aminaju. (Autor)
51. Istovremeni izlazak ljudi i žena iz džamije na ista vrata. (Autor)
52. Doviti usmjeren prema mezarju nakon namaza. (Autor)

Ovim završavamo ovo skromno djelo koje je tretiralo svojstva džume-namaza u Poslanikovo ﷺ vrijeme. Ispravno u njemu je od Uzvišenog Allaha. "Ja samo želim da

učinim dobro koliko mogu, a uspjeh moj je od Allaha.”⁴⁸⁵
Ono što je pogrešno to je od mene i molim Milostivog
Gospodara ﷻ da mi oprost. “Ja ne pravdam sebe, zaista
duša navodi na zlo, osim one kojoj se Gospodar moj
smiluje.”⁴⁸⁶

Naša posljednja dova je:

أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

“ENI-L-HAMDULILLAHI RABBIL-ALEMIN”

“Hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova!”⁴⁸⁷

مَشَقَّة

⁴⁸⁵ Prijevod značenja Kur'ana, Hud, (88).

⁴⁸⁶ Prijevod značenja Kur'ana, Jusuf, (53).

⁴⁸⁷ Prijevod značenja Kur'ana, Junus, (10).

Bibliografija

1. El-Kur'anul-Kerim.
2. Adabul-hatib. Ali b. Ibrahim Attar Dimeški (724). Egipat (1416).
3. Ahbaru Mekke. Muhammed b. Ishak Fakihi Mekki (----). Bejrut (1414).
4. Ahtauna fi ramadan. Muhammed b. Rašid b. Abdullah Gafili. Rijad (1418).
5. Amelul-jeumi vel-lejleh. Ahmed b. Muhammed b. Suni (364). Bejrut (1417).
6. Amelul-jeumi vel-lejleh. Ahmed b. Šuajb Nesai (303). Bejrut (1406).
7. Aridatul-ahvezi. Muhammed b. Abdullah b. Arebi (543). Bejrut (1415).
8. Asarus-sahabe. Zekerija b. Gulam b. Kadir Pakistani. Bejrut (1421).
9. Avnul-mabud. Muhammed Ebu-Tajjib Abadi (----). Bejrut (1415).
10. Bedaeus-sanaia. Alauddin b. Mesud Kasani (587). Bejrut (1419).
11. Bedaeus-sanaia. Alauddin b. Mesud Kasani (587). Bejrut (1402).
12. Bestul-keff. Dželaluddin Abdur-Rahman Sujuti (911). Amman (1414).
13. Bezlul-medžhud. Halil b. Ahmed Seharenfuri (1346). Kairo (1408).
14. Bidajetul-mudžtehid. Muhammed b. Ahmed b. Rušd Kurtubi (595). Bejrut (1416).
15. Bulugul-meram. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Bejrut (1418).
16. Daiful-džamia. Nasiruddin Muhammed b. Nuh Albani (1420). Bejrut (1410).
17. Daifus-sunen Ebi-Davud. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1419).
18. Daifus-sunenit-Tirmizi. Nasiruddin Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1420).
19. Daifut-tergibit-terhib. Nasiruddin Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1421).
20. Delailun-nubuuvve. Ahmed b. Husejn Bejheki (458). Bejrut (1405).
21. Duafaul-Ukajli. Muhammed b. Omer Ukajli (322). Bejrut (1404).
22. Džamiu bejanil-ilmi ve fadlihi. Jusuf b. Abdul-Berr Endelusi (463). Kairo (1416).
23. Džamiul-bejan. Muhammed b. Džerir Taberi (310). Bejrut (1421).
24. Džamiul-ulumi vel-hikem. Abdur-Rahman b. Redžeb Hanbeli (750). Bejrut (1408).
25. Džamiut-Tirmizi. Muhammed b. Sevrete Tirmizi (279). (Štampa Šakir). (----).
26. Džamiut-Tirmizi (sa Et-tuhfe). Muhammed b. Sevrete Tirmizi (279). Bejrut (1415).
27. Dželaul-efham. Šemsuddin b. Muhammed b. Kajjim Dimeški (751). Bejrut (----).
28. Džilbabul-meretil-muslima. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Bejrut (1418).
29. Ealamul-muvekkiin. Šemsuddin b. Abdullah b. Kajjim Dimeški (751). Bejrut (1393).
30. Ed-durenul-muntešire. Dželaluddin Abdur-Rahman Sujuti (911). Rijad (1415).
31. Ed-diraje fi tahridžil-hidaje. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Bejrut (----).
32. Ed-duafau vel-metrukin. Ahmed b. Šuajb Nesai (303). Haleb (1369).
33. Ed-duafau vel-metrukin. Abdur-Rahman b. Ali b. Dževzi (597). Bejrut (1406).
34. El-adab. Ebu-Bekr Ahmed b. Husejin Bejheki (458). Bejrut (1406).
35. El-ahadu vel-mesani. Ahmed b. Amr b. Ebi-Asim Šejbani (287). Rijad (1411).
36. El-azame. Ebu-Šejh Abdullah b. Muhammed Asbehani (396). Bejrut (1414).

37. El-bahrul-muhit. Muhammed b. Jusuf Endelusi (749). Bejrut (1403).
38. El-bahrur-raik. Zejnu b. Ibrahim b. Muhammed (970). Bejrut (----).
39. El-bais. Ebu-Same Abdur-Rahman b. Ismail b. Ibrahim (665). Kairo (----).
40. El-baisul-hasis. Ismail b. Kesir Kureši Dimeški (774). Bejrut (1416).
41. El-bejanu vet-tahsil. Ebu-Velid b. Rušd Kurtubi (520). Bejrut (1404).
42. El-bejanu vet-tarif. Ibrahim b. Muhammed Hasini (1120). Bejrut (1402).
43. El-bidatu ve eserhas-sejji fil-ummeti. Selim b. Aid Hilali. Bejrut (1421).
44. El-bidau vel-muhdesat. Ibn-Baz sa skupinom učenjaka. Rijad (1419).
45. El-bidau ven-nehi anha. Muhammed b. Veddah Kurtubi (----). Džedde-Kairo (1416).
46. El-džamiu fi ehadisil-ahkam. Abdus-Selam b. Muhammed Alluš. Bejrut (1420).
47. El-džamiu li ahkamil-Kur'an. Muhammed b. Ahmed Kurtubi (671). Bejrut (1385).
48. El-džerhu vet-tadilu. Abdur-Rahman b. Ebi-Hatim Razi (327). Bejrut (1271).
49. El-džumua. Ahmed b. Ali b. Seid Mervezi (292). Amman (1407).
50. El-džumua. Ahmed b. Šuajb Nesai (303). Egipat (----).
51. El-edebul-mufred. Muhammed b. Ismail Buhari (256). Rijad (1418).
52. El-edžvibetul-nafla. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Bejrut (1400).
53. El-ehadisul-muhtareh. Muhammed b. Abdul-Vahid Makdisi (643). Mekka (1410).
54. El-emru bil-itiba. Dželaluddin Abdur-Rahman Sujuti (911). Kairo (1422).
55. El-enbau bi ahtail-hutaba. Sand b. Meluh Eanzi. Bejrut (1422).
56. El-esrarul-merfua. Muhammed Ali Kari (1014). Dimešk (1406).
57. El-ešbahu ven-nazair. Abdur-Rahman b. Ebi-Bekr Sujuti (911). Bejrut (1403).
58. El-eusat. Muhammed b. Ibrahim b. Munzir Nejsaburi (318). Rijad (1414).
59. El-ezkar. Ebu-Zekerija Jahja b. Šeref Dimeški Nevevi (676). Bejrut (1417).
60. El-fekihu vel-mutefekkih. Ahmed b. Ali Hatib Bagdadi (462). Rijad (1421).
61. El-ften. Ebu-Amr Osman b. Seid Kurtubi Dani (444). Bejrut (1418).
62. El-furua. Muhammed b. Muflih Makdisi (762). Bejrut (1418).
63. El-havil-kebir. Ali b. Muhammed Maverdi (----). Bejrut (1414).
64. El-hulasatul-fikhijje. Ahmed b. Salim Mulhim. Amman (1422).
65. El-iatibar. Muhammed b. Musa Hazimi Hemdani (584). Bejrut (1416).
66. El-iatisam. Ibrahim b. Musa Gamati Šatibi (790). Behrejri (1420).
67. El-iatikadu vel-hidaje. Ahmed b. Husejn Bejheki (458). Bejrut (1420).
68. El-ibane. Ibn-Battah Abdullah b. Muhammed Akberi (387). Bejrut (1422).
69. El-ibdu fi medaril-ibtida. Ali Mahfuz. Bejrut (----).
70. El-idžma. Muhammed b. Ibrahim b. Munzir Nejsaburi (318). Amman (1420).
71. El-išsah. Ahmed b. Muhammed Hejtemi (973). Amman (1406).
72. El-ihkam. Ali b. Ahmed b. Hazm Endelusi (456). Kairo (1404).
73. El-ihitjar li talilil-muhtar. Abdullah b. Mahmud Musili (683). Bejrut (----).
74. El-ilel. Abdur-Rahman b. Ebi-Hatim Razi (327). Bejrut (1405).
75. El-ilelul-mutenahije. Abdur-Rahman b. Ali b. Dževzi (597). Bejrut (1403).
76. El-insaf. Alaaddin b. Ali Merdavi (885). Bejrut (----).

77. El-isabe. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Bejrut (1412).
78. El-istizkar. Jusuf b. Abdul-Berr Endelusi (463). Haleb (1414).
79. El-kamilu fid-duafa. Abdullah b. Adi Džurdžani (365). Bejrut (1409).
80. El-kavlul-mubin. Mešhur b. Hasan Ali Selman. Bejrut (1416).
81. El-kavlul-mufid. Muhammed b. Ali b. Muhammed Ševkani (1250). Kuvaži (1396).
82. El-kebair. Muhammed b. Ahmed Zehebi (748). Zerka (1408).
83. El-kešful-hasis. Ibrahim b. Muhammed Tarabilsa (841). Bejrut (1407).
84. El-kuna vel-esma. Muhammed b. Ahmed Dulabi (310). Bejrut (1403).
85. El-leailul-mensure. Muhammed b. Abdullah Zerkeši (794). Bejrut (1417).
86. El-lematu fil-džumua. Dželaluddin b. Abdur-Rahman Sujuti (911). Amman (1407).
87. El-mebsut. Ebu-Bekr Muhammed b. Ahmed Serhasi (----). Bejrut (1406).
88. El-medhal. Ahmed b. Husejn Bejheki (458). Kuvaži (1404).
89. El-medhal. Muhammed b. Abdullah Hakim Nejsaburi (405). Bejrut (1404).
90. El-medžmua šerhul-muhezzeb. Jahja b. Šeref Dimeški Nevevi (676). Bejrut (1417).
91. El-medžruh. Muhammed b. Hibban Busti Temimi (354). Haleb (----).
92. El-merasil. Sulejman b. Ešas Sidžistani (275). Bejrut (1418).
93. El-mesdžidu fil-islam. Hajruddin Vaneli. Bejrut (1419).
94. El-metalibul-alije. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Mekka (1418).
95. El-minnetul-kubra. Muhammed Dijaur-Rahman Eazami. Rijad (1422).
96. El-minhadž. Jahja b. Šeref Dimeški Nevevi (676). Bejrut (1415).
97. El-muadžemul-eusat. Ebu-Kasim Taberani (360). Kairo (1415).
98. El-muadžemul-kebir. Ebu-Kasim Taberani (360). Bagdad (1404).
99. El-muadžemus-sagir. Ebu-Kasim Taberani (360). Bejrut (----).
100. El-mubdia. Ibrahim b. Muhammed b. Muflih (884). Bejrut (1400).
101. El-mudevenetul-kubra. Malik b. Enes Medini (179). Bejrut (----).
102. El-muflim. Ebu-Abbas Ahmed b. Omer Kurtubi (656). Dimešk-Bejrut (1420).
103. El-muharrerul-vedžiz. Abdul-Hakk b. Atijje Endelusi (----). Katar (1411).
104. El-mugni. Abdullah b. Muhammed b. Kudame Makdisi (620). Bejrut (1405).
105. El-mugni fid-duafa. Muhammed b. Ahmed Zehebi (748). Bejrut (1418).
106. El-muhadisul-fasil. Hasan b. Abdur-Rahman Ramehrumzi (360). Bejrut (1404).
107. El-muhalla. Ali b. Ahmed b. Hazm Endelusi (456). Bejrut (----).
108. El-muharerul-vedžiz. Abdul-Hakk b. Atijje Endelusi (----). Katar (----).
109. El-munteka šerhul-muvetta. Sulejman b. Halef Badži (494). Bejrut (1420).
110. El-munteka. Abdullah b. Ali b. Džarud Nejsaburi (307). Bejrut (1408).
111. El-mustahredž. Ahmed b. Abdullah Asbehani (430). Bejrut (1416).
112. El-mustedrek. Muhammed b. Abdullah Hakim Nejsaburi (405). Bejrut (----).
113. El-muvafakat. Ibrahim b. Musa Gamati Šatibi (790). Saudijska Arabija (1417).
114. El-umm. Ebu-Abdullah Muhammed b. Idris b. Abbas Šafii (204). Bejrut (1393).
115. El-musnedul-mustahredž. Ahmed b. Abdullah Asbehani (430). Bejrut (1416).
116. El-vedžizu fi fikhis-Sunneti vel-Kitab. Abdul-Azim b. Bedevi Halefi. Dimjat (1416).

117. El-vesit. Muhammed b. Muhammed Gazali (505). Kairo (1417).
118. Er-risale. Ebu-Abdullah Muhammed b. Idris b. Abbas Šafii (204). Bejrut (----).
119. Er-risalel-vafije. Ebu-Amr Osman b. Seid Kurtubi Dani (444). Kuvajt (1421).
120. Es-salatu ve hukmu tarikiha. Šemsuddin b. Kajjim Dževzije (751). Kairo (----).
121. Es-semerul-mustetab. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Kuvajt (1422).
122. Es-silsiletud-daife. Nasiruddin Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1392).
123. Es-silsiletus-sahiha. Nasiruddin Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1404).
124. Es-siradžul-vehhadž. Siddik b. Hasan Han Kanudži (1307). Katar (----).
125. Es-sikat. Muhammed b. Hibban Busti (354). Bejrut (1395).
126. Esnel-metalib. Muhammed b. Derviš Bejruti (1276). Bejrut (1412).
127. Es-sunne. Abdullah b. Ammed b. Hanbel Šejbani (290). Demmam (1416).
128. Es-sunne. Ahmed b. Amr b. Ebi-Asim (287). Rijad (1419).
129. Es-sunne. Muhammed b. Nasr Mervezi (294). Rijad (1422).
130. Es-sunenul-kubra. Ahmed b. Husejn Bejheki (458). Mekka (1414).
131. Es-sunenul-kubra. Ahmed b. Šuajb Nesai (303). Bejrut (1411).
132. Es-sunenul-mehdžure. Abdullah b. Jusuf Ali Muhammed. Rijad (1417).
133. Es-sunenus-sugra. Ahmed b. Husejn Bejheki (458). Bejrut (1420).
134. Es-sunenu vel-mubtedeat. Muhammed b. Ahmed Havandi Šekiri. Egipat (----).
135. Eš-šerhul-mumtia. Muhammed b. Salih Usejmin (1421). Rijad (1416).
136. Et-tabekatul-kubra. Muhammed b. Sad Basri (230). Bejrut (----).
137. Et-tadžu vel-iklil. Muhammed b. Jusuf Abderi (897). Bejrut (1398).
138. Et-taharetu ves-salah. Abdul-Aziz b. Muhammed Sedhan. Rijad (1420).
139. Et-tahkik. Abdur-Rahman b. Ali b. Dževzi (597). Bejrut (1405).
140. Et-tarih. Ebu-Zura Abdur-Rahman b. Amr Dimeški (281). Bejrut (1400).
141. Et-tarihul-kebir. Muhammed b. Ismail Buhari (256). Bejrut (----).
142. Et-taruhus-sagir. Muhammed b. Ismail Buhari (256). Bejrut (1397).
143. Et-tedvin. Muhammed b. Abdul-Kerim Kazvini (----). Bejrut (1407).
144. Et-telhisul-habir. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Mekka (1417).
145. Et-temhid. Jusuf b. Abdul-Berr Endelusi (463). Alžir (1387).
146. Et-tergibu vet-terhib. Ismail b. Muhammed Asbehani (535). Kairo (1414).
147. Et-teshilu li ulumit-Tenzil. Muhammed b. Ahmed Gamati (741). Bejrut (----).
148. Et-tevših. Dželaluddin Abdur-Rahman Sujuti (911). Bejrut (1420).
149. Ez-zuhdu ver-rekaik. Abdullah b. Mubarek (181). Bejrut (----).
150. Fadailus-salah. Ali b. Hasan b. Abdul-Hamid. Zerka (1412).
151. Fadlus-salati alen-Nebijj. Ismail b. Ishak Džehdemi Maliki (282). Bejrut. (1397).
152. Fejdul-bari. Muhammed b. Enver Kišmiri (1352). Indija (1357).
153. Fejdul-kadir. Abdur-Reuf Menavi (1031). Egipat (1356).
154. Fetava islamiije. Ibn-Baz, Ibn-Usejmin, Ibn-Džibrin. Bejrut (1408).
155. Fetaval-ledžnetid-daime. Ahmed b. Abdur-Rezzak Duveš. Rijad (1416).
156. Fetaval-imamiš-Šatibi. Ibrahim b. Musa Gamati Šatibi (790). Tunis (1406).

157. Fetavas-Sadije. Abdur-Rahman b. Nasir Sadi (1376). Bejrut (1415).
158. Fetavaš-šejhil-Usejmin. Muhammed b. Salih Usejmin (1421). Rijad (1414).
159. Fethul-bari. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Bejrut (1397).
160. Fethul-bari. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Bejrut (1414).
161. Fethul-bari. Ahmed b. Ali b. Had er Askalani (852). Bejrut (1422).
162. Fethul-bari. Zejnuddin b. Redžeb Hanbeli (795). Medina (1417).
163. Fethul-bejan. Siddik b. Hasan Han Kanudži (1307). Katar (1410).
164. Fethul-ealam. Siddik b. Hasan Han Kanudži (1307). Bejrut (1422).
165. Fethul-kadir. Muhammed b. Ali Ševkani (1250). Bejrut (1421).
166. Fikhu hutbetil-džumua. Muhammed Ebu-Sailejk. Amman (1416).
167. Fikhus-savmi. Husamuddin Affane. Amman (1421).
168. Fikhus-sunne. Sejjid Sabik (1422). Bejrut (1419).
169. Gajetul-meram. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Bejrut (1414).
170. Gausul-mekdud. Ebu-Ishak Huvejni Eseri. Bejrut (1414).
171. Hajrul-ejjam. Jakub b. Jusuf b. Abdullah. Bejrut (1422).
172. Hašijetu Ibni-Abidin. Muhammed b. Emin b. Abidin (1252). Bejrut (1386).
173. Hašijetu Sindi alen-Nesai. Nuruddin b. Abdul-Hadi Sindi (1138). Bejrut (1414).
174. Hašijetu Sujuti alen-Nesai. Dželaluddin Abdur-Rahman Sujuti (911). Bejrut (1414).
175. Hedjun-Nibijj. Nuruddini Aitr. Bejrut (1420).
176. Hilijetel-eulija. Ahmed b. Abdullah Asbehani (430). Bejrut (----).
177. Hulasatu bedril-munir. Omer b. Ali b. Mulekkin (804). Rijad (1410).
178. Hulasatul-ahkam. Jahja b. Šeref Nevevi (676). Bejrut (1418).
179. Illelud-Darekutni. Ali b. Omer b. Ahmed Darekutni (385). Rijad (1405).
180. Iršadus-sari. Ahmed b. Muhammed Kastalani (923). Bejrut (1416).
181. Irvaul-galil. Nasiruddin Muhammed b. Nuh Albani (1420). Amman (1405).
182. Islahul-mesadžid. Muhammed b. Džemaluddin Kasimi (----). Bejrut (1403).
183. Ithaful-hajeretil-mehere. Ahmed b. Ismail Busiri (840). Rijad (1419).
184. Keššaful-kina. Mensur b. Junus Behveti (1051). Bejrut (1420).
185. Kešful-estar. Nuruddin b. Ebu-Bekr Hejsemi (807). Bejrut (1397).
186. Kešful-hafa. Ismail b. Muhammed Adžluni (1162). Bejrut (1405).
187. Kešfuz-zunun. Mustafa b. Abdullah Kustantini. (1068). Bejrut (1413).
188. Keuserul-meani. Muhammed b. Hadir Šinkiti (1354). Bejrut (1415).
189. Lisanul-mizan. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Bejrut (1406).
190. Ma jehummul-musallin. Abd-Aziz b. Nasir Musejnid. Rijad (1419).
191. Marifetus-sunen. Ahmed b. Husejn Bejheki (458). Bejrut (1411).
192. Mealimu usulil-fikh. Muhammed b. Husejn Džizani. Rijad (1419).
193. Mealimus-sunen. Ahmed b. Muhammed el-Hattabi (388). Bejrut (1416).
194. Mealimut-Tenzil. Husejn b. Mesud Begavi (516). Bejrut (1420).
195. Medžmeuz-zevaid. Nuruddin b. Ebu-Bekr Hejsemi (807). Bejrut (1402).
196. Medžmuatul-fetava. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmije (728). Rijad (1417).

197. Medžmuatul-fetava. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmiije (728). Rijad (----).
198. Menarus-sebil. Ibrahim b. Muhammed b. Salim Daujan (1353). Rijad (1405).
199. Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis. Nuruddin Aitr. Bejrut (1418).
200. Meratibul-idžma. Ali b. Ahmed b. Hazm Endelusi (456). Bejrut (1419).
201. Mesailul-imami Ahmed. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (290). Bejrut. (1408).
202. Meseletut-tekfir. Abdul-Medžid b. Salim b. Abdullah Mešabi. Rijad (1418).
203. Mevahibul-dželil. Muhammed b. Abdur-Rahman Magribi (954). Bejrut (1398).
204. Mevariduz-zaman. Nuruddin b. Ebu-Bekr Hejsemi (807). Dimešk (1411).
205. Mevsuatul-menahiš-šeraijje. Selim b. Aid Hilali. Kairo (1419).
206. Mevsuatus-salatis-sahiha. Fevzi b. Muhammed Ali Avdeh. Rijad (1421).
207. Mištahul-dženne. Dželaluddin Abdur-Rahman Sujuti (911). Bejrut (1414).
208. Mirkatul-mesabih. Ali b. Muhammed b. Sultan Kari (1014). Bejrut (1422).
209. Misbahuz-zudžadže. Ahmed b. Ismail Busiri (840). Bejrut (1403).
210. Miškatul-mesabih. Muhammed b. Abdullah Hatib (----) (Albani). Bejrut (1405).
211. Mizanul-itidal. Muhammed b. Ahmed Zehebi (748). Bejrut (1415).
212. Muadžemu Ibnil-Earabi. Ahmed b. Muhammed b. Earabi (340). Rijad (1418).
213. Muadžemul-Ismaili. Ahmed b. Ibrahim Ismaili (371). Bejrut (----).
214. Muhtesaru zevaidil-Bezzar. Ahmed b. Hadžer Askalani (852). Bejrut (1412).
215. Musannefu Abdir-Rezzak. Abdur-Rezzak b. Hammam Sanani (211). Bejrut (1403).
216. Musannefu Ibn-Ebi-Šejbe. Abdullah b. Muhammed Kufti (235). Bejrut (1416).
217. Musnedu Abdi-Ibni-Humejd. Abd b. Humejd b. Nasr (249). Kairo (1408).
218. Musnedud-Darimi. Abdullah b. Abdur-Rahman Darimi (255). Bejrut (1417).
219. Musnedu Ebi-Auvane. Jakub b. Ishak Ebu-Auvane (316). Mekka (----).
220. Musnedu Ebi-Jala. Ahmed b. Ali Temimi (307). Dimešk (1404).
221. Musnedu Ibnil-Džad. Ali b. Džad Dževheri (230). Bejrut (1410).
222. Musnedul-Bezzar. Ahmed b. Amr b. Bezzar (292). Bejrut (1409).
223. Musnedul-firdeus. Ebu-Šedžaa b. Šejrevejh Dejlemi (509). Bejrut (1396).
224. Musnedul-Humejdi. Abdullah b. Zubejr Humejdi (219). Bejrut (1409).
225. Musnedul-imami Ahmed. Ahmed b. Hanbel Šejbani (241). Kairo (----).
226. Musnedul-imami Ahmed. Ahmed b. Hanbel Šejbani (241) (Arnaut). Bejrut (1416).
227. Musnedul-imami Ahmed. Ahmed b. Hanbel Šejbani (241) (Šakir). Kairo (1414).
228. Musnedu-Šafti. Muhammed b. Idris Šafti (204). Bejrut (1400).
229. Musnedu-šamijijine. Ebu-Kasim Taberani (360). Bejrut (1405).
230. Musnedut-Tajalisi. Ebu-Davud b. Džarud Tajalisi (204). Bejrut (----).
231. Muveddihul-evham. Ahmed b. Ali Hatib Bagdadi (462). Bejrut (1407).
232. Muvettaul-imami Malik. Malik b. Enes Medini (179). Bejrut (1417).
233. Nasbur-raje. Džemaluddin Zejlei (762). Kairo (----).
234. Nejlul-evtar. Muhammed b. Ali Ševkani (1250). Bejrut (1393).
235. Nejlul-evtar. Muhammed b. Ali Ševkani (1250). Bejrut (1403).
236. Netaidžul-efkar. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Bejrut (1421).

237. Nevadirul-usul. Muhammed b. Ali Hakim Tirmizi (----). Bejrut (1412).
238. Revdatut-talibin. Jahja b. Šeref Nevevi (676). Bejrut (1405).
239. Risaletul-mesdžid. Abdul-Medžid b. Mahmud b. Abdul-Medžid. Bejrut (1417).
240. Ruhul-meani. Ebu-Fadl Muhammed Alusi (1270). Bejrut (1417).
241. Sahihu Ibn-Hibban. Muhammed b. Hibban Temimi (354). Bejrut (1414).
242. Sahihu Ibn-Huzejme. Muhammed b. Ishak b. Huzejme (311). Amman (1412).
243. Sahihu Muslim (Minhadž). Muslim b. Hadždžadž Nejsaburi (261). Bejrut (1415).
244. Sahihul-Buhari. Muhammed b. Ismail Buhari (256). Bejrut (1416).
245. Sahihul-džamia. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Amman (1408).
246. Sahihul-edebil-mufred. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1418).
247. Sahihul-vabilis-sajjib. Ebu-Usame Selim b. Aid Hilali. Rijad (1416).
248. Sahihu mevaridiz-zaman. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1422).
249. Sahihus Suneni Ebi-Davud. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1419).
250. Sahihus Suneni Ibni-Madže. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1417).
251. Sahihus Sunenin-Nesai. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1419).
252. Sahihus Sunent-Tirmizi. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1420).
253. Sahihut-tergibit-terhib. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1421).
254. Šifetus-salatin-Nebijj. Muhammed b. Nuh Albani (1420). Rijad (1417).
255. Sijeru ealamin-nubela. Muhammed b. Ahmed Zehebi (748). Bejrut (1413).
256. Siradžul-muttekin. Fevzi b. Abdullah Eseri. Hamed-Bahrejn (1417).
257. Sualatul-Berzei. Ubejdullah b. Abdul-Kerim Razi (264). Mensure (1409).
258. Subulus-selam. Muhammed b. Ismail Sanani (1182). Bejrut (1379).
259. Sunnetul-džumuatil-kabljiije. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmiije (728). Bejrut (1415).
260. Sunenud-Darekutni. Ali b. Omer Darekutni (385). Bejrut (1417).
261. Sunenu Ebi-Davud. Sulejmen b. Ešas Sidžistani (275). Bejrut (1420).
262. Šerhu fethil-kadir. Muhammed b. Abdul-Vahid Sejvasi (681). Bejrut (----).
263. Šerhul-akidetit-Tahavijje. Ali b. Ali b. Ebi-Aiz Dimeški (793). Bejrut (1419).
264. Šerhu meanil-asar. Ahmed b. Muhammed Tahavi (321). Bejrut (1399).
265. Šerhu muškilil-asar. Ahmed b. Muhammed Tahavi (321). Bejrut (1415).
266. Šerhu Sahihil-Buhari. Ali b. Halef b. Battal (449). Rijad (1420).
267. Šerhu sulasijat-il-imam Ahmed. Muhammed Sefarini (----). Bejrut (1410).
268. Šerhus-sunne. Husejin b. Mesud Begavi (516). Bejrut (1394).
269. Šerhu Suneni Ebi-Davud. Muhammed b. Mahmud Ajni (855). Rijad (1420).
270. Šerhul-muvetta. Muhammed b. Abdul-Baki Zurkani (1122). Bejrut (1417).
271. Šerhu rijadis-salihin. Muhammed b. Salih Usejmin (1421). Iskenderija (1421).
272. Šuabul-iman. Ahmed b. Husejin Bejheki (458). Bejrut (1410).
273. Tabakatul-muhaddisin. Abdullah b. Muhammed Ensari (369). Bejrut (1412).
274. Tadžilul-menfeaa. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Bejrut (----).
275. Tahkikul-burhan. Merai b. Jusuf Kerni Makdisi (1033). Bejrut (1421).
276. Tahridžu ehadisil-ihja (sa El-ihja). Ebu-Fadl b. Husejin Iraki (806). Bejrut (1420).

277. Tahridžu ehadisil-lumea. Abdullah b. Muhammed Gamari Hasini. Bejrut (1406).
278. Takribul-kavaid. Zejnuddin b. Redžeb Hanbeli (795). Kairo (1419).
279. Takribut-tehzib. Ahmed b. Ali b. Hadžer Askalani (852). Bejrut (1417).
280. Tarhut-tesrih. Abdur-Rahman b. Husejn Iraki (806). Bejrut (1421).
281. Tarihu Bagdad. Ahmed b. Ali Hatib Bagdadi (462). Bejrut (----).
282. Tarihu-hulefa. Dželaluddin Abdur-Rahman Sujuti (911). Bejrut (----).
283. Tazimu kadris-salah. Muhammed b. Nasr Mervezi (294). Medina (1406).
284. Tashihud-dua. Ebu-Zejd Bekr b. Abdullah. Rijad (1419).
285. Tefsiru Ebi-Saud. Muhammed b. Muhammed Amadi (982). Bejrut (1419).
286. Tefsirul-Kerimir-Rahman. Abdur-Rahman b. Nasir Sadi (1376). Bejrut (1418).
287. Tefsirul-Kur'an. Mensur b. Muhammed Semani (489). Rijad (1418).
288. Tefsirul-Kur'anil-Azim. Ismail b. Kesir Dimeški (774). Bejrut (1407).
289. Tefsirul-menar. Muhammed b. Rešid Rida (----). Kairo (1327).
290. Tehzibul-kemal. Džmaluddin Jusuf Ebu-Hadždžadž Mizzi (742). Bejrut (1400).
291. Telbisu Iblis. Džemaluddin Abdr-Rahman b. Dževzi. (597). Bejrut (1414).
292. Temamul-minne. Nasiruddin Muhammed b. Nuh Albani (1420). Aden (1408).
293. Tenbihul-gafilin. Ahmed b. Ibrahim b. Nehhas Dimeški (----). Bejrut (1423).
294. Tenkihul-kelam. Zekerija b. Gulam b. Kadir Pakistani. Bejrut (1420).
295. Tenvirul-havalik. Dželaluddin Abdur-Rahman Sujuti (911). Bejrut (----).
296. Tevdihul-ahkam. Abdullah b. Abdur-Rahman Bessam. Mekka (1414).
297. Tezkiretul-huffaz. Muhammed b. Tahir Kajserani (507). Rijad (1415).
298. Tuhfetul-ahvezi. Muhammed b. Abdur-Rahman Mubarekfuri (1353). Bejrut (1415).
299. Tuhfetul-tahsil. Ahmed b. Abdur-Rahman b. Ibrahim (862). Rijad (1419).
300. Udžaletur-ragibil-mutemenni. Ebu-Usame Selim b. Aid Hilali. Bejrut (1422).
301. Umdetul-kari. Bedruddin b. Mahmud Ajni (855). Bejrut (----).
302. Zadul-mead. Šemsuddin b. Muhammed b. Kajjim Dimeški (751). Bejrut (1415).
303. Zemmul-kelami ve ehlihi. Abdullah b. Muhammed Herevi (481). Medina (1418).
304. Zikru ahbari Asbehan. Ahmed b. Abdullah Asbehani (430). Lejdun (1314).

Sadržaj

Umjesto predgovora	4
Uvod	6
Korištene metode pri pisanju ovoga djela	17
Odlike petka i džume-namaza	20
Džuma-namaz je obligatna dužnost	24
Posljedice neopravdanog ostavljanja džume-namaz.....	26
Ko nije obavezan klanjati džumu-namaza	29
Kada se zadese džuma i bajram-namaz u istom danu.....	29
Šta je lijepo činiti prije džume-namaza	36
Neophodan broj klanjača za džumu-namaz	53
Ezan za džumu-namaz	60
Propis klanjanja sunneta prije džume-namaza.....	72
Dokazi učenjaka koji zagovaraju sunnete prije džume-namaza.....	75
Hutba.....	83
Šta je lijepo imamu činiti za vrijeme hutbe	86
Izbor odgovarajuće teme	93
Šta je zabranjeno činiti za vrijeme hutbe	94
Propis tehijjetul-mesdžida dok imam drži hutbu	100
Šta je dozvoljeno imamu činiti za vrijeme hutbe	107
Poravnavanje i upotpunjavanje safova prije namaza...	111
Neke nepravilnosti dok se klanja u džematu	119
Džumanski sunneti nakon namaza	135

Džuma-namaz pravni (fihski) propisi

Propis klanjanja podne nakon džume-namaza	138
Neki neosnovani postupci vezani za petak i džumu- namaz ..	147
Bibliografija	153
Sadržaj	161